1998 ـ يىل
21 ـ نويابىر
شەنبە
№24
(4111)

يېڭى ھايات

Йеңи һаят

جۇمھۇرىيەتلىك ئىجتىمائىي ـ سىياسىي «ئۇيغۇر ئاۋازى» گېزىتىنىڭ قوشۇمچىسى 1970 ـ يىلى 1 ـ يانۋاردىن باشلاپ چىقىۋاتىدۇ.

مۇشتىرى توپلاش ـ 99

سىز «ئۇيغۇر ئاۋازى»، «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا يېزىلدىڭىزمۇ؟

سىزنىڭ سويۇملۇك گېزىتلىرىڭىز ـ
«ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ نەشىر قىلىنغانلىقىنى
غا قىرىق يىلدىن ئاشقان بولسا، «يېڭى
ھاياتقا» مانا ئوتتۇز يىلغا يېقىن ۋاقىت
بولدى. بۈگۈنكى كۈندە «يېڭى ھايات»
قازاقىستان ۋە ھەمدوستلۇق ئەللىرىدىن
باشقا خارىجى ئەللەردىن ـ تۈركىيە، سە-
ئۇدىيە ئەرەبىستانى، مىسىر، ئامېرىكا، گېر-
مانىيە، پاكىستان، ئاۋستىرالىيە، ياپونىيە قا-
تارلىق كۆپلىگەن مەملىكەتلەردىكى ئۆز
مۇخلىسلىرىنى تاپماقتا. سىز «يېڭى ھا-
يات» ئارقىلىق مۇستەقىل قازاقىستان جۇم-
ھۇرىيىتىنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى سىياسەت-
لىرىدىن، خەلقىمىزنىڭ ئىجتىمائىي، سى-
ياسىي ۋە ئىختىسات ساھالىرىدىكى ھا-
يات تېرىكچىلىكىدىن، مەشھۇر كىشىلىرى-
مىزنىڭ ئىش ـ پائالىيەتلىرىدىن تونۇ-
شۇپ كېلىۋاتىسىز. گېزىتىمىزنىڭ ھەر بىر
سانىدىن سىز شانلىق تارىخىمىز، مەدەنى-
يىتىمىز، ئەدەبىياتىمىز، سەنئىتىمىز، مىل-
لىي ئۆرپى ـ ئادەت ۋە ئەنئەنىلىرىمىز،
ئىسلام دىنى ھەلىماتلىرى ۋە باشقىمۇ ماۋ-
زۇلار ئاستىدا بېرىلىۋاتقان ماتېرىياللار قا-
تارىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئۆتمۈشى
ۋە بۈگۈنكى ئەھۋالىدىن، خارىجى ئەللەر-
دىكى قېرىنداشلىرىمىزنىڭ ھاياتىدىكى،
ئۇلارنىڭ ۋەتەن مۇستەقىللىكى يولىدا
ئارزۇ ـ ئۈمىد، ئىش ـ پائالىيەت، كۈ-
رەشلىرىدىن مەلۇم دەرىجىدە بولسىمۇ خە-
ۋەردار بولۇپ كېلىۋاتىسىز.

ئەينە شۇنداق ئامىبابلىقلا ئايلانغان
«يېڭى ھايات» گېزىتىنىڭ ئۆمۈمى
تىراژى ئىختىسادى قىيىنچىلىقلار تۈپەي-
لى يىلدىن ـ يىلغا كېمىيىپ كېتىۋاتقانلى-
قى سىر ئەمەس. لېكىن «يېڭى ھايات»-
نىڭ 1999 ـ يىلغا يېزىلىش بولۇش
باھاسى ئۆتكەن يۇز تەڭگە بولغان ئېكەن،
دېمەك، بۇنچىلىك ئاتىغا ھەر قانداق ئائى-
لىنىڭ ئىختىسادى بېۋاستىغا ئاتچىلىك
تەسىر قىلىپ كېتەلمىسە كېرەك. شۇنىڭ
ئۈچۈن ئەرەپ ئالفاۋىتى ئاساسىدا چې-
قىۋاتقان، ژۇرنالىدا قەيت قىلىنغان سا-
ھالارنى ئۆز سەھىپىلىرىدە كەڭ تۈردە
يورۇتۇپ كېلىۋاتقان، شۇنىڭ بىلەن بىل-
لە تەغدىر تەقاززاسى تۈپەيلى دۇنيانىڭ
ھەممە يېرىگە تېرىقتەك چېچىلىپ كەت-
كەن قېرىنداشلىرىمىزنى بىر ـ بىرسىگە
تونۇشتۇرۇشتا، يېقىنلاشتۇرۇشتا كۆرۈك-
لۈك رولىنى ئاتقۇرۇپ كېلىۋاتقان «يې-
ڭى ھاياتقا» شۇنىڭ بىلەن بىللە «ئۇي-
غۇر ئاۋازىغا» مۇشتىرى بولۇشى تومۇرىدا
ئۇيغۇر قېنى ئورغۇپ تۇرغان ھەر بىر ئىن-
سانىنىڭ پەرزى ۋە قەرزى بولۇشقا تې-
گىشلىك ئىشتۇر.

1999 ـ يىلغا مۇشتىرى توپلاش ئىش-
نىڭ ئاياقلىششىغا ساناقلىق كۈنلەر قال-
دى. ۋاقىتنى غېنىمەت بىلىپ سويۇم-
لۇك گېزىتلىرىڭىزغا مۇشتىرى بولۇشقا
ئالدىراڭ!

مۇشتىرىلىرىمىز ئۈچۈن يەنە بىر يېڭى-
لىق بار، «ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ يىللىق يې-
زىلىش باھاسى ئەندى 1094 تەڭگە
40 تىيىن ئەمەس، بەلكى 1028 تەڭگە
16 تىيىنگە تەشكىل قىلىدۇ. («يېڭى
ھايات»نىڭ باھاسى ئۆز پېتىچە قالىدۇ)
چۈنكى جۇمھۇرىيەتلىك مونوپولىيىگە قار-
شى كومىتېت «كازپاسپارت» ئاگېنتلىق-
نىڭ پوچتا خىزمىتى ئۈچۈن ئۆز تارىپ-
لىرىنى ئاساسسىز كۆتۈرۈۋەتكەنلىكى ئې-
نىقلانغان. شۇنداق قىلىپ، «ئۇيغۇر ئاۋا-
زى»نىڭ يىللىق يېزىلىش باھاسى 1028
تەڭگە 16 تىيىن بولدى. ئەندى «ئۇي-
غۇر ئاۋازىغا» يېزىلىپ بولغان مۇشتىرىلار
گېزىتقا يېزىلغانلىقى توغرىلىق كۈۋتانسى-
يەنى كۆرسىتىپ، ئالاقە بۆلۈملىرىدىن
ئارتۇق تۆلەنگەن 66 تەڭگە 24 تىيىننى
قايتۇرۇۋېلىشقا بولىدۇ. ئەندى ئىختىيا-
رى مۇشتىرى توپلىغۇچىلار ئارقىلىق يې-
زىلغانلار بولسا، ئەشۇ كىشىلەردىن ياكى
رېداكسىيەدىن قايتۇرىۋالىدۇ.

مۇھتەرەم گېزىتخان! بىپەرۋالىقتا بې-
رىلىپ، ھەر خىل بانە ـ سەۋەبلەرنى
كۆرسىتىپ، سىزگە روھى ئوزۇق بولۇپ
كېلىۋاتقان سويۇملۇك گېزىتلىرىڭىزغا
مۇشتىرى بولۇشتىن باش تارتماڭ! ئۇزى-
نى مەن ئۇيغۇر دەپ ھېساپلايدىغان
ھەر بىر ئائىلىدە ئۇيغۇر گېزىتلىرىنىڭ بو-
لۇشى، ئۇنىڭ ھەقىقەتەنمۇ ئەشۇ ئۇلۇق
نامغا خاس ئىنسان ئىكەنلىكىنى كۆرسە-
تىپ تۇرسا كېرەك.

گېزىتلارغا يېزىلىشقا ئالدىراڭ، ۋاقىتنى ئوتكۈزۈپ قويۇپ كېيىن «خەپ» دەپ قالماڭ!
«ئۇيغۇر ئاۋازى»نىڭ ئىندېكسى ـ 65357، يىللىق يېزىلىش باھاسى ـ 1028 تەڭگە 16 تىيىن.
«يېڭى ھايات»نىڭ ئىندېكسى ـ 65359، يىللىق يېزىلىش باھاسى ـ 901 تەڭگە 20 تىيىن.

ئەلنىڭ خىزمىتىدە ئۆرگەن يىگىت

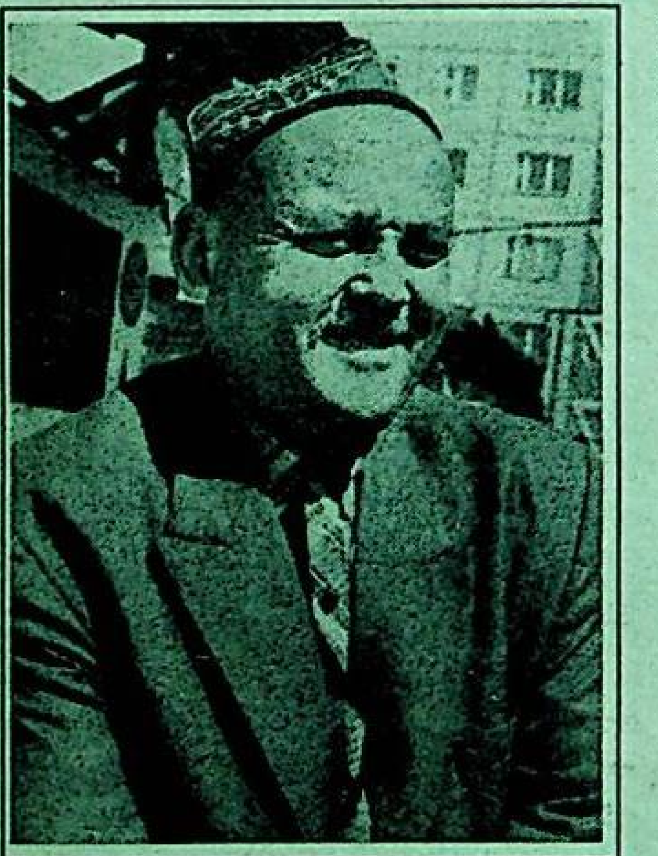

يۇرت ئىشلىرىنىڭ ياخشى ـ يامان بولۇشى
ـ يىگىت باشلىرىنىڭ جامائەتكە توغرا يېتەك-
چىلىك قىلىپ، تەدبىرجانلىق بىلەن ئىش
باشقۇرۇشىغا باغلىق. كۆپلىگەن يىگىت باشلى-
رى ياخشىلىق شارائىتى بىلەن خەلقىنىڭ كۆڭ-
لىدىن چىقىپ كېلىۋاتىدۇ. ئەينە شۇنداق يى-
گىت باشلىرىنىڭ بىرى مەھەممەت ئەلى مۇ-
ساخونوۋتۇر. ئۇ ئالمۇتا شەھىرى «ئالماكۆل»
مىكرورايونىدىكى ئانچە كۆپ بولمىغان ئۇي-
غۇر جامائەتچىلىكىگە يىگىت بېشى بولۇپ
كۆپچىلىكنىڭ كۆڭلىدىن چىقىپ، ئىززەت ـ
ئابرويغا ئىگە بولۇپ كېلىۋاتىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرىنىڭ موشۇ مىكرورايونىغا كۆ-
چۈپ كېلىپ ئورۇنلاشقان ئۇيغۇرلار دەسلەپ-
تە بىر ـ بىرىنى ياخشى تونىمىغانلىقى ئۈچۈن
جامائەت ئىشلىرىدا ئانچە ئارىلىشىپ كېتەلمە-
دى. بۇ ئەھۋال مەھەممەت ئەلىنى ئويلاندۇ-
رۇپ قويدى: «ھەممىمىز بىر ئۇيغۇر تۇرۇغ-
لۇق ئۆز ئالدىمىزغا ھېچ ئىش بىلەن كارىمىز
بولماي ژۈرۈۋەرگىنىمىز ياخشى ئەمەس» دەپ
ئويلىدى ئۇ. شۇنىڭ بىلەن يۇرت مۆتىۋەرلى-
رى بىلەن مەسلىھەتلىشىپ بۇ يەردىكى ئۇي-
غۇرلارنى يىغىپ، يىغىنلارنى ئۆتكۈزۈپ بىر-
لىك، ئىتتىپاقلىق توغرىلىق تەشۋىق ـ تەرغى-
بات ژۈرگۈزۈپ كۆپچىلىكنىڭ ئۆز ئارا بىر ـ
بىرى بىلەن تونۇشۇپ، يېقىنلىششىغا ئىمكا-
نىيەت يارىتىپ بەردى. بىرنەچچە قېتىم يۇرت-
تا خالىس نەزىر ـ چىراق ئۆتكۈزۈلۈپ، خەت-
مە قۇرئان ئوقۇلدى. مولۇت ئۆتكۈزۈلدى. ئۇي-
غۇر مەشرىپى يولغا قويۇلدى. ياشلارغا بولغان
تەلىم ـ تەربىيە كۈچەيتىلىپ، جىنائى ئىشلار-
غا بارىدىغان يامان ئىشلارنىڭ ئالدى ئېلىن-
دى. قېرى ـ ئاجىز كىشىلەرگە مەنىۋى ۋە ئىخ-
تىسادى تەرەپتىن ياردەم بېرىلدى.

1999 ـ يىلغا «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ
قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىغا مۇش-
تىرى توپلاش ئىشلىرى باشلانغاندا، ئۇ بۇ ئىش-
نى مۇۋاپىيەقىيەتلىك ئاياقلاشتۇرۇش ئۈچۈن
كۆپچىلىك ئارىسىدا تەشۋىقات ئىشلىرى-
نى ياخشى ژۈرگۈزدى. «قېرىنداشلار،
گېزىتلارنىڭ باھاسى قىممەت
دەپ باھانە كۆرسەتمەيلى. مىڭ تەڭگىنىڭ
ئىشى چاغلىقتۇ. ئۇ پۇل بىلەن يە باي، يە گا-
داي بولۇپ كەتمەيمىز، لېكىن ھاياتىمىزنىڭ
ئەينىكى، كۆزىمىزنىڭ نۇرى، مەدەنى، مەنى-
ۋى بايلىقىمىز بولغان گېزىتىمىز يېپىلىپ قال-
سا، قارىغۇ كىشىلەردەك بولۇپ قالىمىز، ئۇنى
كېيىن تاپالمايمىز. شۇنىڭ ئۈچۈن باھانە ـ
سەۋەپ كۆرسەتمەي گېزىتلارغا يېزىلىڭلار!»
دېگەندەك كەپلەرنى قىلدى.

مەھەممەت ئەلى ئېرىنمەستىن كىشىلەرنىڭ
ئۆيلىرىگە بېرىپ مۇشتىرى توپلاشنى داۋام
قىلىپ، ھازىرغىچە بۇ يۇرتنىڭ 60 پائىزىدىن
ئارتۇغىنى «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە «يېڭى ھا-
يات» گېزىتلىرىغا مۇشتىرى قىلدى.

مانا بۇ، يۇرت سويگەن يىگىت بېشىنىڭ
كەمتەرلىك بىلەن ئېلىپ بارغان سوۋاپلىق
ئىشلىرىنىڭ نەتىجىسىدۇر.

ئابدۇرېشت قاسىمى.
ئالمۇتا شەھىرى.

ئەخبارات ئاگېنتلىقلىرى خەۋەرلىرى

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋ «سايلامنى ئۆيۈشتۈرۈش: رېگونالىلىق تەجرىبە-
لەرنى سېلىشتۇرۇش ئىستىقباللىرى» خەلق ئارا كونفېرېنسىيەسىنىڭ قاتناشچىلى-
رىغا تەبرىك ئەۋەتتى.

* * *

19 ـ نويابىر كۈنى جۇمھۇرىيەت پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئالمۇتىدىكى
رېزىدېنتسىيەسىدە مەركىزىي ئاسىيا مەملىكەتلىرى سايلام ئورگانلىرى رەھبەرلىرى
خەلق ئارا كونفېرېنسىيەسىنىڭ قاتناشچىلىرى بىلەن ئۇچراشتى.

* * *

جۇمھۇرىيىتىمىز پايتەختى ئاستانا شەھىرىدە پۇخرالار تويىنىڭ تەشەببۇسى بويى-
چە قازاقىستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتلىقىغا نامزات ن. ئە. نازاربايېۋنى قوللاپ ـ
قۇۋەتلەش جەمىيەتلىك شتابى تەسىس قىلىندى ۋە رۇيخەتتىن ئۆتكۈزۈلدى.

* * *

دولىتىمىز رەھبىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ «باجخانە ئىتتىپاقىنىڭ ھوقۇق ئاساسلىرى-
رىنى مۇكەممەللەشتۈرۈشنىڭ ھەم باجخانە قانۇنىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشنىڭ مۇئەم-
مالىرى ۋە ئىستىقباللىرى» ناملىق بىرىنچى خەلق ئارا ئىلمىي ئەمەلىي كونفېرېنسى-
يەنىڭ قاتناشچىلىرىغا تەبرىك ئەۋەتتى.

* * *

19 ـ نويابىر كۈنى ئاستانىدا قازاقىستان كەسىپى ئىتتىپاقلىرى فېدېراتسىيەسىنىڭ
تەشەببۇسى بويىچە چاقىرىلغان مەملىكەت ئەمگەكچىلىرىنىڭ بىرىنچى قۇرۇلتىيى
بولۇپ ئۆتتى. ئۇنىڭغا جۇمھۇرىيەتنىڭ بارلىق رېگونلىرىنىڭ ئەمگەك كوللېكتىۋلى-
رىدىن 271 ۋەكىل، شۇنداقلا خەلق ئېگىلىگىنىڭ بارلىق ساھالىرىنىڭ ۋەكىللىرى
قاتناشتى.

* * *

پارلامېنت مەجلىسىنىڭ رەئىسى مارات ئوسپانوۋ دۇنياۋى بانكىنىڭ قازاقىستان،
قىرغىزستان ۋە تۈركمەنىستان بويىچە دىرېكتورى كېيشى كادېرۇنى ۋە دۇنياۋى باڭ-
كىنىڭ قازاقىستاندىكى تۇراقلىق ۋەكىلى قادىر تانجۇ يۇرۇكولنى قوبۇل قىلدى.

* * *

باش مىنىستىر نۇرلان بالغىمبايېۋ ئىش بابىدىكى سەپەر بىلەن قاراغاندا ۋىلايىتى-
دە بولدى. ئۇ بالقاش شەھىرىدىكى تاغ ـ كان مېتاللۇرگىيە كومبىناتىدا بولۇپ ئىش-
چىلار كوللېكتىۋى بىلەن ئۇچراشتى.

* * *

ئىراق رەھبەرلىكى ئا ق ش نىڭ ئۇزلىرىگە ئېھتىمال ھوجۇمغا قارشى تۇرۇش
مەخسىتىدە ئەرەپ ئەللىرىدىن ياردەم سورىدى. ھازىرچە ھېچ بىر ئەرەپ مەملىكە-
تى ياردەم قولىنى سۇنمىدى. ئۇنىڭدىن تاشقىرى قاتار پايتەختىدە باش قوشقان
ئەرەپ دولەتلىرى تاشقى ئىشلار مىنىستىرى ئىراقنى بىرلەشكەن مىللەتلەر تەشكىلاتى-
لىرى بىلەن مۇناسىۋىتىنى ياخشىلاشقا چاقىردى. ئەلۋەتتە، قېرىنداش مەملىكەتكە
كۈچ قوللىنىشقا ھەركىم قارشى بولىدۇ، بىراق ئۇنىڭ ئورۇنسىز ھەرىكەتلىرىنىمۇ قول-
لاش قىيىن.

* * *

ب م ت باش كاتىۋى ك. ئاننانىنىڭ ئوتتۇرۇشى بويىچە بېخەتەرلىك كېڭىشى تا-
جىكىستاندىكى ب م ت بايقىغۇچىلىرى مىسسىيەسىنىڭ ۋاكالىتىنى يەنە ئالتە ئايغا
ئۇزارتتى.

* * *

ئا ق ش ھىندىستان ۋە پاكىستاننى «يادرولۇق كلۇبىنىڭ» ئەزالىرى سۈپىتىدە ئې-
تىراپ قىلمايدىغانلىقىنى ئېلان قىلىپ، ئۇلارنى يادرولۇق قۇرالغا ئىگە بولۇشتىن
باش تارتىشقا چاقىردى.

* * *

گېنېرال ئالبېرت ماكاشوۋنىڭ ـ ئانتىسېمىتلىق سوزلىرى ۋە دولەت دۇمىسىنىڭ
ئۇنى ئەيىپلەشتىن باش تارتىشىغا باغلىق ئىسرائىل روسسىيەگە نارازىلىق
بىلدۈرگەن.

* * *

سەئۇدىيە ئەرەبىستانىدىكى مەككە شەھىرىنىڭ ئەتراپىدىكى مەسچىتتىن ئاتچا
ئوغرىلاپ قولغا چۈشكەن ئىككى سەئۇدىيەلىك، بىر مىسىرلىق ۋە بىر ئاۋغاننىڭ
قولى كېسىلگەن.

* * *

برازىلىيە 41 مىللىارد دوللار مىقدارىدا خەلق ئارا مالىيە ياردىمىنى ئالىدۇ. دۇن-
ياۋى ۋالىيۇتا فوندى بۇ ئاقچىنى مەملىكەتنىڭ مالىيە سېستىمىسىنى ياخشىلاش ئۈ-
چۈن بېرىدۇ.

* * *

يۇگوسلاۋىيە تاشقى ئىشلار مىنىسترلىگى ماكېدونىيە تېررىتورىيەسىگە ناتونىڭ
جاپىان ھەرىكەت قىلىش كۈچلىرىنىڭ ئورۇنلاشتۇرۇش پلانىغا باغلىق قەتئىي نا-
رازىلىق بىلدۈردى.

* * *

ئىوردانىيە كورولى ھۇسەيىن ئوزىنىڭ راك ئاغرىقىدىن داۋالانغانلىقىنى خەۋەر
قىلدى. ھوكۈمەت موشۇ خوشاللىققا باغلىق مەملىكەتتە ئۈچ كۈنلۈك بايرام ئېلان
قىلدى.

1999 - ژىلى 10 - يانۋار - قازاقستان جۇمھۇرىيىتى پرېزىدېنتىنىڭ سايلىمى كۈنى

ئىسلاھاتلار سوزسىز ياخشى نەتىجىسىنى بېرىدۇ

مەن جۇمھۇرىيىتىمىزنىڭ پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋنىڭ نۆۋەتتىكى پرېزىدېنتلىق سايلىمىغا ئوز نامزاتلىقىنى كورسىتىپ ئاماليەتتە توغرا قىلدى دەپ ئويلايمەن. سەۋەبى، ئۇ يەتمىش ژىلدىن ئوشۇق ھوكۇم سۇرگەن كوممۇنىستىك تۇزۇم ئاغدۇرۇلۇپ، ئۇنىڭ ئورنىدا مۇستەقىل قازاقستان جۇمھۇرىيىتىدە ئېلىپ بېرىلىۋاتقان تارىخىي ئىسلاھاتلارنىڭ ئاساسىي مۇئەللىپىدۇر.

شۇنى تەن ئېلىش كېرەككى، ئەمەلدىكى ئىسلاھاتلار ھازىرچە كوپچىلىك پۇقرالارنى قانائەتلەندۇرەلمەيۋاتىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ بەزىلەر پرېزىدېنتىمىزنىڭ نامىغا ئىسلاھاتلارنىڭ سۇس ئېلىپ بېرىلىۋاتقانلىقىنى ئېيتىپ تەنقىد قىلىۋاتىدۇ. بىر تەرەپلىمە ئويلىغاندا، ئۇلارنىڭ نارازىلىقىنى چۈشىنىشكە بولىدۇ. بۇ ئەھۋالدا ئىقتىسادىي ئوتكۈنچى دەۋرنىڭ قىيىنچىلىقلىرىنى بىلىش ئۈچۈن، ئەتتە ئۇنىڭ تېگىگە چۈشۈپ كورۇشكە باشلىغاندەكلا بىر گەپ. مۇسۇلمانچىلىق ئاستا - ئاستا دېگەندەك، ئىسلاھاتلارنىڭ كوزلىگەن نەتىجىسىنى بېرىش ئۈچۈنمۇ ۋاقىت - سەۋر - تاقەت كېرەك.

شۇ نۇقتىدا مەدەنىي ھاياتىمىزدا روي بېرىۋاتقان ئوزگىرىشلەرگە بىر نەزەر تاشلاپ باقايلى. مەملىكىتىمىز مۇستەقىللىقنى قولغا ئالغاندىن كېيىن، بۇ ئەل بىرنەچچە قېتىم ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىغا ئازسانلىق مىللەت پەرزەنتلىرى ئۈچۈن ئاجرىتىلغان ئورۇن كۆۋىتاسى بويىچە قوبۇل قىلىش جارىي قىلىندى. شۇ ئاساستا ھەر ژىلى ئالىي ئوقۇش دەرگاھلىرىغا 171 ئۇيغۇر ياشلىرى قوبۇل قىلىندى.

مەلۇمكى، شۇ ژىل 22 - ئىيۇل كۈنى قازاقستان ئەھلىرى ئاسامبلېيىسىنىڭ ئويغۇرلار بىلەن دۇگلاك ئۇستىلى ئەتراپىدىكى ئۇچرىشىشى بولۇپ ئوتتى. ئۇچرىشىشتا مىللىتىمىز ئالدىدا تۇرغان بىر قاتار مەسىلىلەر ئوتتۇرىغا قويۇلغان ئىدى. بۇ مەسىلىلەر پرېزىدېنتىمىزگە يەتكۈزۈلگەچ، ئوز نەتىجىسىنى بېرىشكە باشلىدى. جۇملىدىن، ئۇيغۇر تىياتىرىنىڭ قۇرۇلۇشى ئۈچۈن مەبلەغ ئاجرىتىلدى. پرېزىدېنتىمىز تەرىپىدىن ئالمۇتا شەھىرىنىڭ ھاكىمى خىرىيۇۋغا ئويغۇر رەسساملىرىنىڭ ئىشكىنوئالتىرى ئۈچۈن مەخسۇس بىنا ئاجرىتىپ بېرىش توغرىسىدا كورسەتمە بېرىلدى. پرېزىدېنت تېلېۋىدېنىيىسى تەرىپىدىن 35 مىنۇتلۇق ئويغۇرلار ھەققىدە كىنو فىلىم چۈشۈرۈلدى.

دېمەكچىمەنكى، پرېزىدېنتىمىز باشلىغان ئىسلاھاتلار ۋاقىت ئوتۇش بىلەن سوزسىز توغرۇق نەتىجىسىنى بېرىدۇ. شۇنى نەزەردە تۇتۇپ، نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋنى پرېزىدېنتلىققا مۇناسىپ نامزات دەپ ھېسابلايمەن. ئۇنىڭغا ئاۋاز بېرىمەنكى، ئۇنىڭغا خەلقىمىز سوزسىز ئاۋاز بېرىدۇ.

پەرھات ھاسانوۋ،
رېگونالىلىق ئويغۇر مەدەنىيەت
جەمىيىتىنىڭ رەئىسى.

سىناقتىن ئوتكەن رەھبەر

مۇستەقىل قازاقستان جۇمھۇرىيىتى ھازىر كېلەچىكى ئۈچۈن ھەل قىلغۇچى پەيتنى بېرۇپلاش باسقۇچىنى باشتىن كەچۈرمەكتە. ئەينە شۇنداق ئىنتايىن مۇھىم، كېلەچەكنى ئويلاپ قۇرۇلۇش ئېلىپ بېرىلىۋاتقان شۇنىڭدەك مەملىكەتنىڭ مەركىزىي ئاسىيا ئەللىرى ئىچىدە ئالدىنقى سەپتە كېلىۋاتقان قۇدرەتلىك، تەرەققىي تاپقان دولەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئېلىشى ئۈچۈن ھازىردىن ھۇل سالىدىغان جاۋاپكارلىق بىر دەۋردە ياشاۋاتىمىز. س س س ر ئىمپېرىيىسى پارچىلىنىپ مۇستەقىللىققا ئېرىشكەن يەتتە ژىل ئىچىدە قازاقستاندا بۇيۇك ئوزگىرىشلەر روي بەردى. قازاقستان خەلقى ئىتا بېرىلگەندە ئېتىراپ قىلىنىپ ئوستى. جۇمھۇرىيەتنىڭ ئىجتىمائىي - سىياسىي ۋە ئىقتىسادىي جەھەتتىن تۇپ ئاساسىدىن ئوزگىرىپ قۇرۇلۇشى، جەمىيەت ھاياتىنىڭ دېموكراتىيىلەشتۇرۇلۇشى قولغا كەلتۇرۇلدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى قازاقستاننىڭ تۇنجى پرېزىدېنتى نۇرسۇلتان ئەبىش ئوغلى نازاربايېۋنىڭ نامى بىلەن زىچ باغلىق.

يېقىندا نۇرسۇلتان نازاربايېۋ قازاقستان خەلقىگە مەكتۇپ بىلەن مۇراجەت قىلدى. ئۇنىڭدا دولەتنىڭ ئىجتىمائىي - سىياسىي ھاياتىنى تېخىمۇ دېموكراتىيىلەشتۇرۇش، ئىقتىسادىي ئىسلاھاتلارنىڭ چوڭقۇرلاشتۇرۇش بويىچە تۇپ - ئاساسىي، كېچىكتۇرۇپ بولمايدىغان چارە - تەدبىرلەر ئالغا سۇرۇلگەن. دولەت رەھبىرى تەكلىپ قىلغان بۇ چارىلەر قازاقستاننىڭ ئالغا ئىلگىرىلەش تەرەققىياتىدىن تەقەززا بولغان ئوبيېكتىۋ ئېھتىياجلاردىن كېلىپ چىققاندۇر.

دولەت رەھبىرى نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئومۇم خەلق تەرىپىدىن تۇنجا سايلانغان پرېزىدېنت. ئېلىمىزنىڭ كەڭ دائىرىدە ئېتىراپ قىلىنغان لىدېرى بولغان ھالدا ھازىرقى قىيىن، مۇرەككەپ دەۋردە جۇمھۇرىيەت بېسىپ ئوتكەن يولنى تەپسىلىي تەھلىل قىلغان ھالدا قازاقستاننىڭ تەرەققىيات ستراتېگىيىسى بىلەن تاكتىكىسىنى بەلگىلەپ بەردى. ئۇنىڭ رەھبەرلىكى ئاستىدا جۇمھۇرىيەتنىڭ دولەتچىلىكى ۋۇجۇتقا كەلتۇرۇلدى ۋە تەرەققىي ئەتمەكتە. جۇمھۇرىيەتتىكى مىللەتلەر ئارا رازىمەنلىك ۋە دوستلۇق، جەمىيەتنىڭ تۇراقلىقلىقى، خەلقنىڭ تارىخىي ئاڭ - سېزىمىنىڭ كوتىرىلىشى پرېزىدېنتنىڭ نامى بىلەن باغلىق. ئەلۋەتتە، ھازىر جۇمھۇرىيەتتە ھەممە نەرسە كوڭۇلدىكىدەك بولىۋاتىدۇ دەپ ئېيتالمايمىز، چۈنكى بىر سىستېمىدىن يەنە بىر سىستېمىغا كوچۇش كوپلىگەن قىيىنچىلىقلار بىلەن باغلىق بولماقتا. لېكىن بۇ ئوتكۈنچى دەۋر قىيىنچىلىقلىرىنى قازاقستان خەلقى يېڭىپ چىقىدىغانلىقىدا شۇبھە يوق.

ئەينە شۇنداق مۇرەككەپ ۋە جاۋاپكەرلىك دەۋردە دولەت بېشىدا ژىراقنى كوزلەيدىغان ئىسلاھاتچى، كەڭ دائىرىدە ئېتىراپ قىلىنغان ئەۋرىشىم سىياسەتچى تۇرۇشى كېرەك. نۇرسۇلتان نازاربايېۋ نەق ئەينە شۇنداق خۇسۇسىيەتلەرگە ئىگە دولەت ئەربابىدۇر. مانا شۇنىڭ ئۈچۈن مەن 1999 - ژىلى 10 - يانۋار كۈنى بولىدىغان سايلامدا نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ نامزىتىغا ئاۋاز بېرىمەن.

مەسىمجان زۇلپىقاروۋ.
يازغۇچى.

چوڭ ئوزگىرىشلەرنى كوزدە تۇتىدۇ

پرېزىدېنت نۇرسۇلتان نازاربايېۋنىڭ «قازاقستان - 2030» مەكتۇبىنى ياخشى بىلىمىز. ئوز ۋاقتىدا ئۇنى تەپسىلىي ئوگىنىپ، پىكىر ئېيتقان ئىدۇق. باشقا قازاقستانلىقلار قاتارىدا پروگراممىنى بىز ئۇيغۇرلارمۇ ھەر تەرەپلىمە قوللىدۇق. قولىمىزدىن كەلگىچە ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن تىرىشىۋاتىمىز. ئامما «قازاقستان - 2030» ئۇزاق مۇددەتلىك ستراتېگىيەلىك پىلان. ئالدىن - ئالا ھەممىنى كوزدە تۇتۇپ بولمايدۇ. ئامما ئىجتىمائىي - سىياسىي، ئىختىسادىي ساھالاردىكى ئىسلاھاتلارنى ژۇرگۇزۇش ئەينە شۇ ستراتېگىيەلىك پىلانىمۇ مەلۇم ئوزگىرىشلەرنى كىرگۇزۇشنى تەلەپ قىلماقتا. دولەت رەھبىرىنىڭ قازاقستان خەلقىگە يوللىغان بۇ قېتىمقى مەكتۇبى ئەڭ ئالدى بىلەن مانا شۇنى ھېساپقا ئالغان ۋە كۈن تەرتىۋىدىكى يېڭى مەسىلىلەرنى ئالغا سۇرگەن. بۇلار بىرىنچى نۇۋەتتە دېموكراتىك پرىنسىپلارنى تېخىمۇ كۇچەيتىشكە، پارتىيىلەر، جەمىيەتلىك ھەرىكەتلەر بىلەن ھېساپلىشىشقا، سايلامنى چىن مەنادا خەلق مەنپىيىتىنى كوزلىگەن ھالدا ژۇرگۇزۇشكە، خەلق ۋەكىللىرى - دېپۇتاتلارنىڭ ھوكۇمەت، بولۇپمۇ بيۇدژېت ئۇستىدىن نازارەتنى كۇچەيتىشكە قارىتىلغان.

راستىنى ئېيتقاندا، ئۇ ياكى بۇ دېپۇتاتنى سايلىغاندا نامزاتلارنىڭ تىزىمى بىر نەچچە كىشىدىن ئىبارەت بولسىمۇ، ھەر خىل يوللار بىلەن بەربىر ھاكىمىيەت ۋەكىللىرى سايلىناتتى. ئەندى پارلامېنتنىڭ مەجلىس پالاتىسىغا پارتىيىلەر ۋە جەمىيەتلىك تەشكىلاتلاردىن ئون دېپۇتات سايلىنىدۇ. ئويلايمىزكى، مانا شۇ ئون كىشى ھەقىقەتەن كەڭ ئامما ۋەكىلى بولىدۇ. بىزمۇ شۇ ئون ئورۇننىڭ بىرىنى ئېگىلەشكە ھەرىكەت قىلىشىمىز كېرەك.

كوپ ۋاقىتلاردا ھوكۇمەت دېپۇتاتلار ئالدىدا ھېساۋات بەرسىمۇ، پارلامېنت چىن مەنادا ئىجرائىي ئورگان ئىشىنىڭ ھەممە تەرەپلىرىنى بىلمەيتتى. ئەندى بولسا نازارەت كۇچىيىدۇ، ئەڭ مۇھىمى، ھەممە ئۇچۇن زورۇر بيۇدژېت نېمىگە ۋە قانداق سەرىپ قىلىنىشى ئايدىڭلىشىدۇ.

ھوكۇمەت ئىختىسات، ئىسلاھاتلار، ئىنىۋېستىسىيەلەر دەپ ئەڭ زورۇر ساھالار - مەدەنىيەت، مائارىپ، سالامەتلىكنى ساقلاشنى ئۇنتۇپ قالدى دېسەكمۇ بولىدۇ. ئۇلارنىڭ ھالاك بولۇش قىرغىقىغا يەتكۇزدى. قازاقستان ژىلدىن - ژىلغا كەينىگە سىلجىپ، ھازىر ئەڭ قالاق دولەتلەر قاتارىدىن ئورۇن ئالماقتا. پرېزىدېنتنىڭ مەكتۇبىگە قارىغاندا، بۇ ساھالار ئەندى ئەڭ مۇھىملار بولۇپ سانىلىدۇ.

كونستىتۇتسىيە لايىھىسىنى مۇھاكىمە قىلغاندا، بىزمۇ ھاكىملار، ئۇلارنىڭ دەرىجىسىدىن قەتئىي نەزەر، ژۇقۇرىدىن بەلگۇلەنمەي، بەلكى سايلىنىشى لازىم دېگەن پىكىرنى بەرگەن ئىدۇق. ۋاقىت بۇنىڭ توغرىلىغىنى كورسەتتى. ناھىيە، شەھەر، ۋىلايەت ھاكىملىرى تۇراقلىق ھالدا ئوزگىرىپ تۇرماقتا. نەتىجىدە ئۇلارنىڭ ھېچ قايسىسى تاپشۇرۇلغان ۋەزىپىنى دېگەندەك ئورۇندىيالمىدى. سەۋەۋى، ئۇلار سايلانماي ژۇقۇرىدىن بەلگۇلەنگەن. ھاكىملارنىڭ كوپچىلىگىنى يەرلىك خەلق بىلمەيدۇ. ئۇلار شۇ خەلق ئىچىدىن چىققان، مۇھتاجلىرىنى بىلىدىغانلار ئەمەس. ئەندى بۇ ئىشمۇ ئوزگەرمەكچى.

پرېزىدېنت مەكتۇبى بۇ ۋاقىتنىڭ تەلىۋى بىلەن بارلىققا كەلگەن مۇھىم ھوججەت. ئەندى مەسىلە ئۇنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇنىڭدا ئېيتىلغانلار قەغەز بېتىدىلا قالماي، ئەمەلگە ئېشىشى زورۇر. دېمەك، پرېزىدېنتىمىز نۇرسۇلتان نازاربايېۋ ئوزى باشلىغان ئۇلۇق ئىشنى ئوزى داۋاملاشتۇرۇشى، ئەمەلگە ئاشۇرۇشى كېرەك.

رابىك ئىسمائىلوۋ،
فىلولوگىيە پەنلىرىنىڭ نامزىتى.

ھوكۇمەتنىڭ يېڭى سانائەت پروگراممىسى

يېقىندا قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئېنېرگېتىكا، سانائەت ۋە سودا مىنىسترى مۇختار ئابلەزوۋ ھوكۇمەتكە يېڭى سانائەت سىياسىتىنىڭ (پروگراممىسىنىڭ) لايىھىسىنى مۇھاكىمىگە تەۋسىيە قىلغانلىقى توغرىلىق ئاممۇۋى ئەخبارات ۋاستىلىرى خەۋەر قىلدى. ھوكۇمەتنىڭ تەستىقلىشىغا تەكلىپ قىلىنغان بۇ لايىھە نېمىنى كوزدە تۇتىدۇ؟ مىنىستىر مۇختار ئابلەزوۋنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، ھازىر قازاقستاننىڭ خەلق ئىستېمال توۋارلىرىنى ئىشلەپچىقىرىش ساھاسى چوڭ زىيان تارتىپ ئىشلەۋاتىدۇ، ئەندى بۇ بولسا كوپلىگەن مۇئەممالارنى پەيدا قىلغان. ھازىر خەلق ئىستېمال توۋارلىرىنىڭ 53 پائىزىنى ئىمپورت توۋارلار تەشكىل قىلىدىكەن. ئەندى بۇ ئىمپورت توۋارلارنىڭ كوپ قىسمى شەخسلەرنىڭ چەت ئەللەردىن ئېلىپ كېلىۋاتقانلىقى ھېچ كىمگە سىر ئەمەس. يالغۇز قازاقستاندىلا ئەمەس، بەلكى بارلىق م د ھ ئەللىرىدە كوپلىگەن ئادەملەر جان بېقىش ئۈچۈن مۇنداق تىجارەت ئۇسۇلىنى تاللىۋالغان. لېكىن بۇنىڭ دولەت غەزنىسى ئۈچۈن پايدا، زىيىنى قانچىلىك؟

ئېنېرگېتىكا، سانائەت ۋە سودا مىنىستىرىنىڭ تەكىتلىشىگە قارىغاندا، ھەر قانداق پائالىيەتتىن ژىغىلىدىغان سېلىق ئاساسىي ئولچەم بولىدۇ. سودا جۇمھۇرىيەتنىڭ ئومۇمىي ئىچكى مەھسۇلاتىنىڭ 17,6 پائىزىنى بېرىدىكەن، لېكىن ژىغىلىدىغان سېلىقتا ئۇنىڭ ئۇلۇش سالمىقى ئارانلا 2,6 پائىزىنى تەشكىل قىلىدىكەن. ئەندى سانائەت بولسا قازاقستان ئومۇمىي ئىچكى مەھسۇلاتىنىڭ 21 پائىزىنى تەمىنلىگەن ھالدا مەملىكەت سېلىقلىرىنىڭ 60 پائىزىنى تولەيدىكەن. دېمەك، بۇنىڭدىن شۇنداق خۇلاسە چىقىدۇكى، ئىستېمالچىلار بازىرىنى تولتۇرۇشقا قارىتىلغان ساھا تەرەققىياتى ئاجىز بولماقتا.

خوش، بۇ مۇئەممانى قانداق ھەل قىلىش كېرەك دېگەن سوئال پەيدا بولۇشى تەبىئىي. ئىشلەپچىقىرىشنىڭ بوھرانغا ئۇچرىشى بىلەن ئىشسىز قالغان ئادەملەر ئاخچا تېپىشنىڭ يوللىرىنى ئىزدەشكە مەجبۇر بولدى. بۇ مەسىلىنىڭ بىرىنچى سەۋەۋى. مۇشۇ مۇئەممانى ھەل قىلىش ئەڭ مۇھىمدۇر. ھوكۇمەتكە تەكلىپ قىلىنغان سانائەت سىياسىتىنىڭ لايىھىسى بۇنىڭ ئۈچۈن ھەر خىل ۋارىيانتلارنى كوزدە تۇتىدۇ. ئاددىي قىلىپ ئېيتقاندا، بۇ مەملىكەتتە توۋار ئىشلەپچىقىرىشنى جىددىي تەرەققىي ئەتكۈزۇشكە ۋە يېڭى ئىش ئورۇنلىرىنى قۇرۇشقا قەتئىي كىرىشىش كېرەك. مىنىستىرنىڭ تەكىتلىشىچە، ئۇزاق ۋاقىتلاردىن بۇيان بيۇدژېتنىڭ يېتىشمەيدىغان قىسمى مۇلۇكنى خۇسۇسىلاشتۇرۇش، تاشقى ۋە ئىچكى قەرىزلەر (زايوملار)، خام ئەشيا رېسۇرسلىرىنى سېتىش ھېساۋىغا يېپىلىپ كەلگەن. ئەندى مۇنداق ئەھۋالنىڭ چەكسىز داۋام قىلىشى مۇمكىن ئەمەس. مۇلۇكنى خۇسۇسىلاشتۇرۇش ئاخىرلىشىپ قالدى. قەرىز ئېلىشنىڭمۇ چېكى بار، ئەندى خام ئەشياغا نىشان قىلىشمۇ تەۋەككەلچىلىك بولۇپ قالدى، دۇنيا بازىرىدا نېفت، مېتالل ۋە باشقا ئەشيالارنىڭ باھالىرى چۈشۈپ كەتتى. نەق ئەينە شۇنىڭ ئۈچۈن بىز قازاقستاننىڭ توۋار ئىشلەپچىقىرىش ساھاسىنى تەرەققىي ئەتكۈزۈشىمىز كېرەك، - دەيدۇ مىنىستىر.

لېكىن بۇ ياخشى نىيەتنى قانداق ئەمەلگە ئاشۇرۇش كېرەك؟ مىنىستىر مۇختار ئابلەزوۋنىڭ پىكرىچە، سېلىق ئېغىرچىلىغىنى يېنىكلىتىش يولى بىلەن مەملىكەتنىڭ سانائەت كارخانىلىرىنىڭ ئەھۋالىنى ياخشىلاش كوزدە تۇتۇلۇۋېتىپتۇ. مىنىستىرنىڭ پىكرىچە، ئەگەر مۇشۇ چارىلەر ئاساسىدا كارخانىلارنىڭ كىرىملىرى ئوسسە، ئۇلار ئوز ئىشچىلىرىنىڭ ئەمگەك ھەققىنى كوتىرىدۇ. دېمەك، كىرىم سېلىقلىرىنىڭ ئومۇمىي ژىغىلىش كولەمى كوپىيىدۇ. ئۇنى نازارەت قىلىش ئوڭاي. كارخانا بوھراندا قالغان چاغدا ئىشچىلارغا تولەيدىغان مائاشمۇ، دولەتكە تولەيدىغان سېلىقمۇ بولمايدۇ. ئاساسىي مۇئەممما ئەينە شۇلاردىن ئىبارەت.

يەنە مىنىستىرنىڭ پىكرىچە، تىجارەتچىلەر مەملىكەت توۋار ئىشلەپچىقارغۇچىلىرى بىلەن ئوخشاش دەرىجىدە سېلىق تولىشى لازىم. يېڭى سانائەت سىياسىتىنىڭ لايىھىسىدە ئايرىم ساھالار بويىچە خېلە دەرىجىدە مۇستەقىل ۋە ئەۋرىشىم دولەت شىركەتلىرىنى قۇرۇش كوزدە تۇتۇلغان. بۇ ئاساسىي جەھەتتىن يېنىك سانائەتنى، خىمىيە ۋە ماشىنا ياساش كارخانىلىرىنى كوزدە تۇتىدۇ. ئىچكى ۋە تاشقى بازاردا رىقابەتچىلىككە قابىلىيەتلىك، ئەڭ مۇھىمى خەلق ئېھتىياجىغا لازىم ئەڭ سۇپەتلىك بۇيۇملارنى ئىشلەپچىقىرىدىغان كارخانىلارنى تېزدىن ۋۇجۇتقا كەلتۇرۇش كېرەك. بۇنىڭ ھۇلى بار، ئىلگىركى كارخانىلارنى زامانىۋىلاشتۇرۇش، ئاۋتوماتلاشتۇرۇش كېرەك.

مىنىستىرنىڭ تەكىتلىشىچە، مەملىكەتنىڭ يېڭى سانائەت سىياسىتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش بەش ژىلغا، يەنى 2003 - ژىلغىچە بولغان دەۋرگە بەلگۈلەنگەن بولۇپ، ئۇنىڭدا ئىش ئورۇنلىرىنى 50 پائىزغا كوپەيتىش ۋە مەملىكەت ئېكسپورت ئىختىدارىنىڭ 20 پائىزغا ئوستۇرۇلۇشىنى كوزدە تۇتىدۇ.

خەلقىمىز ئىلگىرىمۇ پارتىيەنىڭ كوپلىگەن ھەر خىل جاراڭلىق لايىھە - پروگراممىلىرىنى، شېرىن ۋەدىلىرىنى كوپ ئاڭلاپ كەلگەن. ئورغۇلغان ۋەدىلەر ئورۇنلانماي كەلگەنلىكتىن كوپچىلىك مۇنداق نەرسىلەرگە گۇمانلىنىپ قارايدىغان بولدى. ئەندى بۇ ھوكۇمەتنىڭ يېڭى سانائەت پروگراممىسىنىڭ ئەمەلگە ئېشىش ئاشماسلىغىنى يەنە ۋاقىت كورسىتىدۇ.

يادىكار سابىتى.

ئۇيغۇر ناھىيەسى. «يىلتىز» كوئوپېراتىۋ دېخان ئېگىلىكىنىڭ كوللېكتىۋى بېيىل 300 گېكتار يەرگە ئاشلىق، 200 گېكتارغا كومۇقوناق ۋە 45 گېكتار يەرگە تاماكا تېكىپ، ياخشى ھوسۇل ئالدى. ھازىر دېخانلار ئوستۇرۇلگەن مەھسۇلاتنى سېتىشقا تىرىشماقتا.

سۇرەتتە: (سولدىن ئوڭغا) كوئوپېراتىۋ رەئىسى شەمشىدىن قادىروۋ ناھىيە ھاكىمىنىڭ ئورۇنباسارى ت. تۇردىباقىيېۋ، زۋېنو باشلىغى ئا. جاپپاروۋلار بىلەن سوھبەتلەشمەكتە.

ئۇچقۇن قۇربانىيازوۋ چۇشەرگەن سۇرەت.

ئىنسان ۋە ئىمان

ئىسلام شەرئىتىنىڭ ھوقۇقلىرى

ئىسلام دىنى شەرئىتىدە قوللىنىپ كېلىۋاتقان ۋە قوللاپ - قۇۋۋەتلەنگەن تۇۋەندىكى ئون ھوقۇقنى بايان قىلىپ، ھەر بىر مۇسۇلماننىڭ ئادا قىلىشىغا پەرىز ئىكەنلىكىنى تەكىتلەيمىز.

- 1. ھەق، ئاللانىڭ ھەقلىرى - ئۇ يۇتۇن ھەق ھوقۇقلارنىڭ مۇھىمى ۋە چوڭىدۇر. چۈنكى ئاللا ئىنساننى يوق يەردىن پەيدا قىلىپ، ئۇنى گوزەل سۈپەتتە شەكىللەندۈرۈپ، ئەقىل - ئىدرەك ئاتا قىلىپ، ئۇنى يەر - يۈزىنىڭ خوجايىنىغا ئايلاندۇرۇپ ياراتقان ئەڭ شەپقەتلىك ۋە ئەڭ ئۇلۇق زاتتۇر. ئاللانىڭ بەندىلىرىدىن بۇ ھەققىنىڭ بەدىلىگە سورايدىغان بىرلا نەرسىسى بار - ئۇ ئۇزىگە ئىبادەت قىلىش، ئىتتائەت قىلىش، بويسۇنۇشتىن ئىبارەتتۇر.

2 - ھەق، پەيغەمبەرنىڭ ھەقلىرى - قۇرئان كەرىمدە ئاللا مۇنداق دەيدۇ: «سىلەرنىڭ ئاللاغا ۋە ئۇنىڭ پەيغەمبىرىگە ئىمان ئېيتىشىڭلار ئۈچۈن، پەيغەمبەرنى ئۇلۇغلىشىڭلار ئۈچۈن بىر پەيغەمبەرنى ئەۋەتتۇق». (فەتھ سۈرىسى 3 - ئايەت)

شۇنىڭ ئۈچۈن مۇھەممەت ئەلەيھىسسالامغا بولغان ھورمەت مۇسۇلمانلارنىڭ قەلبىدە ھەر قانداق سويگۈدىن ئارتۇق بولۇشى ئىمانىنىڭ تەقەززاسىدۇر.

3 - ھەق، ئاتا - ئانىلارنىڭ ھەقلىرى - دۇنيادا ھېچ قانداق كىشى ئاتا - ئانىلارنىڭ باللىرىغا قىلغان ياخشىلىقىنى ۋە پىداكارلىقىنى ئىنكار قىلالمايدۇ. ئاتا بولسا، توققۇز ئاي قوساق كوتىرىپ، ئۇرغۇن جاپالارنى باشتىن كەچۈرۈپ، تولغاق ئازاۋىنى تارتىپ بىزنى دۇنياغا بەريا قىلىدۇ. ئۇزىنىڭ كۈچ - قۇۋۋىتىنى بېغىشلايدۇ. ئانىلار باللار ئۈچۈن ئۇزىنى ئۇلۇمگىمۇ ئاتىدۇ. باللار ئاتا - ئانىلارنىڭ بۇگۈنى، ئەتىسى ۋە پۈتۈن ئارمانى. دۇنيادىكى ھەممە نەرسىدۇر. ئاتا بولسا، باللارنىڭ ئوسۇشى، راھىتى ئۈچۈن ئۇزىنى پىدا قىلىدۇ.

ئاتا - ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش ماددىي ۋە مەنىۋى جەھەتلەردىن بولىدۇ. پۇل - مال ياردەم قىلىش، كۈچى ئارقىلىق ئۇلارنىڭ خىزمەتلىرىنى بەجا كەلتۈرۈش ۋە ئۇلاردىن ھال - ئەھۋال سوراش، مۇڭدىشىش، دەرتلىرىگە يېتىش، خوشاللىقلىرىنى تەنتەنە قىلىش، قايغۇلىرىغا تەسەللىي بېرىش، چىرايلىق سوزلەر ئارقىلىق كوڭۇللىرىنى خوش قىلىشتىن ئىبارەتتۇر. بۇ ھەقتە پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دىگەن: «ئەڭ ئۇلۇغ ئىبادەت - نوز ۋاقتىدا ئوقۇلغان ناماز، ئاندىن ئاتا - ئانىلارغا ياخشىلىق قىلىش، ئاندىن ئاللا يولىدا جىهاد قىلىشتۇر» (بۇخارى رىۋايىتى).

4 - ھەق، باللارنىڭ ھەقلىرى - باللارنى كىچىكىدىن ئىسلامىي ئىمان، ئەخلاق ۋە تەربىيە بىلەن يېتىشتۈرۈش ئاتا - ئانىلارنىڭ باش تارتىپ بولمايدىغان مۇھىم پەرىزلىرىدۇر. ئاللا قۇرئاندا: «ئەي مومىنلەر، ئۆزەڭلارنى ۋە باللىرىڭلارنى دوزاق ئوتىدىن ساقلاڭلار!» دەپ ئەمىر قىلىدۇ. (تەھرىم سۈرىسى 6 - ئايەت).

باللار ئاتا - ئانىلارنىڭ بويىنىدىكى ئامانەتلەردۇر. ياخشى تەربىيە بىلەن يېتىشكەن باللارنىڭ ئاتا - ئانىسىغا دۇنيا ۋە ئاخىرەتتە پايدىلىرى كوپتۇر. ھازىرقى كۈندە كوپ كىشىلەر باللىرىنىڭ دوزاققا ئوتخەۋپىسى ياشايدۇ. ئۇلار نەگە بارىدى، نېمە قىلەر بىلەن ئۇردى، نىمە ئىشلارنى قىلدى، ئۇنىڭ بىلەن ھېساپلاشمايدۇ. كېيىن باللىرىنىڭ پالاكەتلىرىدىن باش ئالالمايدۇ. چوڭ بولۇپ قالغان باللىرىنى سوزلىرىگە كىرگۈزەلمەيدۇ. بۇ ئاتا - ئانىلارنىڭ ئۇزلىرىدىن كېيىن قالغان مەسئۇلىيەسىزلىكلىرىنىڭ ئاقىۋىتى. ئاخىرەتتە بولسا ئاللانىڭ ئالدىدا جاۋابكارلىككە تارتىلىدۇ.

5 - ھەق، تۇغقانلارنىڭ ھەقلىرى - تۇغقانلىق يۇتۇن ئۇرۇق - تۇغقانلارنى ئۇز ئىچىگە ئالىدۇ. ھازىرقى كۈندە كوپ كىشىلەر ئۇرۇق - تۇغقانلىرى بىلەن ئىزدەشمەيدۇ، يات كىشىلەردەك مۇئامىلە قىلىدۇ. بۇ ئەقىل، يات كىشىلەر تەرىپتىن خاتا. چاقىرىش، يوقلاش، پۇل - مالدا ئېھتىياجلىق بولسا قولىدىن كېلىشچە ياردەم قىلىش، بېشىغا مۇسىبەت چۈشسە تەسەللى بېرىش، چاقىرسا، قەدەم تەشرىپ قىلىش - ھەممىسى تۇغقانلىق ھەقلىرىدۇر. ھەقىقىي تۇغقانلىق مەنپەئەتنى مەخسەت قىلمايدۇ، بەلكى مېھرىنى ئاساس قىلىدۇ. شۇنداق قىلىش، ئاللا ئۇلارنى ساۋاپ بېرىدۇ.

6 - ھەق، ئەر - ئاياللارنىڭ بىر - بىرى ئۈستىدىكى ھەقلىرى - ئەر ئاياللارنىڭ يارىلىشتىكى نىقەدارىنى ۋە تەبىئىتىگە قاراپ، ئاللا ئۇلارنىڭ ھەر بىرىگە ئايرىم ئايرىم ھەق - ھوقۇقلىرىنى بەلگىلىگەن. ئەر كىشى ئائىلىنىڭ يېمەك - ئىچمەك، كىيىم - كېچەك ۋە مەنىۋى ئېھتىياجى قاتارلىق تەرەپلىرىنى تولۇق تەمىنلىشى كېرەك. ئايال كىشى بولسا جورىسىنى ھورمەتلەپ، ئۇنىڭغا ساداقەتمەن بولۇشى، ئۇنىڭغا خىيانەت قىلماسلىقى، باللىرىنى ياخشى تەربىيە قىلىشى، ئەر ئاياللىق سىرىنى سىرتقا يايماسلىقى، ئائىلىنى ياخشى ئۇتۇشى قاتارلىقلاردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بىر ھەدىسىدە: «ئاخشىمى جورىسى ياتىغىغا چاقىرسا، كەلمەي ياتقان ئايال كىشىگە تاڭ ئاتقىچە پەرىشتەلەر لەنەت ئوقۇپ تۇرىدۇ» دەپ كورسەتكەن. (ترمىزى رىۋايىتى).

7 - ھەق، مۇسۇلمانلار ئىشلىرىغا مەسئۇل بولۇلغان يولباشچىلارنىڭ ھەقلىرى - خەلقنىڭ ئۇلارغا ئەگىشىشى ئاللاغا ئاسىيلىق، خەلققە زىيانلىق بولمايدىغان ئىشلاردا يولباشچىلارنىڭ بۇيرۇقلىرىنى ئورۇنلاش، خاتالىشىپ قالسا، خاتالىقنى كورسىتىپ بېرىش، مەسلىھەت ئىشلىرىدا ياردەملىشىش قاتارلىقتۇر. قۇرئاندا مۇنداق دېيىلگەن: «ئەي، مومىنلەر، ئاللاغا ۋە پەيغەمبەرگە ۋە يولباشچىلارغا ئىتائەت قىلىڭلار!» (نىسا سۈرىسى 59 - ئايەت).

8 - ھەق، خوشنىلارنىڭ ھەقلىرى - خوشنىلىقنىڭ مەسئۇلىيىتى ئېغىردۇر. پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام مۇنداق دەيدۇ: «خوشنىسى ئاچ ياتسا، ئوزى توق ياتقان كىشىنىڭ ئىمانى دۇرۇس ئەمەس». (بۇخارى رىۋايىتى).

چۈنكى خوشنا - ئىراقتىكى تۇققىنىڭدىنمۇ جانغا يېقىن، ھاجىتىڭگە تەييار كىشىلەردۇر.

9 - ھەق، ئۇمۇمىي مۇسۇلمانلارنىڭ ھەقلىرى - پەيغەمبەر ئەلەيھىسسالام بۇ ھەقلەرنى مۇنداق بايان قىلىندۇ: «مۇسۇلمانىڭ مۇسۇلمان ئۈستىدىكى ھەقلىرى ئالتىدۇر - ئۇچرىسا سالام قىلىش، چاقىرسا قەدەم تەشرىپ قىلىش، نەسىھەت قىلسا ئاڭلاش، تۇشكورسە «ئەلھەمدۇلىللاھ» دىيىش، ئاغرىپ قالسا، يوقلاش، ئولۇپ قالسا نامىزىنى چۈشۈرۈش».

(مۇسلىم رىۋايىتى).

10 - ھەق، ئۇمۇمىي ئىنسانلار ھەقلىرى - مۇسۇلمان بولسۇن ياكى بولمىسۇن، ھەر قانداق ئىنساننىڭ يەنە بىر ئىنسان ئۈستىدىكى ھەقلىرىدىن - بالا قازادا قالسا، قۇتقۇزۇش، ئادىللىق قىلىش، ئىنسانلىق ھورمىتىنى ساقلاش، ياخشىلىق قىلىش، ئىنساپلىق بولۇش، ئىنسانىي ياردەمدە بولۇش قاتارلىقلاردۇر.

ئاللا مۇنداق دەيدۇ: «كۇپپارلاردىن سىلەر بىلەن ئۇرۇش قىلمىغان ۋە سىلەرنى يۇرتىڭلاردىن ھايداپ چىقارمىغانلارغا كەلسەك، ئاللا ئۇلارغا ياخشىلىق قىلىشىڭلاردىن، ئۇلارغا ئادىل بولۇشىڭلاردىن توسمايدۇ».

(مۇمتەھىنە سۈرىسى 8 - ئايەت).

مۇھەممەت يۇسۇپ.

ھارام ئىشلاردىن ئۆزىمىزنى قاچۇرايلى

ئۇيغۇر خەلقى قاتمۇ - قات قىيىنچىلىقلارغا دۇچ كەلسىمۇ، ھەر قانداق چاغدا ئىسلام دىنىنىڭ قانۇن - قائىدىلىرىگە رىئايە قىلىپ، ئۇنى ھورمەتلەپ ياشاپ كەلگەن خەلق. ھازىرمۇ ھەم شۇنداق.

شۇنىسى ئەپسۇسلىنارلىقكى، كېيىنكى يىللاردا ئىسلام دىنىنىڭ قانۇنلىرىغا خىلاپ ھالدا بەزى يامان ئادەت، ئەمەللەر مەيدانغا كەلمەكتە. مەسىلەن، ئوغرىلىق، بۇلاڭچىلىق، پارىخورلۇق، جازانىخورلۇق، زىناخورلۇق، يالغان موللا - تېۋىپ بولۇۋېلىپ كىشىلەرنى ئالداش ۋە باشقىلار.

ئوغرىلىققا ئوخشاش يامان ئادەتلەر زور گۇناھ بولۇپ، بۇنىڭ ئوزى بىر نەچچە تۈرلەرگە بولىنىدۇ. مەسىلەن، ئېكىسكە تۈيدۇرماي نەرسىلىرىنى تىقىپ ئوغرىلاپ ئېلىش، كۈچ قوللىنىپ زورلاپ تارتىۋېلىش، تۈرلۈك ھىلە - مىكىر ئىشلىتىپ يامان نەرسىلەرنى ياخشى نەرسىلەرگە قوشۇپ ئالداپ سېتىش، تارازىدا لىللا بولماسلىق، مانا موشۇنىڭغا ئوخشاش ھادىسىلەر ھازىر ھەممە يەردە ئەۋج ئالغان.

بەزىلەر ئوزلىرىنى «دانا - دانىشمەن» ھېساپلاپ، باشقىلارنى ئاخماق، نادان كورۇپ، ئۇلاردىن پايدا كورمەكنى كوزلەپ ئىش قىلىدۇ. تاپقان تاپاۋىتىنىڭ ھالال - ھاراملىغى بىلەن ھېساپلاشمايدۇ. بەزىلەرنىڭ ھاجىتىنى ھەل قىلىپ بېرىش بەدىلىگە پارە ئېلىش بىلەن كوڭلى خوشال بولىدۇ. ئىنسانىيلىق بورچىنى ئادا قىلىشنى خالىمايدۇ. مانا بۇنىڭ ئوزىمۇ ئوغرىلىق بولۇپ، بۇنداق ئىشلار ئىسلام دىنىدا مەنئى قىلىنغان ھارام ئىشلاردۇر.

ئىسلام دىنىدا مەس قىلغۇچى ئىچىملىك، چېكىملىك قەتئىي رەۋىشتە چەكلەنگەن. بۇنىڭ بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارنىڭ تارتىۋاتقان زىيىنى ئاز ئەمەس. تۇرمۇشتا ۋەيرانچىلىققا گىرىپتار بولۇپ، قەرىزلەرگە بوغۇلۇپ قالماقتا.

ئىسلام دىنىدا زىنا - پاھىشىۋازلىق قەتئىي چەكلەنگەن. بۈگۈنكى كۈندە موشۇ يول بىلەن پۇل تېپىشنى كوزلەپ مۇنداق ئەسكى ئىشلار بىلەن شۇغۇللىنىۋاتقانلارمۇ ئاز ئەمەس. بۇنىڭدىن يامان ئاقىۋەتلەر كېلىپ چىقىدۇ. مەسىلەن، ئائىلە بۇزۇلۇش بىلەنلا قالماي نەسىل بۇزىلىدۇ. يامان ئاغرىقلار پەيدا بولۇپ تارقىلىدۇ. ئىسلام شەرئىتى بۇنىمۇ گۇناھ، ھارام ئىشلار دەپ چەكلەپ توغرا قىلغان.

قىمارۋازلىق بىلەن شۇغۇللانغۇچىلارمۇ ھالال كەسىپ ئەھلىگە كىرمەيدۇ. بۇنىڭ ئاقىۋىتى ئىختىسادىي زىيانغا ئاپىرىپ سوقىدۇ. ئۇرغۇن قىممەتلىك ۋاقىتنى بىھۇدە يوقىتىدۇ. ئۇرۇش - جېدەل چىقىرىپ ھەتتا ئادەم ئولتۇرۇشتەك قاتىللىققىچە ئېلىپ بارىدۇ.

پەيغەمبىرىمىز مۇھەممەت ئەلەيھىسسالام ھەدىسىدە «ئەگەر بىر مىللەتتە ئوغرىلىق، كىشى بۇلاش كەڭ تارالسا، ھەق ئاللا تائالا ئۇ مىللەت كىشىلىرىگە ئىمانسىزلىق، كوڭۇللىرىگە قورۇنۇچ ھىسلىرىنى سالىدۇ»، «ئەگەر بىر مىللەتتە تەن سېتىش، پاھىشىۋازلىق ئىشلىرى كەڭ تارالسا، ئۇ مىللەت ئارىسىدا يامان ئاغرىق پەيدا بولىدۇ، ئولۇم كوپىيىدۇ»، «ئەگەر بىر مىللەت تورازىلىرىنى كام ئولچەپ ساتسا، ئاللا تائالا ئۇلارنىڭ رىسقىنى كېمەيتىدۇ»، «ئەگەر بىر مىللەت بەرگەن ۋەدىسىدە تۇرمىسا، ئۇ قوۋمغا باشقا قوۋمنى دۇشمەن قىلىدۇ» دېگەن.

پەيغەمبىرىمىز گەرچە بۇ سوزلەرنى بۇنىڭدىن 1400 يىل ئىلگىرى ئېيتقان بولسىمۇ بۈگۈنكى ئەمەلىياتقا توغرا كەلمەكتە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىسلام دىنىمىزنىڭ پاكلىغىنى ساقلاپ، ئازغانلارنىڭ ئەمەس، ئاللانىڭ جامائەسى بىلەن توغرا يولغا مېڭىپ، ئوزىمىزنى ھارام ئىشلاردىن قاچۇرايلى.

نۇرەخمەت ئابدۇلئەزىز.
تالغىر شەھرى.

دوست ھەققىدە سوز

ئەمگەك بىلەن كوكەرگەن ئەر

ئەشۇ ئاق كوڭۇل، مېھرىۋان، مەردانە، دوستىغا سادىق، ئەڭ ئەۋزەلى ئىشلەمچان دوستۇمنى كورگىنىمدە «ئەمگەك بىلەن ئەر كوكرەر» دېگەن خەلق ماقالى يادىمغا چۈشىدۇ. دەستىخىنىمىزنىڭ بەرىكىتى قۇتلۇق نان ئالدىمدا گەۋدىلىنىدۇ. چۈنكى ئۇ نانىدەك ئۇلۇق نەرسىنى يارىتىش يولىدا ئەجىر قىلىپ ئوتىۋاتقان ئىنسان. ئومرىنىڭ 60 - داۋانىنى ئاتلىغان بولسىمۇ، كۈچ غەيرىتى بىلىنگەندە، مېھرى - مۇھەببىتى ئانا يەردە!

ئەرمىدىن ئاپپازوۋ - تېخى كىچىلا قويۇق قارا چاچلىرى خوشخوي چىرايى شەكلىگە ياراشقان، مىڭىش - تۇرۇشى چاققان، دايىملىق تېتىكلىك، ساغلام ۋىجىت ئىدى. ئەنىلىكتە ئەشۇ قويۇق قارا چاچلىرى شالاڭلاپ، قارىسىدىن ئېقى كوپ، ھەرىكەت، مىڭىش - تۇرۇشىمۇ سالماقلىق، سالاپەتلىك كىشىگە ئايلىنىپتۇ. بۇ ئۇنىڭ يېنىك ئەمەس 40 يىل ئەمگەك بىلەن ئوتكەن ھاياتىدىن دەرەك بېرىدۇ.

ئۇ ئەسلىدىن يەرگە ئاشىق ئىدى. شۇ ئاشىقلىق ئۇنى ئالمۇتا يېزا ئىگىلىگى ئىنستىتۇتىغا باشلاپ بارغان. شۇ ئارىدىن بەش يىلمۇ سۇدەك ئېقىپ ئوتۇپ كەتتى. ئەندى ئۇ مۇتەخەسسىس سۈپىتىدە تۇغۇلۇپ ئوسكەن يۇرتىغا يوللانما ئالدى ۋە ئوزى ئارزۇ قىلغان، مۇھەببەت باغلىغان يەرگە مېھنەت قىلىشتىن ئەمگەك پائالىيىتىنى باشلىدى. ئۇ باش ئاگرونوم سۈپىتىدە دەسلەپ «ئوكتەبر» كولخوزىدا دېخانچىلىقنىڭ قىر - سىرلىرىنى ئوزلەشتۇرۇپ، ئىشنى ئىلمىي ئاساستا ئەمەلىيات بىلەن بىرلەشتۇرۇپ باردى. مېھنەت بېكارغا كەتمىدى، ئاتا يەر سېخى - ساخاۋىتىنى ئايىمىدى. ئۇ ھەرقاچان ئىشنى يەر شارائىتى ھېساپقا ئالغان ھالدا ئۇيۇشتۇرۇشنى بىلدى. ئۇ ناھىيەدىكى چوڭ ئىگىلىكلەردىن بولمىش تۇگمەندە بولامدۇ، كەتمەندە بولامدۇ باش ئاگرونوم ۋەزىپىسىدىن دايىملىق شەرەپ بىلەن چىقالىدى. شۇنىڭ ئۈچۈنمۇ رەھبەرلەر ئۇنىڭ ئىقتىدارىنى ھېساپقا ئېلىپ، ناھىيە يېزا ئىگىلىگى باشقارمىسىنىڭ باش مۇتەخەسسىسى لاۋازىمىغا بەلگۈلىدى. بۇ ئىشتا ئوزىگە تەۋە ناھىيە دائىرىسىدىكى يېزا ئىگىلىگى مۇتەخەسسىسلىرى بىلەن زىچ مۇناسىۋەتتە رەھبەرلىك ئىشىنى ئېلىپ باردى. نەتىجىدە شۇ يىللىرى يېزا ئىگىلىگى مەھسۇلاتلىرىنى يېتىشتۇرۇشتە تۇراقلىق ۋە يۇقۇرى پەللىدىن كورۇنۇپ كەلدى.

يەرگە بولغان مۇھەببەت، توككەن تەرى بەدىلىگە شان - شەرەپ ئۇنى ئاتلاپ كېتەلمىدى، كەسىپداش، سىرداش، دېخان دوستلىرىنىڭ ھورمەت - ئىززىتىگە سازاۋەر بولدى.

ئۇ يېزا ئىگىلىگى ساھاسىدا ھازىرغا قەدەر ئەمگەك قىلىپ كەلمەكتە. ئەرمىدىن دايىملىق يېڭىلىقنىڭ باشلامچىسى دېسىمۇ بولىدۇ. كېيىنكى يىللىرى يېزا ئىگىلىگىنى ئىسلاھ قىلىش تۈپەيلىدىن ئىلگەركى كولخوز - سوۋخوزلار تارقىتىلىپ، كىچىك دېخان كوئوپېراتىپلىرى ۋۇجۇتقا كېلىشكە باشلىدى. ئەرمىدىن ناھىيەدە دەسلەپكىلەردىن بولۇپ بۇ ئىشقا ئۇتتۇش قىلىپ، ئىجارىغا يەر ئېلىپ، يېزا ئىگىلىگى مەھسۇلاتىنى يېتىشتۇرۇشكە بەل باغلىدى. ئۇ بۇ ئىشنىڭ ھوددىسىدىنمۇ شەرەپ بىلەن چىقالىدى ۋە نەمۇنە بولغىدەك دەرىجىدىن كورۇندى. ئۇنىڭ مېھنەت قىلغان ئادەمگە ئاتا يەرنىڭ ھىممىتى چەكسىز ئىكەنلىكىگە يەنە بىر قېتىم كوزى يەتتى.

ئەرمىدىن ئاپپازوۋ يەرگە مۇھەببەت باغلىغان بىلىملىك مۇتەخەسسىسلا ئەمەس، شۇنداقلا مەدەنىيەتلىك زىيالى. ئۇ ئەدەبىيات - سەنئەت يېڭىلىقلىرىدىن خەۋەردار، تارىختىن بولسۇن، سىياسەتتىن بولسۇن ئۇنىڭ بىلەن پىكىرلىشىش، سىردىشىشقا مايىل سوھبەتداش. شۇڭا ئۇنىڭ ئالىم، يازغۇچى، سەنئەتكار دوستلىرى كوپ. ئۇنىڭ ئائىلەۋىي تۇرمۇش تەرزىمۇ نەمۇنە - ئۈلگە تۇتارلىق. ئومۇرلۇك يولدىشى بۇۋى بولسا ئۇزۇن يىللىق تەجرىبىگە ئىگە ئالىي مەلۇماتلىق ئۇستاز. ئۇلار تەربىيىلىگەن پەرزەنتلىرىمۇ ئىلىمغا مۇھەببەت باغلاپ، ھەممىسى ئالىي مەلۇماتقا ئىگە، ھەر خىل ساھادا ئەمگەك قىلىۋاتقان مۇتەخەسسىسلەر.

- بۇۋى ئىككىمىزگە ئوغۇل پەرزەنت بۇيرىماپتۇ. تورت قىزىمىزنىڭ ھەممىسىدە ئانىنىڭ تەسىرى كۈچلىكرەك بولغانمۇ، ئۇستازلىق يولىنى تالLAپ ئېلىشتى. ئوغلۇم بولغىنىدا سىزمېنىڭ يولۇمنى داۋاملاشتۇرغان بولارمىدى، - دەيدۇ ئەرمىدىن ئاقارغان چاچلىرىنى قاداق قوللىرى بىلەن سىلاپ.

بىرى كام دۇنيا! ئارزۇسىز ئىنسان بولمىسا كېرەك. ھە، ھەممە ئارزۇ - ئارمان ئورۇنلىنىۋەرسە ھاياتنىڭ قىزىغى بولمىغىنىدەك، دايىملىق ھاياتقا بولغان خۇشتارلىق ئادەم ئومرىنى ئۇزارتىدىغان ئامىلدەك بىلىنىدۇ ماڭا.

بۇ كۈنلەردە ناھىيە مىقياسىدا يېزا ئىگىلىگى ئۈچۈن يېڭى زىرائەت - تاماكا ئوستۇرۇش يولغا قويۇلغانلىغى مەلۇم. بۇنىڭمۇ تۇنجا باشلامچىلىرىنىڭ بىرى ئەرمىدىن.

بىز ھەر قانداق ئىشنىڭ ھوددىسىدىن شەرەپ بىلەن چىقىپ ۋۇرۇپ 60 باھارنى ئۇتكۇزگەن دوستىمىزنىڭ ئانا يەرگە بولغان مۇھەببىتىنىڭ يۇرتىنىڭ ئارچىلىرىدەك يەنە ئۇزاق يىللار ئوزلىكىنى يوقاتمايدىغانلىقىغا ئىشەنچىمىز كامىل. چۈنكى ئۇ ئانا يەرگە ئەجىر قىلىپ تاۋلانغان، كوكەرگەن ئەردۇر.

شايىم شاۋايېۋ.
ئۇيغۇر ناھىيەسى.

شەرقىي تۈركىستان خەلقى 20- ئە- [illegible] بېرىدۇ دەپ ئويلايمىز.

[illegible]

بۇرھان شەھىدى

[illegible]

ھۆرمەتلىك رەئىس بۇرھان ئەپەندى جانابلىرىغا

[illegible]

12- ئاينىڭ 21- كۈنى كەچتە باش [illegible]

كۈندىلىك خاتىرىدىن پارچىلار

سائات 12 دە شىنجاڭ شۆيۈەنىدىن (ئىنستىتۇتىدىن) ئۆيگە قايتىپ كېتىۋاتسام، يولدا ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى ليۇ زېرۇڭ ئۇچراپ قالدى. ئۇنىڭ بىلەن بىللە ماشىنامدا بىزنىڭ ئۆيگە كەلدۇق. ئۇ: «جاڭگۇەن (ئۆلكە باشقۇرغۇچىسى) (جاڭ جىجۇڭ)دىن ھېلى تېلېگرامما كەلدى، بۈگۈن نەنجىڭ مەمۇرىي پالاتا يىغىن ئېچىپ، سىزنى شىنجاڭ ئۆلكىسىنىڭ رەئىسى قىلىش قارارىنى ماقۇللاپتۇ، مەسئۇت بىلەن ئەيسا ئىچكىرىگە يۆتكىلىدىكەن، مۇھەممەت ئىمىن مۇئاۋىن رەئىس بولىدىكەن، ليۇ مىڭچۈن باش كاتىپ بولىدىغان ئوخشايدۇ» دېدى. ئۇ يەنە: «بىز ھازىر ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت بىناسىغا بېرىپ مۇئاۋىن جاڭگۇەن تاۋسىيۇنى تېپىپ، ئۇنىڭ بىلەن ئالاقىدار مەسىلىلەر ئۈستىدە سۆزلىشىپ باقساق قانداق؟» دېدى. بىز شۇئان ماشىنا بىلەن مۇئاۋىن جاڭگۇەن تاۋسىيۇ بىلەن كۆرۈشكىلى باردۇق. تاۋسىيۇ ئالاھىدە دىپلوماتىيە خادىمى ليۇزېرۇڭ ئېيتقان خەۋەرلەرنى تەكرارلىدى. مەن ئۇنىڭغا: «مېنىڭ پۈتۈن ئۆلكىنى تىنچلاندۇرۇش، ھەر مىللەت خەلقىنى ئىتتىپاقلاشتۇرۇپ، ئېچىلىقنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش ئۈچۈن خىزمەت قىلىش ئىشەنچىم بار ۋە ئىرادەم بار. لېكىن، مەن خىزمەتتە بەزى جەھەتلەردە (ھەربىيلەرگە ئەتەي بىشارەت قىلدىم) توسالغۇلارغا يولۇقۇپ قېلىشتىن ئەنسىرەيمەن. جاڭگۇەن، مۇئاۋىن جاڭگۇەن قاتارلىق ئالاقىدار خادىملارنىڭ قوللاپ - قۇۋۋەتلىشى ۋە ياردەم بېرىشىنى ئۈمىد قىلىمەن» دېدىم. تاۋسىيۇ خېلە كۆپ ۋەدە بەردى. مەن قىينى ئەمەلىيەتتا كۆرىمىز، دەپ ئويلىدىم. شۇنىڭدىن كېيىن، بىز مۇھەممەت ئىمىننىڭ ئالدىغا بېرىپ، ئۇنىڭ مۇئاۋىن رەئىس بولىدىغانلىقىنى ئۇقتۇرۇپ قويدۇق. ئۇ بىر ھازا ئويلانغاندىن كېيىن قوشۇلدى. لېكىن ئۇ ئەيسانى ئېلىپ قېلىش تەلىپىنى قويدى. ئۇنىڭ قارىشىچە، ئەيسا قولىدىن ئىش كېلىدىغان، يۇرتقا زىيان - زەخمەت سالمايدىغان ئادەم ئىكەن. ئۇنىڭ بۇ تەلىپىگە تاۋسىيۇ: «مەركەزنىڭ بۇيرۇقىغا ئاساسەن ئىش قىلىش كېرەك» دېگەن جاۋابنى بەردى. كەچقۇرۇن سائات بەشلەردە مۇھەممەت ئىمىن بىزنىڭ ئۆيگە كېلىپ، ئەيسانى ئېلىپ قېلىش مەسىلىسى ئۈستىدە كەپ ئاچتى. مەن ئۇنىڭغا: «مەن قارشى تۇرمايمەن. بىراق، ئېلىپ قالغىلى بولامدۇ - يوق، بۇنىڭدا ۋەزىيەتنىڭ تەرەققىياتىغا قارايلى» دېدىم.

1948- يىل 12- ئاينىڭ 31- كۈنى چۈشتىن بۇرۇن سائات توققۇزدا ئەنگلىيەنىڭ كونسۇلى كەلدى. ئۇ ماڭا: «سىزنىڭ رەئىس بولغانلىقىڭىزدىن خەۋەر تېپىپ، ئالاھىدە تەبرىكلىگىلى كەلدىم. بۇ ئىنتايىن ياخشى ئىش بوپتۇ، سىلەرنىڭ ئۆز خەلقىڭلارنى ئۆزەڭلارنىڭ باشقۇرىدىغان بولۇشۇڭلار ناھايىتى ياخشى ئىش. ھىندىستاندا ئىنچىل تۇردە شەرقىي تۈركىستاننىڭ ئازاتلىقى ئۈچۈن كۈرەش قىلىۋاتقان نۇرغۇن ئادەملەر بار. شەرقىي تۈركىستان يالغۇز ئىلىدىلا قورۇلۇپ قالماستىن، بەلكى ئاخىر بىر كۈن پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستان مۇستەقىل بولىدۇ. ھىندىستان، پاكىستان بىزنىڭ ياردىمىمىز بىلەن مۇستەقىللىققا ئېرىشتى. سىلەرمۇ تاشقى ياردەمگە مۇھتاج. كېڭەش ئىتتىپاقى سىلەرنىڭ كۈچلۈك دۈشمىنىڭلار. ئۇلارنىڭ مەخسىتى سىلەرنى يۇتۇۋېلىپ، شۇنىڭ بىلەن جۇڭگونىڭ ئىچكى جايلىرىغا بارىدىغان يولنى ئېچىش. گەرچە ئۇلار سىزنىڭ رەئىس بولۇشىڭىزغا ماقۇل بولسىمۇ، لېكىن ئىلىدا ئۆز ئادىمىنى تەربىيىلەۋاتىدۇ. شارائىت يېتىلگەن ھامان، ئۆز ئادىمىنى كۆتۈرۈپ چىقىدۇ. شۇنىڭ ئۈچۈن، سىلەر ياردەمگە مۇھتاج. سىلەر كىمگە تايىنىسىلەر؟» دېدى. مەن ئۇنىڭ سەپسەتىلىرىگە رەددىيە بېرىپ، ئۇنىڭغا: «ئۆلكىمىزنىڭ تارىخى، سىياسىي ئالاھىدىلىكى ۋە جۇغراپىيەلىك شارائىتقا ئاساسەن، بىز شىنجاڭ مۇستەقىل بولۇشى لازىم، دەپ قارىمايمىز. بىز جۇڭگودىن ئايرىلالمايمىز. ئايرىلىش خىيالىمىزمۇ يوق. شۇڭا، مەركىزىي ھۆكۈمەت قانداق يوليورۇق بەرسە، بىز شۇ بويىچە ئىش قىلىمىز» دېدىم. ئۇ يەنە: «گومىنداڭ ھۆكۈمىتى بۈگۈنكى كۈندە مەۋجۇت بولۇپ تۇرغان بىلەن ئەتە مەۋجۇت بولۇشى ناتايىن» دېدى. ئۇ قولىنى پۇلاڭلىتىپ تۇرۇپ يەنە: «گومىنداڭ ھۆكۈمىتى ئاللىقاچان مۇشۇ ھالغا چۈشۈپ قالدى» دېدى. مەن ئۇنىڭغا: «مەي-

1949- يىل 1- ئاينىڭ 9- كۈنى

ئەتىگەن سائات سەككىزدىن تا كەچ سائات ئونغىچە، مېنىڭ رەئىس بولغانلىقىمنى مۇبارەكلەپ، ئىش سوراپ كەلگەنلەرنىڭ ئايىغى ئۈزۈلمىدى. كەڭ خەلق ئاممىسى مېنىڭ رەئىس بولغانلىقىمنى قارشى ئالىدىغانلىقلىرىنى ئىزھار قىلىشتى. لېكىن تار مەھكىمىچى مىللەتچىلەر گۇرۇھى، بولۇپمۇ پولات قادىر، ئابدۇللا نامان، قۇربان قۇداي قاتارلىقلار ئۆزلىرىنىڭ ئەجلىنىڭ يېقىنلىشىپ قالغانلىقىنى سېزىپ، غالجىرلارچە ئەكسىيەتچىل تەشۋىقات ئېلىپ بېرىپ، «يالقۇن گېزىتى»، ۋە ئۇيغۇرچە «شىنجاڭ گېزىتى»دە پانتۈركىزمنى تەشۋىق قىلىش، مىللىي ئۆچمەنلىكنى پەيدا قىلىش ئۈچۈن ئۈزلۈكسىز قۇترىتىقۇلۇق قىلىشقا باشلىدى. مۇھەممەت ئىمىن ئۆز ئۆيىدە پولات قادىرنىڭ نامى بىلەن بىر توپ ئادەم ۋېغىپ، ئامال قىلىپ ئەيسانى قالدۇرۇپ قېلىش ئۈچۈن پىتنە- ئىغۋا پەيدا قىلدى. مۇھەممەت ئىمىن ۋە ئەيسانىڭ مەخسىتى مىللەتچىلەر (ئۈستۈنلۈكنى ئىگىلەيدىغان تەشكىلاتنى بىرنى قۇرۇپ، بۇ تەشكىلاتنىڭ كاتتا بېشى بولۇشنى ئويلاتتى. 1- ئاينىڭ 8- كۈنى كەچ سائات توققۇزدا ليۇ مىڭچۈن كەلدى. ئۇ ماڭا: «جاڭگۇەن جاڭ جىجۇڭ كەلگۈسىدە جۇڭگودىكى ئەڭ چوڭ ئەرباپلارنىڭ بىرى بولۇپ قالىدىغاندەك تۇرىدۇ. كېڭەش ئىتتىپاقىمۇ ئۇنى قوللاپتۇ. ئېھتىمال، بۇمۇ بىر - ئىككى ئاي ئىچىدە ئەمەلگە ئاشىدىغان ئوخشايدۇ» دېدى.

1 - ئاينىڭ 10 - كۈنى

بۈگۈن دۈشەنبە، رەئىسلىك ۋەزىپىسىنى قوبۇل قىلغانلىقىمنىڭ ئۈچىنچى كۈنى. سائات ئوندىن چارەك ئۆتكەندە ئەيسا ۋە مۇھەممەت ئىمىن مېنى ئالغىلى كەلدى. ئەيسا ماڭا: «سىزنىڭ رەئىس بولۇشىڭىزغا قارشى ئەمەسمىز، كىمنىڭ رەئىس بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، يۇرتىمىز، خەلقىمىز زىيانكەشلىككە ئۇچرىمىسىلا ۋە ئازار يېمىسىلا بولىدۇ. بىزنىڭ خوشنا دۆلەتتىن كۈتىدىغان ئۈمۈتىمىزمۇ شۇنداق» دېدى. مەن: «مېنىڭ بارلىق ئارزۇ تىلىكىم خەلقىمىزنىڭ ئىتتىپاقلىقىنى، باراۋەرلىكىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش، ئۇلارنى يورۇقلۇققا يېتەكلەش» دەپ جاۋاب بەرگەندىن كېيىن، بىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە ماڭدۇق. ماشىنامىنىڭ ئازىراق چاتىقى بولغاچقا، يولدا بىر ئات ھارۋىسىنى سوقۇۋەتتى، لېكىن ھېچ قانداق زىيانمۇ بولمىدى. بىز ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتكە بارغان چېغىمىزدا، ھۆكۈمەتنىڭ بارلىق ئەزالىرى بىزنى كۈتۈپ تۇرۇپتۇ. مەن قىسقىچە سۆز قىلدىم، ئەيسا كەتتى. كونا ئادەت بويىچە تامغىنى ماڭا تاپشۇرۇشى كېرەك ئىدى، لېكىن ئۇ يەردىكى كىشىلەر گويا ئۇنداق قىلىشنى بىلمەيدىغاندەك قىلاتتى. ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ئىچى بەك پاسكىنا، ھەممە نەرسە رەتسىز ئىدى. بۇ ھال مېنى بەك بىچىنىدۇردى. مەن: «ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت پۈتۈن ئۆلكىنىڭ يۈرىكى تۇرسا، يۈرەك ساق بولمىسا، جىسمانىي تەن قانداق ساغلام بولالايدۇ» دېگەن ئويغا كېلىپ، ھۆكۈمەت خادىملىرىغا بۇ مەۋقەنى چۈشەندۈردۈم. چۈشتىن كېيىن باش كاتىپ ليۇمىڭچۈن بەزى كىشىلەرنىڭ خىلمۇ- خىل پىتنە- ئىغۋا تېرىۋاتقانلىقىنى يەتكۈزدى.

1 - ئاينىڭ 22 - كۈنى

رەئىس بولغىنىمغا ئون كۈن بولۇپ قالدى. بۇ كۈنلەردە خېلە كۆپ ۋاقىەلەر يۈز بەردى. تار مەھكىمىچى مىللەتچىلەر بىر قانچە گۇرۇپپا قۇرۇپ، ھەرىكەتنى كۈچەيتتى، جېنىنىڭ بارىچە مەغلۇبىيەتنى نىقابلىماقچى بولۇشتى. ئەيسا ئۆزىنى موشۇ گۇرۇھنىڭ كاتىپىشى دەپ يەتكۈزىدىغان، شۇنىڭ بىلەن بىللە خەلقنىڭ ئۇلۇك نارازىلىقىنى كەلتۈرۈپ چىقىرىدىغان بەزى ھادىسىلەر يۈز بەردى.

ئۈچىنچىدىن، مېنىڭدەك بىر مۇئاۋىن رەئىس كەبولغان مۇئامىلىدە، سىز ئۈچىغا چىققان زورلۇق بىلەن قارشى ھەرىكەت ئېلىپ باردىڭىز.

ۋۇقارقى ئەھۋاللارنىڭ ھېچ قايسىسىغا مەن مۇتلەق ئارىلاشمىدىم، بۇ سىزگە مەلۇم. لېكىن، ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرى ۋە ئاممىغا نامەلۇم. ئەگەر سىز شۇنداق كېتىۋېرىدىغان بولسىڭىز، مەن سىز بىلەن بىللە ئىشلەپ كېتەلمەيمەن. شۇ ۋەجىدىن، مەن ھازىردىن ئېتىبارەن، ئۆلكىلىك ھۆكۈمەتنىڭ ھېچ قانداق ئىشىغا جاۋابكەر ئەمەسمەن. بۈگۈن ئېچىلىدىغان ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت يىغىنىغىمۇ ئىشتىراك ئەتمەيمەن.

مۇھەممەت ئىمىن.

مىنگونىڭ 38 - يىلى 1. ئاينىڭ 13 - كۈنى.

مىنگونىڭ 38 - يىلى 1 - ئاينىڭ 13- كۈنى پولات قادىر - (سابىق «شىنجاڭ گېزىتى»نىڭ مەسئۇلى). مېنىڭ سۆزۈمنى گېزىتتە ئېلان قىلىشقا رۇخسەت قىلمىغانلىقى ئۈچۈن، ئۇنى ۋەزىپىسىدىن ئېلىپ تاشلاپ، يۈسۈپ سەئىدىنى گېزىتخانىنىڭ ۋاقىتلىق مەسئۇللىقىغا قويدۇم. خەلىمنى سابىق سەفەت مەكتىۋىنىڭ مەكتەپ مۇدىرلىقىغا قويدۇم، بولاتتايىنمۇ مەكتەپكە كىرگۈزدۇم. ئۇسرەتنى (بۇرھان شەھىدىنىڭ ئوغلى) ئۆلكىلىك ھۆكۈمەت كادىرلار ئىشخانىسىغا قويدۇم. ۋۇقارقىدەك كادىرلارنى ئورۇنلاشتۇرۇشۇم پانتۈركىستلارغا كۈچلۈك زەربە بولدى. مېنىڭچە، قايسى تەرەپلەردىكى خىزمەتلەرنى ئىزىغا چۈشۈرۈش ۋە ئىلىدىكى يولداشلار كېلىشتىن بۇرۇن سەۋرى تاقەت قىلىشىم كېرەك ئىدى. ئۇلارنىڭ داۋاملىق يامان ئىشلارنى قىلىشىنى توسۇش ئۈچۈن، ئۆز ئارا ئەپۇ قىلىش ئارزۇسى بويىچە مۇھەممەت ئىمىننى ئىزدەپ باردىم. ئۇ ماڭا كايىپ: «سىز ئېلان قىلغان پۈتۈن شىنجاڭدىكى خەلق ئاممىسىغا مۇراجىئەتنامىدا مېنىڭ ئىسمىمنى تىلغا ئالمىدىڭىز، ئۇنىڭ ئۈستىگە ماڭا مەسلىھەت سالمايلا كادىرلارنى ئالماشتۇردىڭىز، يەنە ئۇسرەتنىمۇ خىزمەتكە ئورۇنلاشتۇردىڭىز، بۇنىڭ ھەممىسى خاتا. ياشلار بۇلارغا ئىنتايىن نارازى. ئاۋادا ياشلار نارازى بولۇپ ئوتتۇرىغا چىقسا، مەن ئۇلارنىڭ تەرەپدارى بولۇشقا مەجبۇرمەن...» دەپ موشۇ ئارقىلىق ماڭا تەھدىت سالماقچى بولدى. مەن ئۇنىڭ كايىشىغا تېكىشلىك جاۋاب بەردىم ھەمدە ئۇلارنىڭ قىلغانلىرىنىڭ خاتا ئىكەنلىكىنى دارتىملاپ ئېيتىپ قويدۇم. ئۇ ئاخىر: «ئاچچىغىمغا پايلىماي شۇنداق قىلىپ تاشلاپتىمەن، ئەپۇ قىلىڭ!» دېدى. مەن ئۇنىڭ بىلەن خوشلاشتىم. مۇھەممەت ئىمىن ئەسلىدە مېنى قورقۇتماقچى ئىدى، لېكىن ۋۇجۇتقا چىقىرالمىدى. ئۇنىڭ ياشلار دېگىنى ئاران 4 - 5 كىشىلا ئىدى. كۆپچىلىكنىڭ ئۇلارغا ئەگەشمەيدىغانلىقى ئۆزلىرىگە ئايان ئىدى. قىسقىسى، مىللەتچىلەر جىم ياتقىنى يوق، ئۇلار خۇپىيانە ھەرىكەتلەرنى ئېلىپ بېرىپ، ھەر خىل ئاۋارىچىلىقلارنى پەيدا قىلىشقا ئۇرۇندى.

12 - ئاينىڭ 15 - كۈنى شىمالىي زالدا ئورگاندىكى بارلىق رەھبەرلەرگە يوليورۇق بەردىم. بىر جۈمە كۈنى ئەنىسىدىكى روزى ھاجىنىڭ مەسچىتىدە، 21 - چىسلا كۈنى ئاق مەسچىتتە جامائەتكە سۆز قىلدىم، بۇ ناھايىتى ياخشى رول ئوينىدى. ليۇ دېڭن ئۇسرەتكە: مۇھەممەت ئىمىننىڭ قول ئاستىدىكى ھۆكۈمەت ئەمەلدارلىرىنى ئۆزىگە ئالتۇن مېدال

2 - ئاينىڭ 4 - كۈنى

ھەر جەھەتتىكى ئەھۋالدىن قارىغاندا، مىللەتچىلەر ئىنتايىن يوشۇرۇن ھالدا جىددىي ھەرىكەت ئېلىپ بېرىۋاتقاندەك قىلاتتى. مۇھەممەت ئىمىن ئۇلارنى ئۆز ئەتراپىغا توپلاپ، ھەممە تەرەپتىن ئۇلارنى ھەرىكەتكە سېلىۋاتقان بولسىمۇ، لېكىن ئىچكىرىدىكى تەرەققىيپەرۋەرلەرنىڭ ئۈزلۈكسىز غەلىبىسى ئۇلارنى ۋەھىمىگە سېلىپ قويدى. ئۆلكە ئىچىدىكى تەرەققىيپەرۋەر ئېقىمنىڭ مەركىزى بولغان ئۈچ ۋىلايەت ئۇلارنىڭ كۆزىگە قادالغان مىخ بولۇپ قالدى. ئۆلۈشكۈن مۇھەممەت ئىمىن ماڭا: «ئەگەر كوممۇنىستىك پارتىيە شىنجاڭغا كېلىدىغان بولسا، ئۇ بەكمۇ قورقۇنۇچلۇق، نۇرغۇن قانلىق ۋاقىەنىڭ يۈز بېرىشى تۇرغان گەپ، بۇنىڭدىن كۆرە، گومىنداڭنىڭ ئۆلكىمىزنىڭ چوڭ ھوقۇقىنى ئۆزىمىزگە قايتۇرۇپ بەرگىنى تۈزۈك، ئەگەر كېڭەش ئىتتىپاقىمۇ بىزنىڭ ئىچكى ئىشلىرىمىزغا ئارىلاشمىسا، ئۇ ھالدا تېخىمۇ ياخشى بولاتتى» دېدى. ئۇلار: «ئامېرىكا ۋە ئەنگلىيە بىز مىللەتچىلەرگە ھوقۇق ئۆتكۈزۈپ، ئۆز مۇددىيىمىز بويىچە شىنجاڭنى باشقۇرتسا، خالىغىنىمىزنى قىلالىساق، ئۇ ھالدا بەكمۇ ياخشى بولاتتى»، دەپ ئويلاتتى. بۇ سۆز گەرچە ئۇلارنىڭ ئاغزىدىن چىققان بولسىمۇ، سۆز ھەرىكەتلىرىدە ئېنىق ئىپادىلىنىپ تۇراتتى. مۇھەممەت ئىمىننىڭ بۇ سۆزىنى ئاڭلاپ، كېڭەش ئىتتىپاقى يازغۇچىسى ۋېرشىگورانىڭ «پاك ۋىجدانلىق كىشىلەر» كىتاۋىدا ئۇكرائىن مىللەتچىلىرىنى تەسۋىرلەپ يازغان: «ئۇلار تىنماستىن ئۇكرائىن ئۈچۈن كۈرەش قىلىمىز، موسكۋا جاھانگىرلىكىدىن ئايرىلىپ چىقىمىز، ئۇكرائىن خەلقى ئۇكرائىننى باشقۇرىدۇ، ئەگەر موشۇ مەخسەتتە ئۇلىسەك ھېچ بولمىغاندا تارىخ سەھىپىسىدە ئىسمىمىز قالىدۇ... دەپ ئېيتىشىمۇ، ئاستىرتتىن شەرمەندىلەرچە ھىتلە ئەيرەگلەر بىلەن شۇغۇللاندى» دېگەن سۆزلەر ئېسىمگە كەلدى. بۇ مىللەتچىلەرنىڭ ئەمەلىي ھەرىكىتى ۋە پائالىيەتلىرىدىن چۈشەنگىنى تولتۇرۇش ئۈچۈن قوللانغان تۈرلۈك ۋاستىلەردىن باشقىنى كۆرمىدىم. مۇھەممەت ئىمىن ئۆزىگە ئەگەشكۈچىلەرگە تۈرلۈك قانۇنسىز ياردەملەرنى بېرىپ كەلدى.

2 - ئاينىڭ 6 - كۈنى (شەنبە)

بۈگۈن بەك بالدۇر ئورنۇمدىن تۇردۇم، ناشتىدىن كېيىن سائات يەتتىدە ئايرودرومغا باردىم، باشقا خادىملارمۇ بېرىپ بوپتۇ. ئايروپىلاننىڭ ئېلېكتر مەنبەسىدىن چاتاق چىقىپ قالغاچقا ئۇنى ئوڭلاپ بولۇپ ئۇچقاندا سائات ئالاقاچان سەككىز يېرىم بولغانىدى. ئايروپىلان ھاۋادا نىشاندىن ئادىشىپ قالغانلىقتىن، سائات ئون بىر يېرىمدا ئاران قۇمۇلغا يېتىپ باردۇق. يولۋاس بىلەن مولۇيجاڭ قاتارلىق كىشىلەر ئايرودرومغا چىقىپ بىزنى قارشى ئالدى ۋە ئۈزۈتىپ قويدى. بىز ئۆز ئارا سالاملاشقاندىن كېيىن، يولۋاس مېنى تەبرىكلىدى. چىن كۆڭلىدىن مەدەت بېرىدىغانلىقىنى بىلدۈردى ھەمدە خوشنا دۆلەت بىلەن بولغان دوستانە سىياسەتنى ئەمەلگە ئاشۇرۇشنىڭ زۆرۈرلۈكىنى ئوتتۇرىغا قويدى. بىز قۇمۇلدىن ئۇچۇپ، چۈشتىن كېيىن سائات ئۈچتە جيۇچۈەنگە يېتىپ باردۇق. ليۇتىچىك بۈگۈن لەنجۇغا يېتىپ بارغىلى بولمايدۇ، دېدى. شۇنىڭ بىلەن جيۇچۈەن شەھىرىدە بىر كېچە قونۇپ قالدۇق. جيۇچۈەننىڭ ۋالىي قامىلىيەلىك ۋالىسى ۋە تاڭ قامىلىيەلىك جۇنجاڭى ئايرودرومغا چىقىپ بىزنى قارشى ئالدى. مەن ئۇلارنىڭ ماشىنىسىغا ئولتۇرۇپ شەھەرگە كىردىم. ئايرودروم شەھەر رايونىغا

25 كىلومېتىر كېلەتتى. بىز ئىككىنچى كۈنى سائات يەتتە يېرىمدا مېھمانخانىدىن قوزغىلىپ، سەككىزدىن چارەك ئۆتكەندە ئايرودرومغا يېتىپ باردۇق. لەنجۇدا ھاۋا تۇتۇق بولغاچقا، ساقلاپ تۇرۇپ سائات توققۇزدا ئۇچتۇق، ئون ئىككى يېرىمدا لەنجۇغا يېتىپ باردۇق. رەئىس گوجىچياۋ، رەئىس مابۇفاڭ قاتارلىق نۇرغۇن كىشىلەر ۋە يۇرتداشلارنىڭ ۋەكىللىرىدىن ئىسمائىل ئەپەندى، ھەبىب ئەپەندى، ئەبەيدۇللا ئەپەندى قاتارلىقلار ئايرودرومدا بىزنى قارشى ئالدى ۋە غەربىي شىمال مېھمانخانىسىغا ئورۇنلاشتۇردى. مەن 202 - نومۇرلۇق ياتاققا ئورۇنلاشتىم. ۋىزىۋۇنۇپ كىيىم يۆتكىگەندىن كېيىن، باشقىلار بىلەن بىللە جاڭ جىجۇڭ جاڭگۇەننىڭ ئۆيىگە بېرىپ، مۇئاۋىن جاڭگۇەن تاۋسىيۇ، رەئىس گوجىچياۋ، ليۇ فامىلىيەلىك سەنمۇجاڭلار بىلەن تاماقتا بىللە بولدۇق. جاڭ جىجۇڭ جاڭگۇەن بىلەن ئادەتتىكىچە سالاملاشقاندىن باشقا پاراڭلاشمىدۇق. ئەتە چۈشتىن بۇرۇن سائات ئون بىردە سۆزلەشمەكچى بولدۇق. مەن بوش ۋاقتىلىرىمدا ماخۇكۇي، مابۇفاڭ، گوجىچياۋ ۋە باشقىلارنى زىيارەت قىلدىم. مابۇفاڭ بىلەن ئون مىنۇتچە سۆزلەشتىم. ئۇ: «مەن خۇيزۇلار قوشۇنىنى شىنجاڭدىن قايتۇرۇپ كېلەي دەۋاتىمەن، ئەگەر زورۇر تېپىلسا يەنە بارمامدۇ. ماجېڭشياڭ ئۇنىڭغۇن ماڭا تېلېفون بەردى. مەن سىلەرنىڭ كېڭەش ئىتتىپاقى بىلەن سودىلىشىشىڭلارغا قارشى ئەمەسمەن، شۇنداق قىلساڭلار بولىدۇ» دېدى. باشقا ئىشلار توغرىسىدا پاراڭلاشمىدۇق، بىردەم ئولتۇرۇپ خوشلىشىپ چىقىپ كەتتىم. كەچ سائات بەشتىن ئاشقاندا، بىر نەچچە ئورۇن بىرلىشىپ ھەربىيلەر زالىدا جاڭگۇەن، مۇئاۋىن جاڭگۇەن قاتارلىقلارنى زىياپەتكە چاقىردى. بىزمۇ تەكلىپ بىلەن قاتناشتۇق. زىياپەتكە قاتناشقانلار ناھايىتى كۆپ ئىدى. ساھىپخان قارشى ئېلىش سۆزى قىلدى. مەنمۇ سۆز قىلدىم. سائات يەتتىلەردە ياتاققا قايتىپ كەلدۇق. مىڭ چىنۋاڭنىڭ ئىنىسى سەيدىڭ دورجى يېتىپ كەلدى. ئۇ ئامېرىكىلىقلار ئۈچۈن خىزمەت قىلاتتى. شۆيتسىيەلىك سودىگەر يوم باشقۇرغان شىركەتتە ئىشلەتتى. مەن ئۇنىڭدىن بۇ كىشىنىڭ نېمە ئىش قىلىدىغانلىقىنى سورىۋېدىم، ئۇ ئوقەتچىلىك، دەپ جاۋاپ بەردى. بۇ، ۋەنگۈ تەمىنات شىركىتىنىڭ بىر شۆبىسى ئىدى. بۇ شىركەتنىڭ «جۇڭگو - شۆيتسىيە ئاۋىئاتسىيە شىركىتى» بىلەنمۇ مۇناسىۋىتى بار ئىدى. ھەمدە ماخۇكۇي، مابۇفاڭلار بىلەنمۇ قويۇق مۇئامىلە قىلىشاتتى. بۇ شىركەت ئۇلاردىن ژۇڭ سېتىۋېلىپ گۇاڭجۇغا يۆتكەتتى. ئاندىن گۇاڭجۇدىن ئۇلارغا قورال- ياراقلارنى ئايروپىلان بىلەن يەتكۈزۈپ بېرەتتى. مەن بۇ ئەھۋاللاردىن خەۋەر تاپقاندىن كېيىن: «ئايروپىلان ترانسپورتى ئۈچۈن ناھايىتى كۆپ پۇل كېتىدۇ، بۇ تىجارەتنىڭ كەينىدە نېمىلەر يوشۇرۇنغاندۇ؟ دەپ ئويلاپ قالدىم. پەرەز قىلىشىمچە، بۇ سەيدىڭ دورجى ئامېرىكا ئەخبارات تارماقلىرىنىڭ ئادىمى بولۇشى مۇمكىن.

2 - ئاينىڭ 7 - كۈنى

ناشتىلىق چايدىن كېيىن مېھمانلار كېلىشكە باشلىدى. سەيدىڭ دورجىمۇ كەلدى، كەلگەنلەر خوشلىشىپ چىقىپ كەتكەندىن كېيىن، ئۇ ماڭا ئۆزىگە مۇناسىۋەتلىك بەزى ئەھۋاللارنى دېمەكچى ئىكەنلىكىنى ئېيتتى. ئۇ ماڭا: ئۆزىنىڭ سودىرىيومىنىڭ قول ئاستىدا ئادەتتىكى ياللانما خىزمەتچى بولۇپ ئىشلەيدىغانلىقىنى چۈشەندۈردى. ئۇ يەنە: «بۇ ئادەملەر كورۇۋۇشتە سودىگەرچىلىك قىلىدىغاندەك تۇرغىنى بىلەن، ئەمەلىيەتتە ئۇلارنىڭ باشقا ۋەزىپىسىمۇ بار. ئۇلار ماخۇكۇي، مابۇفاڭلار بىلەن تىل بىرىكتۈرۈۋالدى. ماخۇكۇي، مابۇفاڭلار، ئەگەر كوممۇنىستىك پارتىيە كېلىدىغان بولسا، بىز ئۇلارغا قارشى تۇرىمىز. ئۇلار بىلەن ئۇرۇش قىلىمىز، دەيدۇ. مابۇفاڭ: بىر ئادەم قالغان تەقدىردىمۇ كوممۇنىستلار بىلەن ئاخىرغىچە ئېلىشىمەن، دەيدۇ، ئۇ يەنە، شىنجاڭ مېنىڭ ئىلكىمدە، شىنجاڭدا مېنىڭ قوشۇنۇم بار. شىنجاڭ خەلقى مېنىڭ گېپىمگە كىرىدۇ. چۈنكى، ئۇلارنىڭ ھەممىسى مۇسۇلمان... دەيدۇ. شۇڭا، ئامېرىكىلىقلار ماخۇكۇي، مابۇفاڭلارغا ناھايىتى ئىشىنىپ بېرىۋاتىدۇ. ئەگەر ماخۇكۇي، مابۇفاڭ غەربىي شىمال رايونىدا مەغلۇپ بولسا، شىنجاڭغا چېكىنىشنى ئويلىشىۋاتىدۇ. شۇ ۋەجىدىن، ئامېرىكا شىنكىدىن قەشقەرگە بارىدىغان ھاۋا يولى ئاچماقچى بولدى ھەمدە ماخۇكۇي، مابۇفاڭلارنىڭ يېتەكچىلىكىدە ئېھتىمال مۇسۇلمان ھۆكۈمىتى قۇرۇش ھەرىكىتىنى ئېلىپ بېرىۋاتساكېرەك، دېدى. ئاخىرىدا سەيدىڭ دورجى: «ئەگەر مەن ئۇلار بىلەن داۋاملىق ئىشلەۋەرسەم، ئىستىقبالىم ياخشى بولمايدۇ، مەن باشقا خىزمەت تېپىشنى ئارزۇ قىلىمەن. ماڭا مۇۋاپىق خىزمەت تېپىپ بەرسىڭىز» - دېدى.

«شىنجاڭ تارىخ ماتېرىياللىرى» مەجمۇئەسىنىڭ 1992- يىلى چىققان 33- سانىدىن قىسقارتىپ ئېلىندى.

مائارىپىمىز تارىخىدىن

مەرىپەتچىنىڭ ئۆچمەس ئىزلىرى

(مەرۇپ سەئىدىي تەۋەللۇدىغا 100 ژىل)

30 ـ ژىللاردا شەرقىي تۈركىستاندا پارتلىغان قۇمۇل ئىنقىلاۋىدىن كېيىن بۇ دىياردا چوڭ ئۆزگىرىشلەر پەيدا بولدى. شۇنداقلا ئوكتەبىر ئىنقىلاۋىنىڭ تەسىرى بىلەن مەدەنىي ـ مائارىپ ئىشلىرى يۈكسىلىشكە يۈز تۇتتى. چوڭ شەھەرلەردە مەدەنىي ئاقارتىش ئۇيۇشمىلىرى، يېڭى پەننىي مەكتەپلەر ئېچىلىپ، خەلق كلۇبلىرى، سانائىي ـ نەپىسە ئۆمەكلىرى ۋۇجۇتقا كەلدى. مۇنداق يېڭىلىقلارنىڭ مەيدانغا كېلىشى مىللىي مەدەنىيەت، مائارىپنىڭ ئۇسۇشكە يول ئاچتى. كېڭەش ئېلىدە ئوقۇپ كەلگەن ھەر ساھادىكى مۇتەخەسسىسلەر ۋە ئۇيغۇرلار ئېلىنىڭ ئۆزىدە يېتىلىپ چىققان تەرەققىيپەرۋەر كىشىلەر بۇ يەردە يېڭىدىن بارلىققا كەلگەن مەدەنىيەت، مەرىپەت ئوچاقلىرىنى تىكلەشتە ئالاھىدە كۈچ چىقارغان ئىدى. ئەينە شۇ زىيالىيلار قوشۇنى ئىچىدە ۋەتەنپەرۋەر، مەرىپەتچى شائىر مەرۇپ سەئىدىي ئالاھىدە ئورۇن تۇتىدۇ.

مەرۇپ رېھىمباقى ئوغلى سەئىدىي تەخمىنەن 1898 ـ ژىلى ئالمۇتا ۋىلايىتى، چېلەك ناھىيەسىگە قاراشلىق بايسېيىت يېزىسىدا كەمبەغەل دېخان ئائىلىسىدە تۇغۇلغان. ئۇنىڭ ئاتىسى بەك نامرات ئادەم بولۇپ، ئۇلار يوقسۇزچىلىقتا كۈن كەچۈرەتتى. ئۇ دەسلەپ چېلەك يېزىسىدىكى مەرۇپ ھاجى، غازى ھاجى دېگەن كىشىلەردە ۋە كېيىنرەك ساۋۇت ئاخۇنۇمدا ئوقۇغان. ئۇ ئائىلىسى بىلەن 20 ـ ژىللاردا ئىلى ۋىلايىتىگە كوچۇپ بارىدۇ. ئىجتىمائىي پەنلەر بويىچە ئەتراپلىق بىلىم ئېگەللىگەن، كىشىلەرگە بولغان مۇناسىۋەتتە سەممىي، ئەمگەكچان، ئاق كۆڭۈل، دىيانەتلىك، مەرىپەتپەرۋەر مەرۇپ سەئىدىي ئۆزىدىكى بار قابىلىيەت ۋە كۈچىنى خەلق ئىشىغا بېغىشلىدى. ئۇنىڭ ئالدىغا قويغان ئەڭ ئاساسىي مەخسىتى خەلقنىڭ بىلىم ـ سەۋىيەسىنى كوتىرىشتىن ئىبارەت بولدى.

مەرۇپ سەئىدىي (نامى خەلق ئىچىدە مەرۇپ ئەپەندى دېيىلىپ مەشھۇر بولۇپ كەتكەن) ئىلى تەۋەسىدە پەننىي مەكتەپلەرنىڭ ئېچىلىشىنى تەشۋىق قىلىپ مەيدانغا چىقتى. شۇڭلاشقا ئۇ كونىلىقنى ياقلىغۇچى جاھالەت قالدۇقلىرى بولغان مۇتەئەسسىپلەرنىڭ قارشىلىقىغا ئۇچراپ، ئۇلارنىڭ «كالتە قۇيرۇق»، «جەدىتچى» دېگەن ھاقارەت ۋە ئاھانەتلىرىگە دۇچ كەلدى. لېكىن ئۇنىڭغا قارىماي يېڭى پەننىي مەكتەپلەرنى ئېچىش ئۈچۈن ھارماي تەشۋىق ئېلىپ باردى.

مەرىپەتچى دەسلەپ غۇلجا شەھىرىنىڭ قاش دەرياسى بويىدىكى «ئۇيغۇر ئۈچ ئۇن» يېزىسىدا ئىككى ـ ئۈچ ژىل مۇئەللىملىك قىلىپ، كېيىن قاش يېزىسىغا يوتكىلىپ، ئۇ يەردىكى ياش ئوسمۇرلەرنى ژىغىپ، «بۇ شەرقىي تۈركىستان كىمنىڭ يېرى؟» دېگەن ناخشا ـ مارشىنى ئۆگەتكەن. شۇ يەردە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەپ ژۈرگىنىدە نادان دىنىي خۇراپەتچىلەر: «بۇ كالتە قۇيرۇق باللىرىمىزنى كاپىر قىلىدىغان بولدى» دەپ ئۇنى يېزىدىن كېتىشكە مەجبۇرلىغان. ئۇ يەردىن بورۇسۇن يېزىسىغا كېلىپ، يەنە مۇئەللىم بولۇپ ئىشلەپ ژۈرگەن ۋاقىتلىرىدا ژۇقۇرى داردامتۇدىكى سالىخجانباي باباجانوۋ ئۆز خىراجىتى بىلەن ئۈچ بۆلۈملۈك مەكتەپ ۋە مۇئەللىملەر ئۈچۈن ئىككى ئېغىز ھوجرا سالدۇرۇپ، مەرۇپ ئەپەندىنى بۇ مەكتەپكە تەكلىپ قىلغان. ئۇ بۇ يېزىدىكى مەكتەپتە بىر قانچە ۋاقىت ئىشلەپ، مەكتەپتىكى ئوقۇش ـ تەربىيە ئىشلىرىنى تېخىمۇ تەرەققىي قىلدۇرۇۋاتقان بىر پەيتتە، بۇ يېزىدىكى ھوشۇر شاگىيۇ ئۆز ھوقۇقىدىن پايدىلىنىپ مەرۇپ ئەپەندىنى بۇ يەردىن كەتكۈزۈۋېتىدۇ. ئۇ ئەندى نوغايتۇ يېزىسىغا بېرىپ ئۆز پائالىيىتىنى داۋاملاشتۇرۇشقا كىرىشىدۇ. ئەينە شۇنداق يېزىمۇ ـ يېزا يوتكىلىپ ژۈرۈپ بالىلارنى ئوقۇتۇش بىلەن ئۇ جاھالەت قالدۇقلىرى بولغان خۇراپەتچىلەر بىلەن دايىم كۈرەش قىلىپ كەلدى. ئاخىرى 1933 ـ ژىلدىن باشلاپ غۇلجا شەھرىدىكى «ئۇمۇت» مەكتىۋىدە دەسلەپ مۇئەللىم، ئاندىن كېيىن مۇدىرى بولۇپ ئىشلەپ ژۈرىدۇ.

خەلقىنىڭ كېلەچىكى ئۈچۈن چىن ئىخلاسى بىلەن كويۇنىدىغان مەرۇپ سەئىدىي مەكتەپتىكى ئوقۇتۇش ۋە سەنئىي نەپىسە ئىشلىرىدىن تاشقىرى «ئىلى دەرياسى»، «ئىلى شىنجاڭ گېزىتى» رېداكسىيەلىرىگە ئۆزى يازغان شېئىر ـ ماقالىلىرى بىلەن قىزغىن قاتنىشىپ تۇردى. بۇ ھەققىدە ژۇرنالىست ۋە يازغۇچى مەشۇر رۇزىيېۋ ئۆز خاتىرىسىدە مۇنداق دەپ يازىدۇ: «مەرۇپ سەئىدىي مەدەنىي مائارىپ ۋە تەلىم ـ تەربىيە ماۋزۇلىرىدا ماقالىلار، مەكتەپلەر ھاياتى، مەپكۇرەۋىي تەربىيە ھەققىدە كوپلىگەن ئەدەبىي ئەسەرلەرنى يازغان ئىدى».

مەرۇپ سەئىدىي مەدەنىي ـ مائارىپ، مەتبۇئات ۋە ئەدەبىيات كادىرلىرىنى تەربىيلەشتە ئالاھىدە دىققەت ئاغدۇراتتى. بىر تەرەپتىن ئۇ ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللانسا، يەنە بىر تەرەپتىن تەلىم ـ تەربىيە ئىشلىرىغا ئالاھىدە كوڭۇل بولەتتى. تەجرىبىلىك ئۇستاز غۇلجا شەھرىدە 1935 ـ ژىلى بىرىنچى قېتىم ئېچىلغان مۇئەللىملەرنى يېتىشتۇرۇش كۇرسىغا دەرس ئوتكىنىدە، كېڭەش ئېلىنىڭ مائارىپ سىستېمىسى، مەكتەپلەردىكى ئوقۇتۇش مېتودىكىسى، دەرسلىك قوللانمىلار ھەققىدە لېكسىيەلەر ئوقۇدى. ئۇنىڭ يۈزلىگەن شاگىرتلىرىنىڭ بىرى بولغان شائىر، فولكلورشۇناس داۋۇت تۇراخمەتوۋ م. سەئىدىينىڭ ياشلارنى تەربىيلەش توغرىسىدىكى پائالىيىتىنى ئەسلەپ: «1938 ـ ژىلى ياسىن خۇداۋەردى ئىككىمىز ئۈرۈمچىدىكى گېزىتخانىدا مەرۇپ سەئىدىينى ئۇچرىتىپ، ئۇنىڭغا بىر ـ ئىككىمىزدىن شېئىرىمىزنى كورسىتىپ، ئەدەبىياتقا تولىراق قىزىقىدىغانلىقىمىزنى ئېيتقىنىمىزدا، ئۇ ھەممە دەرسلەرنى ياخشى ئوقۇش كېرەك. شائىر بولۇش ئۈچۈن چوڭقۇر بىلىم، تالانت، بولۇپمۇ، تۇرمۇش ـ ھايات توغرىسىدىكى پەنلەردىن ـ تارىخ، پەلەسەپە، ئىجتىمائىي پەنلەرنى ئۆگىنىپ، ئۇلارنى تۇرمۇشقا تەتبىق قىلىش كېرەك دېگەن ئىدى» دەپ خاتىرلەيدۇ.

ئىجادىيەت ساھاسىدىكى ئۇنىڭ شېئىرلىرى دەسلەپ «ئىلى دەرياسى»، «ئىلى شىنجاڭ گېزىتى»، كېيىنرەك «شىنجاڭ گېزىتى» ۋە باشقىمۇ مەتبۇئات ئورۇنلىرىدا داۋاملىق بېسىلىپ تۇردى. «زىيالى دەپ»، «تۇرۇڭ دېخانلار»، «بولسا ئىدى» «ئىلخۇنىڭ تاغلىرى»، «ئەتىياز پەسلى»، «پۈتۈن شىنجاڭ گۈللەندى»، «ئۇيغۇر قىزى» ناملىق شېئىرلىرى ئەينە شۇلار جۈملىسىدىندۇر. ئۇنىڭ قىسمەن شېئىرلىرى قول يازما رېتىدىمۇ خەلق ئارىسىغا تاراپ كەتكەن. شائىر شېئىرلىرىدا شەرقىي تۈركىستاننىڭ مۇنبەت دالاسى، چەكسىز زېمىنى گۈزەل تاغ ـ دەريالىرى، قىممەت باھالىق يەر ئاستى بايلىقلىرى ۋە ئۇنىڭ ئەمگەكچان خەلقىنىڭ ھاياتىنى تەسۋىرلەيدۇ. خۇسۇسەن، شائىرنىڭ «ئەتىياز پەسلى» شېئىرى ئۇنىڭ نامىنى پۈتكۈل شەرقىي تۈركىستانغا تونۇتتى. مانا يېرىم ئەسىردىن بېرى ئاتاقلىق ئەلنەغمە ئۇرمەھەممەت ئاسىروۋ مۇزىكىسىغا سېلىنغان بۇ شېئىر ناخشا بولۇپ، خەلق ئىچىدە ئېيتىلىپ كەلمەكتە. زىكرى ئەلپەتتا 1937 ـ ژىلى مەرۇپ سائىدىينىڭ «ئېچىلغان گۈل ـ قىزىل گۈل» شېئىرغا مۇزىكا يازغان ئىدى. ئۇ ھازىر خەلق ناخشىسىغا ئايلىنىپ كەتتى. مەرۇپ سائىدىي 1995 ـ ژىلى «شىنجاڭ مائارىپ نەشرىياتى» تەرىپىدىن تۈزۈلگەن «ئۇيغۇر ئەدەبىيات تارىخى» دېگەن ئالىي مەكتەپلەر ئۈچۈن ئوقۇتۇش دەرسلىكىگە كىرگۈزۈلگەن.

ئۇيغۇر خەلقىنىڭ مەرىپەتپەرۋەر پەرزەندىنى شىڭ شېسەي 1940 ـ ژىلىنىڭ ئاخىرىدا تۈرمىدە ئازاپلاپ يوقاتتى. مەرۇپ سەئىدىي پۈتكۈل ئاڭلىق ھاياتىنى ئۆز خەلقىنىڭ مائارىپىنى، ئەدەبىيات، سەنئەت ۋە مەتبۇئاتىنى تەرەققىي قىلدۇرۇشقا سەرىپ قىلدى. ئۇنىڭ ياراتقان ئەسەرلىرى ئەۋلاتلار مىراسى بولۇپ مەڭگۈ ساقلىنىپ قالىدۇ.

تۇرسۇن قاھارىي.

مەرۇپ سەئىدىي
ئەتىياز پەسلى

ئەتىياز پەسلى، خوشاللىق پەسلى،
قىش ئازاۋىدىن قۇتۇلۇش پەسلى.
ھەممە جانلىقلار شادۇ ـ خۇرامدۇر،
غەم ـ قايغۇلاردىن خالاسلىق پەسلى.

ئەتىياز پەسلى قۇشنىڭ ئاۋازى،
تاش ـ تاش ئىچكىرى قۇشنىڭ ئاۋازى.
قار ۋە مۇزلارمۇ قالماستىن ئېرىپ،
باغلار ئىچىدە بۇلبۇلنىڭ سازى.

بىيىل ئەتىياز بولدى كەڭچىلىك،
بارچە خەخلەرگە تامام ئەركىنلىك.
تېگىمىز بولدى، پۈتتى ئوكەيلىك،
ھۇرلۇك، ئازاتلىق تارىخى پەسلى.

دېخانلار خوشال، گۈللەر ئېچىلىپ،
ئېتىزلىقلارغا ئۇرۇق چېچىلىپ،
ھاۋادا قۇشلار پەرۋازدا ئۇچۇپ،
ھەممە جاي يېشىل بوستانلىق پەسلى.

قەدىمىي تارىخىمىزنىڭ ئۆچمەس سەھىپىلىرى

بېيىلقى ژىلنىڭ بېشىدا ئالمۇتىدا «ئاتامۇرا» نەشرىياتىدىن تەتقىقاتچى قاسىم مەسىمنىڭ رۇس تىلىدا (پلېمېننويې ئوبيېدىنېنيې «ئۇيگۇر» ئىستورىيا ئۇيگۇرسكوي دېرژاۋى» ـ («ئۇيغۇر» قەبىلە بىرلەشمىسى» ئۇيغۇر دولىتىنىڭ تارىخى») ناملىق كوپ توملۇق ئەسىرىنىڭ 1 ـ تومى 2مىڭ نۇسخىدا بېسىلىپ چىقتى. مەزكۇر كىتاپنىڭ نەشر قىلىنغانلىقى ھەققىدە گېزىتىمىزدە قىسقا خەۋەر بېرىلگەن ئىدى. بىز بۇ كىتاپ ھەققىدە بىرىنچى نۆۋەتتە تارىخچىلىرىمىز، ئۇيغۇرشۇناس ئالىملىرىمىز ئۆز پىكىرلىرىنى ئېيتىدۇ دەپ ئويلىغان ئىدۇق. لېكىن ھازىرچە ئالىملىرىمىزدىن بېرەر تەقرىز ـ ماقالە يېزىلمىغانلىقتىن، مەن ئادەتتىكى كىتاپ مۇخلىسى رېتىدە قاسىم مەسىمنىڭ مەزكۇر ئەمگىكى ھەققىدە ئىككى ئېغىز سوز قىلىشنى ئورۇنلۇق دەپ ھېساپلىدىم.

ھە دېگەندە شۇنى تەكىتلەش كېرەككى، ھازىرقى ئىقتىسادىي بوھرانچىلىق داۋام قىلىۋاتقان، بىر سىستېمىدىن يەنە بىر سىستېمىغا كوچۇش ئېغىرچىلىقلىرىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان مۇرەككەپ، قەھەتچىلىك بىر دەۋردە كىتاپ نەشر قىلدۇرۇش، يەنى ئۇنىڭ بارلىق چىقىملىرىنى ئۆز ھېساۋىغا ھودىگە ئېلىش بەسى مۇشكۇل ئىش. مانا مۇشۇ قىيىنچىلىقلارنى يېڭىپ، تارىخىمىزنىڭ ژىراق ئوتمۇشىنى كوپلىگەن مەنبەلەر ئاساسىدا ئىللا يورۇتۇپ بېرىدىغان، ئۇرغۇنلىغان خەرىتىلەر، تارىخىمىزغا ئائىت سۈرەتلەر بىلەن چىرايلىق زىننەتلەنگەن، قاتتىق مۇقاۋىلىق بۇ كىتاپنى نەشر قىلدۇرغانلىقى ئۈچۈن مۇئەللىپكە ئاپىرىن ئېيتىش كېرەك.

ھەر بىر خەلقنىڭ تارىخى نادىر بولۇپ، ئۇ پەقەتلا شۇ خەلققە خاس ئالاھىدىلىكلەرگە ئىگە. ئەينە شۇ ئالاھىدىلىكلەرنىڭ تەكرارلانماسلىقىدىن مىللەتنىڭ ئۆزىگە خاس ئالامەتلىرى، ئۇنىڭ تىل ۋە ماددىي مەدەنىيىتى شەكىللىنىدۇ. قاسىم مەسىمى ئۆز ئەمگىكىدە ئۇيغۇر دولىتىنىڭ قەدىمىي تارىخىنى، ئۇنىڭ تىلىنى، مەدەنىيىتىنى، ئۆرپ ـ ئادەتلىرىنى، ئەنئەنىلىرىنى، مەركەزلەشتۈرۈلگەن مۇستەھكەم ئۇيغۇر دولىتىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرۈش يولىدىكى قەبىلىلەر ئارا ئۇرۇشلار ۋە ئۇيغۇر خەلقىنىڭ ئۆز مۇستەقىللىقى يولىدىكى ئادالەتلىك كۈرەشلىرى ھەققىدە ئىنتايىن كوپلىگەن مەنبەلەر ئاساسىدا قىزىقارلىق بايان قىلىدۇ.

مۇئەللىپ كىتاۋىدا «ئۇيغۇر» سوزىنىڭ ۋە ئۇنىڭ سىنونىملىرىنىڭ كېلىپ چىقىشى ھەققىدىكى ئېتنوگرافىيەلىك جەدۋەلنى بەرگەن. ئۇن بىر بەتكە جايلاشقان مەزكۇر ئېتنوگرافىيەلىك جەدۋەلدىن بىر ـ بىرىدىن مۇستەقىل ھالدا خىتاي، ياۋروپا، پارس، سۈرىيە ۋە باشقا ژىلنامىچى ـ تارىخچىلارنىڭ خۇ، ھۇنلار، سيۇنلار، ئوغۇزلار، خويغو ۋە باشقا سوزلەرنىڭ ئېرامىزدىن ئىلگەركى ئۈچىنچى ئەسىردە پەيدا بولغان «ئۇيغۇر» نامى بىلەن ئوخشاش دېگەن بىر پىكىرگە كەلگەنلىكىنى ياققال كورۇش مۇمكىن.

مەزكۇر كىتاپتا قاسىم مەسىمى ئۇلۇق دالانى، ياۋروئاسىيە قىتئەسىنىڭ باشقا رېگىئونلىرىنى ئۆز تەتقىقاتىنىڭ ئاساسىي ئوبيېكتى قىلىپ، ئەڭ قەدىمىي خەلقلەرنىڭ بىرى ـ ھۇنلار، يەنى ئۇيغۇرلار تارىخقا ھەر تەرەپلىمە ياندىشىشقا تىرىشقان ـ ئۇلۇق دالا، دەپ تەكىتلەيدۇ، ـ ئۇ خۇددى كەڭ لېنتا كەبى، ياۋروئاسىيە قىتئەسىنىڭ ئوتتۇرىسىدىن سوزۇلۇپ ئوسسۇرىدىن دۇنايغىچە داۋاملىشىدۇ. بۇ جۇغراپىيەلىك زونا شەرتلىك ھالدا ئىككى قىسىمغا بولۇنىدۇ. شەرقىي قىسمى ئىچكى ئاسىيە دەپ ئاتىلىدۇ. ئۇنىڭغا موڭغۇلىستان، مانجۇرىيە ۋە ئۇيغۇرلار دىيارى (خىتاينىڭ شىنجاڭ ئۇيغۇر ئاپتونوم رايونى) جايلاشقان. ئۇلۇق دالانىڭ غەربىي قىسمى بولسا ئوتتۇرا ئاسىيە دولەتلىرى ۋە قازاقىستاننى ئۆز ئىچىگە ئېلىپلا قالماي، بەلكى شۇنداقلا قارا دېڭىز بويىدىكى دالانى ۋە ھەتتا تارىخنىڭ ئايرىم دەۋرلىرىدە ۋېنگرىيە دالاسىنىمۇ ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ.

ئېرامىزدىن ئىلگەركى 3 ـ ئەسىردە قۇدرەتلىك ئۇيغۇر (ھۇن) دولىتىنى ۋۇجۇتقا كەلتۈرگەن «ئۇيغۇر» قەبىلە بىرلەشمە ئىتتىپاقى ئۇلۇق دالادا بارلىق قەبىلىلەرنىڭ بىرلىشىشىگە زەمىن ھازىرلاپ، خىتاينىڭ غەرىپكە بولغان تەجاۋۇزىنى توختىتىپ، جەنۇپتا ئىراننىڭ ساساندىلار ھەركىتىنى باستۇرغان. ئەينە شۇ ئۇيغۇرلار تۈپەيلى، ـ دەپ تەكىتلەيدۇ مۇئەللىپ، ـ ياۋروپا قەبىلىلىرى قۇللۇقتىن، ئەندى كاۋكاز خەلقلىرى بولسا ئىراننىڭ مۇستەملىكىچىلىك زۇلۇمىدىن ئازات بولدى.

ئۇيغۇرلار رۇملىقلار، گرېكلار، پارسلار، خىتايلار بىلەن بىر قاتاردا ياۋروئاسىيەدىكى ئېتنو مەدەنىيەت جەريانىنىڭ تەرەققىياتى بىلەن تېكلىنىشىگە مەلۇم ھەسسە قوشقانلىقىنى كوپلىگەن ئالىملار ئىسپاتلىغان ئىدى. ئىنتايىن باي تارىخقا ۋە مەدەنىيەتكە ئىگە قەدىمىي ئۇيغۇر خەلقى ئۆز تارىخىدا قۇرغان دولەتلەر ئۇزاق دەۋر، يەنى ئېرامىزدىن ئىلگەركى 3 ـ ئەسىردىن ئېرامىزنىڭ 17 ـ ئەسىرىگىچە مەۋجۇت بولدى. كىتاپتا ئەينە شۇ ئۇيغۇر دولەتلىرىنىڭ قۇرۇلۇش تارىخى ۋە ئۇلارنىڭ تەرەققىياتى، خوشنا خەلقلەر بىلەن بولغان ھەر تەرەپلىمە ئالاقىلىرى، شەرقشۇناس ئالىملارنىڭ، لىنگۋىست ـ سەياھەتچىلەرنىڭ، ئارخېئولوگلارنىڭ ئەمگەكلىرىگە ئاساسلانغان ھالدا مۇئەللىپ ئۆز پىكىر ـ خۇلاسىلىرىنى ئوتتۇرىغا قويىدۇ.

كىتاپ: «ئۇلۇق دالانىڭ كوچمەنلىرى، ئۇيغۇر دولىتىنىڭ پەيدا بولۇشى»، «ئۇيغۇر خاقانلىغىنىڭ تۈزۈلۈشى»، «ئۇيغۇر دولىتىنىڭ مۇستەھكەملىنىشى ۋە ئۇيغۇر ئېتنوسىنىڭ تىكلىنىشى»، «خەنۋۇ ـ دى ۋە ئۇنىڭ ئۇيغۇر دولىتىنى پارچىلاشتىكى رولى»، «ھايات ئۈچۈن كۈرەش»، «ئۇيغۇر دولىتىدىكى پۇخرالار ئۇرۇشى»، «ئۇيغۇرلارنىڭ ئۆز مۇستەقىللىغى ئۈچۈن كۈرىشى»، «تەخت ئۈچۈن كۈرەش»، «ئۇيغۇرلار خىتايدا»، «سېرىق ئۇيغۇرلارنىڭ (تاگغۇتلارنىڭ) ھاكىمىيەت ئۈستىگە كېلىشى»، «ئۇيغۇرۋادىسى دولىتى» دېگەن ۋە باشقىچە 17 باپتىن ئىبارەت. مۇئەللىپ «ئۇلۇق دالانىڭ كوچمەنلىرى» دېگەن باپتا ئوغۇزخان توغرىلىق ھەر خىل ئالىملارنىڭ ئەمگەكلىرىدىن نەقىللەر كەلتۈرىدۇ. كىتاپنىڭ «ئۇيغۇر خاقانلىغىنىڭ تۈزۈلۈشى» بابىدا مۇئەللىپ خاقاننىڭ ھوقۇقلىرى بىلەن مەجبۇرىيەتلىرى، ئۇيغۇر دولىتىنىڭ تارماقلىرى، ئەسكەرلەر ۋە ھەربىي كۈچلەر، تىل، يېزىق، مەدەنىيەت ۋە دىن، ئىختىسات، مەئىشەت ھەم خەلق ئەنئەنىلىرى توغرىلىق تارىخىي ھوججەتلەر ئاساسىدا تەپسىلىي بايان قىلىدۇ. مۇئەللىپ ئۇيغۇر خاقانلىغىنىڭ بىر پۈتۈن مەركەزلەشتۈرۈلگەن دولەت ئېكەنلىكىنى ۋە خاقاننىڭ قارارىغا كوپ ئەرسىلەر باغلىق بولىدىغانلىقىنى ئىسپاتلاش ئۈچۈن خىتاي تارىخچىلىرى سىما چەن بىلەن بان گۇنىڭ ھەر خىل دەۋرلەردە يېزىپ قالدۇرغان ھوججەتلىرىدىن پايدىلانغان.

ئېرامىزدىن ئىلگەركى 3 مىڭىنچى ژىلدىن ئېرامىزنىڭ 5 ـ ئەسىرىگىچە بولغان دەۋرنى ئۆز ئىچىگە ئالغان مەزكۇر تارىخىي ـ خرونولوگىيەلىك تەتقىقاتتىن كىتاپخان ئۇيغۇر دولىتى تارىخىغا ئائىت ناھايىتى مول، بىباھا ھەم ئىشەنچلىك مەلۇماتلارنى ھوزۇرلىنىپ ئوقۇيدۇ. ئۇيغۇرشۇناسلىق پەنى ساھاسىدىكى مەلۇم ئۇتۇقلارغا قارىماي، تا ھازىرغىچە ئۇيغۇر دولىتى تارىخىنى بىر پۈتۈن سىستېمىلىق بايان قىلىدىغان ئەسەر يېزىلمىدى، بۇ ھەر خىل ئىلىم ـ پەن ساھاسىدىكى كوپلىگەن مۇتەخەسسىسلەرنىڭ كۈچ سېلىشىنى تەلەپ قىلىدىغان مۇرەككەپ ۋە شۇنىڭ بىلەن بىللە ئىنتايىن شەرەپلىك ۋەزىپىدۇر. ۋاقەلەرگە باي ئۇيغۇر دولىتىنىڭ تارىخى ئەزەلدىن تەتقىقاتچىلارنىڭ دىققىتىنى ئۆزىگە جەلپ قىلىپ كەلمەكتە. دولەت رەھبىرى ن. نازارباييېۋنىڭ پەرمانى بىلەن 1998 ـ ژىل «خەلق بىرلىگى ۋە مىللىي تارىخ ژىلى» دەپ جاكالاندى. ئىلگەركى ھاكىم مۇتلەق دەۋردە خەلقلەرنىڭ تارىخى كوممۇنىستلارنىڭ سىياسىتىگە ماسلاشتۇرۇلۇپ، بۇرمىلىنىپ، خالىغانچە ئۆزگەرتىلىپ كېلىنگەن ئىدى. ئەندى ئۇ ئىشلارغا خاتىمە بېرىلىپ، قازاقىستان تارىخىمۇ باشتىن ئىلاق قايتىدىن يېزىلىش قارار قىلىندى. ئەينە شۇ نۇختىدىن قارىغاندا، تەتقىقاتچى قاسىم مەسىمنىڭ مەزكۇر ئەمگىكى ئارىلىقتىكى بوشلۇقنى قىسمەن بولسىمۇ تولدۇرىدىغانلىقىدا شۈبھە يوق. بىز شۇنداقلا مۇئەللىپنىڭ مەزكۇر ئەسەرىنىڭ قالغان توملىرىنى چاپسانراق نەشر قىلدۇرۇشىغا تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز.

يادىكار سابىتىي.

«ئانا يۇرتۇڭ ئامان بولسا...»

مەرپەتكە بېغىشلانغان ھايات

بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا!
بۇ ئالىمەنىڭ ئۆزىنى بىۋاستە تونىمىسىمۇ، ئىسىم - شەرىپىنى بىلمەيدىغان ئۇيغۇرلار ئاز بولسا كېرەك. سەۋەبى، بۇۋىخان ھەدە ئۆزىنىڭ پۈتكۈل ئاڭلىق ھاياتىنى ئەڭ شەرەپلىك كەسىپ - مائارىپىمىزغا بېغىشلاپ، ئۇنىڭ رىۋاجىغا مۇناسىپ ھەسسە قوشالىغان زىياكار ئىنسان. بۇ ئۇنىڭ نامى خەلق ئاراغا مەلۇم فىزىكا - ماتېماتىكا پەنلىرىنىڭ دوكتورى، ئاكادېمىك يارمەھەممەت مۇبارەكوۋ، شائىر ئىلاخۇن جېلىل، يازغۇچى ئېرنىست ئىسلام، ژۇرنالىست ئۇرۇماخان نوۋدىروۋا ئوخشاش ئوغلاپ-تالانتلارغا ئۇستازلىق قىلغىنى ئۈچۈنلا ئەمەس، مىڭلاپ ئەۋلادلىرىمىز مەكتەپ پارتىسىدا ئوقىغان تالاي ئوقۇش قوراللىرىنىڭ مۇئەللىپى ئىكەنلىكىنى نەزەردە تۇتۇپ بېرىلىۋاتقان باھا.

دەرھەقىقەت، ھەممە كەسىپنىڭ ئۆز مۇتەخەسسىسى بار. بىراق، ھاياتقا نەزەر سالسىڭىز، ئۇلارنىڭ ئىچىدە ژۇقۇرى تەشكىلاتچىلىق قابىلىيىتى، ئىجادىي بىلەن ساھاسىغا خەلقى تەن ئالىدىغان دەرىجىدە ھەسسە قوشقانلىرىلا قايماق بولۇپ قالىدىكەن.

مەن ئوقۇغۇچىلىق دەۋرىدە ھەممە ئىجتىمائىي پائالىيىتىم مابەينىدە بىلگەن شۇنداق ئىنسانلارنىڭ بىرى ئۇستازىم ئابدۇجېلىل ئاكا بولسا، ئىككىنچىسى، بۇۋىخان ھەدىدۇر. بۇلار كېيىنرەك ماڭا ئايان بولغان چوڭ ئاقسۆڭەك تۆگمەنچى ئەلاخان پەتتاروۋنىڭ ئائىلىسىدىكى يەتتە پەرزەنتنىڭ ئىككىسى.

ئابدۇجېلىل ئاكا 40 - يىللاردا چونجىدا تۇنجا مۇستەقىل ئۇيغۇر مەكتىۋىنى تەشكىللىگەن، 60 - يىللاردا ئۇنىڭ دائىرىسىنى كەڭەيتكەن، 70 - يىللارغا كېلىپ بۈگۈنكى 1200 ئوقۇغۇچىغا مولچەرلەنگەن زامانىۋى مەكتەپنى شەكىللەندۈرۈپ ئالەمدىن ئۆتكەن مەرىپەتچى. ئۇنىڭ خىزمەتلىرىنى يېزىشقا توغرا كەلسە، بىر كىتابقا سىغمايدىغان ئىنسان. شۇندىمۇ، پۈرسەتتىن پايدىلىنىپ ئېيتىپ كېتىدىغان بىرلا خىسلىتى، ئۇ قايسى بىر ئوقۇغۇچىدا مەلۇم قابىلىيەت بارلىقىنى بايقاپ قالسا، ئۇنىڭ ئەتراپىدا خۇددى ئاناكەبى پەرۋانە بولۇپ كېتىدىغان. شەخسەن مېنىڭ دەسلەپكى مەشقلىرىمنى ئوقۇپ «ئىلى ۋادىسى» گېزىتىنىڭ تەھرىراتىغا يېتىلەپ بارغان، ئېلان قىلىنغاندا مەندىنمۇ كۆپرەك خوشال بولۇپ كەتكەن، ئالىي مەكتەپكە يوللانما ئېلىپ بېرىپ ئوقۇشىمغا سەۋەب بولغانمۇ يەنىلا شۇ ئابدۇجېلىل ئاكا بولغان. ھە، ئۇ شۇنداق ئالىيجاناپ، كەمتەر، مېھرى - مۇھەببەتلىك، خۇش مۇئامىلە ئادەم ئىدى.

مېنىڭ بۇۋىخان ھەدەم بىلەن تونۇشلىغىم ئابدۇجېلىل ئاكىنىڭ ۋاپاتىدىن كېيىنكى دەۋرگە توغرا كەلدى. بۇۋىخان ھەدەمنىڭ تەبىئىتىدىكى مۇئامىلە مەدەنىيىتى، بىرلىرىنىڭ ئۇتۇقىغا چەكسىز خۇشال بولۇپ، قايغۇسىغا چوڭقۇر ئىزتىراپ چېكىشلىرى، پىكىردىكى ئاشكارىلىقى ماگا ھامان ئۇستازىم ئابدۇجېلىل ئاكىنى ئەسلىتىدۇ. يەنىلا كېيىنرەك تونۇشقان ئىنىسى ئابدۇمېجىت ئاكىدىمۇ شۇ خىسلەتلەرنى بايقاپ، بۇلاردىكى ئوخشاشلىقلارغا ھەۋەس كېلەتتى. بايا بۇنىڭمۇ ئۆزىگە خاس سەۋەبلىرى بار ئىكەن.

زىيالىي ئەمەس، تۆگمەنچى ئەلاخان «خەلق دۈشمىنى» بولۇپ تۇتقۇنغا ئېلىنغاندىن كېيىن ئائىلىنىڭ «ئاتىسى» بولۇپ ئابدۇجېلىل ئاكا قالىدۇ. [illegible]

[illegible] دىن ئۆتۈپ، ئەزىزلەپ كەلگەن. پەتتاروۋلار ئەۋلادىمۇ بۇنىڭ سىرتىدا قالغىنى يوق. جۇملىدىن، ئابدۇجېلىل ئاكىغا كېچىكىپ بولسىمۇ جۇنجىدىكى ئۆزى ياشىغان كوچىنىڭ نامى بېرىلدى. غوجەخمەت ئاكاغا، ھازىرغا كېلىپ ئەپسۇسلىنارلىق ھالدا مەركەزگە ئايلىنىپ قالغان ئۇيغۇرشۇناسلىق ئىلمىي تەتقىقات ئىنستىتۇتىنىڭ نامى قويۇلدى. بۇۋىخان ھەدىنىڭ ئۆمۈر يولدىشى، مەرىپەتچى مەرھۇم ھاكىم مەشۈرۈۋنىڭ ھۆرمىتىگە غالجاتلىقلار بىر كوچىنىڭ نامىنى بېغىشلىدى. ئەندى بۇۋىخان ھەدىگە كەلسەك، ئۆتكەن يەكشەنبە كۈنى يۇرتى چوڭ ئاقسۇدا تەۋەللۇدىنىڭ 65 يىللىقىغا بېغىشلانغان تەنتەنىدە ئوزى ئۇزاق يىللار ئىشلىگەن ئى. ئالتىنسارىن نامىدىكى بىلىم ئاكادېمىيەسىنىڭ ئۇيغۇر تىل - ئەدەبىياتىنى ئوقۇتۇش لاباراتورىيەسىنى بۇۋىخان ئەلاخۇنوۋا نامىدا ئاتاش ھەققىدە ئاكادېمىيە پرېزىدېنتى ئا. سېيدىنبېك ئىلمىي كېڭەشنىڭ قارارنى ئېلان قىلدى.

— بۇ مېنىڭ ئۈچۈن پۈتۈنلەي كۈتۈلمىگەن ۋاقىئە بولدى، — دەيدۇ بۇۋىخان ھەدە.

ھەقىقەتەنمۇ، بۇنى بۇۋىخان ھەدىلا ئەمەس، ئۇمۇمەن ھېچكىم خىيالىغا كەلتۈرمىگەن ئىدى. چۈنكى، كىمنىڭدۇر نامىنى ھاياتلىقىدا ئەبەدىيلەشتۈرۈش كام ئۇچرىشىدىغان ھادىسىدۇر.

مەن موشۇ تەنتەنە داۋامىدا مىنبەرگە چىققان مەيلى قازاقستان ئاكالار جەمىيىتىنىڭ رەئىسى، يازغۇچى س. تەنكىيېۋ، «ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرىنىڭ باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ، «قازاقستان ئاياللىرى» ژۇرنالىنىڭ باش مۇھەررىرى ئا. ۋاكانوۋا بولسۇن، مەيلى ئاستانا، ئالمۇتا، ياركەنتلەردىن كەلگەن يەنە تالاي مېھمانلارنىڭ سۆزلىرى، خ. ئىلاخۇنوۋا، ئى. جەلىلوۋلارنىڭ شېئىرلىرىدىن، ژىغىن رىياسەتچىسى ئوقۇپ ئاڭلاتقان قازاقستان ساقلىقنى ساقلاش، بىلىم ۋە مەدەنىيەت مىنىستىرىنىڭ ھۆرمەت گراموتىسى، ۋىلايەت ھاكىمى ز. نۇرقادىلوۋ، سېناتور م. باتتالوۋلارنىڭ تەبرىك تېلېگراممىلىرىدىن بۇۋىخان ھەدىنىڭ خىزمەتلىرىگە بېرىلگەن باھالارنى ئاڭلاپ ئولتۇرۇپ، ھەقىقىي ئابروي، ئېتىۋارنىڭ پۇل بىلەن ئەمەس، ئادىل ئەمگەك تۈپەيلى قولغا كېلىدىغانلىقىنى يەنە بىر قېتىم چوڭقۇر ھېس قىلدىم. ئاقسۆڭەكلەر ئۆزلىرىگە خاس كەمتەرلىك بىلەن تەنتەنىدە سۆزلىگىنى يوق. كېيىنرەك ئۇلارنىڭ كۆز قارىشىنى بېلىش مەخسىتىدە ئۆزىنى سابىق پېداگوگ، ھازىر پېنسىئونېر دەپ تونۇشتۇرغان ئىززەتخان مۇسايېۋا بىلەن قىسقىچە سۆزلىشىپ قالدىم.

— بەزىلەر بۇۋىخان ھەدەمنىڭ بۈگۈنكى تەۋەللۇد تەنتەنىسىنى كۆيۈغلى، ناھىيە ھاكىمى مۇراتبېك ئاسىروۋنىڭ ئەمەلدىن پايدىلىنىپ ئوتكۇزۇۋاتىدۇ، دەپ ئويلىمايدۇ دېگىلىمۇ بولمايدۇ، — دەيدۇ ئى. مۇسايېۋا، — ھەقىقەتتە ئۇنىڭ تەشەببۇسكارلىرى بىز - چوڭ ئاقسۆڭەكلەر. قۇۋەتلىگەن ناھىيە ئاھالىسى. قوللىشىدىكى سەۋەب، ناھىيەمىزدە ئەلاخۇنوۋلار ئائىلە ئەزالىرىدىن تەلىم ئالمىغان، ئۇلارنىڭ خىزمەتلىرىنى بىلمەيدىغان ئادەملەر يوق دېيىشكە مۇبالىغە بولماس. بۇ بۇۋىخان ھەدەمنىڭ ياكى چوڭ ئاقسۆڭەكلەرنىڭلا ئەمەس، ناھىيەمىزنىڭ بايرىمى، پەخىرلىك پەرزەنتلىرىگە كۆرسىتىلىۋاتقان ھۆرمەت دەپ بىلىمەن. ئىلاھىم، يۇرتىمىزدىن، خەلقىمىزدىن موشۇنداق بىلىملىك، خەلىق خىزمىتىنى قىلىدىغان ئادەملەر كۆپلەپ چىقىۋەرسۇن.

ز. مۇسايېۋا ئېيتقاندەك، ھەقىقەتەنمۇ ئىلىم - مەرىپەتسىز مىللەت رىۋاج تاپمايدۇ. بۇ چۈشەنچە قان - قېنىغا سىڭىپ كەتكەن ئەلاخۇنوۋلارنىڭ ئەۋلادىدا ئالىي تەلىم ئالمىغان پەرزەنتلەر يوق دېسەكمۇ بولىدۇ. شۇلارنىڭ بىرى ھاكىم مەشۈرۇۋ بىلەن بۇۋىخان ھەدىنىڭ ئائىلىسى. چوڭ قىزى رىزۋانگۈل ئۇيغۇر ناھىيەلىك دوختۇرخانىنىڭ ئالىي دەرىجىلىك دوختۇرى، ئىككىنچى قىزى روشەنگۈل غ. سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى چوڭ ئاقسۇ ئوتتۇرا مەكتىۋىنىڭ مۇدىرى، ئوغلى قەھرىمان غالجات باجخانىسىنىڭ ئىش باشقۇرغۇچى دىرېكتورى، كەنجىسى بەختجان ئالمۇتىدىكى «ئاستانا» باجخانىسىنىڭ خادىمى. نەۋرىلىرىمۇ خۇددى شۇلارنىڭ ئىزىدىن كېتىپ بارىدۇ.

بىزچە بولغاندا، ياخشى پەرزەنت تەربىيەلەشنىڭ ئۆزىمۇ مىللەت ئۈچۈن خىزمەت قىلىشنىڭ ئاددىي بىر نەمۇنىسى. نەمۇنىلىك ھاياتىڭىز يەنىمۇ داۋام قىلىۋەرسۇن، بۇۋىخان ھەدە!

ئابدۇخالىق ماخمۇت.

سېلماخۇن زەينالوۋ: «كىتابقا ئوقۇغۇچى، ناخشا - سازغا تاماشىبىن كېرەك»

23 - نويابىر كۈنى ئالمۇتا پاختا رەختلىرى كومبىناتىنىڭ مەدەنىيەت سارىيىدا توتۇلغان بەستەكار سېلماخۇن نەزەر ئوغلى زەينالوۋنىڭ ئىجادىي كونسېرتى ئۆتكۈزۈلمەكچى. شۇنىڭغا مۇناسۋەتلىك مۇخبىرىمىز ئابدۇخالىق ماخمۇتنىڭ سېلماخۇن زەينالوۋ بىلەن بولغان سۆھبىتىنى سىز گېزىتخانلار دىققىتىگە ھاۋالە قىلىۋاتىمىز.

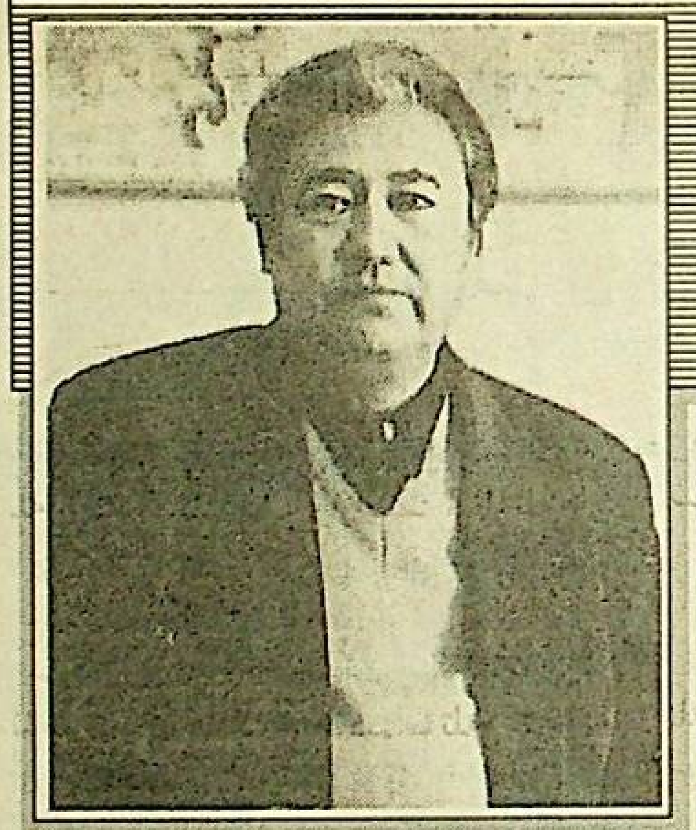

— سېلماخۇن ئاكا، بىز سىزنى ئاھاڭ ئىجاتكارلىرىنىڭ بەيگىسىدە ئالدىنقىلار قاتارىدا كېلىۋاتقان بەستەكار سۈپىتىدە ياخشى بىلىمىز. ئېيتىڭچۇ، سىز بۇ ماشاقەتلىك. ئاما شەرەپلىك ساھاغا تۇنجا قېتىم قاچان قول ئۇرغانسىز؟

— ئىجادىمىنىڭ باشلىنىشى ئاساسەن 1958 - يىلغا توغرى كېلىدۇ. شۇ يىل مەن خېلىل ھەمرايېۋنىڭ «تەشنالىق»، «ئىشچان قىز»، س. ئابدۇراخماننىڭ «تېچلىق مارشى»، «بىللە كورىمىز» ھەمدە ئاغىنەم، بالىلار شائىرى توختاش بەكرىنىڭ بىر قانچە شېئىرلىرىغا ئاھاڭ ئىجات قىلىپ ياشلار ئارىسىدىكى مۇسابىقىلارغا قاتناشقان، مۇكاپاتلىق ئورۇنلارغا ئېگە بولغانلىغىم ھېلىمۇ ئېسىمدا.

1959 - يىلى ئېغىر يىل بولدى. «ئېچىلىپ، سايراش» باشلىنىپ، كوزگە كورۈنگەن زىيالىلىرىمىز ھەر خىل سىياسىي قالپاقلار بىلەن تۇتقۇن قىلىنىشقا باشلاندى. ۋەزىيەتكە بولا 1959 - يىلى ئانا ۋەتەندىن چىقىپ ئاتا يۇرتىمىز چوڭ ئاقسۇ يېزىسىغا كېلىپ ئورۇنلاشتۇق.

— بۇ يەرگە كەلگەندىن كېيىنكى سەنئەتتىكى پائالىيىتىڭىز قانداق بولدى؟

— مېنىڭ بەختىمگە بىزدىن بۇرۇن ۋەتەندىن چىقىپ كەتكەن ئاتاقلىق مۇقامچى سۇلتانمۇرات رازەموۋ موشۇ ئاقسۇغا كېلىپ ئورۇنلاشقان ئىكەن. بارلىق ساز ئەسۋاپلىرىنى ژۇقۇرى ماھارەت بىلەن ئىجرا قىلىش ئىقتىدارىغا ئېگە بۇ كىشى مېنىڭ سەنئەتتىكى يوشلۇقلىرىمنى تولدۇرۇشقا، ئىجادىمىنىڭ يۈكسۈلىشىگە ناھايىتى چوڭ تەسىرىنى كورسەتتى.

— خاتالاشمىسام، سىزنىڭ «سەزمىدىم»، «سېغىندىم» قاتارلىق بىر قاتار ناخشىلىرىڭىز 60 - يىللارنىڭ باشلىرىدا تارقىلىپ، كەڭ ئاممىباپلىققا ئېگە بولۇپ كەتكەن ۋە ھازىرمۇ ئېيتىلىپ كېلىۋاتىتىدۇ. شۇ ناخشىلارنىڭ يارىلىش جەريانىغا قىسقىچە توختىلىپ كەتسىڭىز؟

— «سېغىندىم» نى چېگارىنىڭ ئۇ تەرىپىدە قالغان ۋەتەن ۋە دوستلارنى سېغىنىپ يازغانمەن. «سەزمىدىم» نى بولسا، ھاياتنىڭ ئېقىن سۈزدەك ئۆتۈپ كېتىدىغانلىقىنى سەزمەي قالىدىغانلىقىمىزنى نەزەردە تۇتۇپ ئىجات قىلغان.

— سىز ئىجات قىلىۋاتقان ناخشىلار سۆزلىرىنىڭ كۆپچىلىكىنى ماخمۇت ئابدۇراخمانوۋنىڭ شېئىرلىرى تەشكىل قىلىدۇ. بۇنىڭ سەۋەبى نېمىدە؟

— ماخمۇت مەن ئۈچۈن سىرداش، مۇڭداش ئاغىنە. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ مېنىڭ ھاياتقا بولغان قاراشلىرىمنى، ئىجادىي يونىلىشىمنى نەزەردە تۇتۇپ شېئىر يېزىپ بېرىدۇ. بىرىنچى تىڭشىغۇچۇم ھەمدە تەنقىتچىم. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ بىلەن ھەمكارلىششقا ئىنتىلىمەن.

— سىز ئاھاڭ ئۈچۈن شېئىر تاللىغاندا ئۇنىڭ قايسى تەرەپلىرىگە ئېتىۋار بېرىسىز؟

— ئاساسەن مەزمۇنىغا. سەۋەبى، تىڭشىغۇچى ئۇنىڭدىن بەھرى ئالمىسا، ئاھاڭ مېنىڭ نەزىرىمدە ئۆزى يوق تاماققا ئوخشاپ قالىدۇ. يوشۇرۇشنىڭ ھاجىتى يوق، ھازىر ئاھاڭى ياخشى، بىراق ناچار، ساۋاتسىزلارچە يېزىلغان شېئىرلار سۆرۈنلاردا، ھەتتا سەھنىلەردە ئىجرا قىلىنىۋاتقانلىغىنىڭ شاھىدى بولىۋاتىمىز. بۇنىڭغا بەك ئەپسۇسلىنىمەن.

— ئېيتماقچى، بىزدە شۇ خىل ناخشا - سازلارنى تەستىقتىن ئوتكۈزىدىغان، نازارەت قىلىدىغان ئورۇن، كېڭەش يوقمۇ؟

— ھازىر نېمە قىلىمەن دېسەڭ، تورت تەرىپىڭ قىبلە بولۇپ قالدى. بۇنىڭدىن پايدىلانغان بەزى بىر بازار باپ «ئىجاتكارلار» ھېچكىم بىلەن ھېساپلاشمايلا ئاھاڭغا چۈشىلا توغرى كەلگەن شېئىرنى سېلىپ ئېيتىۋېرىدىغان بولىۋالدى. ئەسلىدىغۇ تېپاترىمىز قېشىدا بەدىئىي كېڭەش بار. شۇلارنىڭ تەستىقىدىن ئۆتكەزسە بولاتتى. بىراق، ئۇنداق قىلىۋاتقىنى يوق. مېنىڭچە، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى قېشىدا مۇستەقىل كېڭەش قۇرۇلسا ۋە بۇ ئىشنى شۇلار ئارقىلىق تەرتىپكە كەلتۈرسە بولاتتى.

— سىز ئېيتقان سۈپەتسىز ناخشا - سازلار، ئەگەر خاتالاشمىسام، كۆپىنچە ئېلېكترونلۇق ئەسۋاپلارغا ماسلاشقان ئاھاڭلاردا يەققال كوزگە تاشلىنىۋاتىدۇ. بۇنىڭغا سىزنىڭ كوز قارىشىڭىز قانداق؟

— ياشلار ئۈچۈن توي - توكۇندە جاراڭ- جۇرۇڭ بولغىنى ياخشى. بۇ ھالەت ھازىر ھەممە مىللەتتە بىردەك ئەۋج ئېلىپ كەتتى. بۇنى مەن قارىلالمايمەن. بىراق، ئېلېكترونلۇق ئەسۋاپلاردا خەلق ناخشا - سازلىرىنى ئىجرا قىلىپ، تىڭشىغۇچىنىڭ قەلبىنى تەۋرىتىش بەك مۇشكۈل. مەن ئەشۇ جاراڭ - جۇرۇڭغا بېرىلىپ كېتىپ ئاتا مىراس دۇتار، تەمبۇرلىرىمىزدىن ئايرىلىپ قالماسلىق بولاتتىغۇ، دەپ ئەندىشە قىلىمەن.

— دەرۋەقە، سىزنىڭ ناخشا - سازلىرىڭىز مىللىيلىگى ھەمدە ۋەتەن ماۋزۇسىنى ئالدىنقى ئورۇنغا چىقىرىپ كېلىۋاتقانقانلىغىڭىز بىلەن كىشىنى ئۆزىگە جەللىپ قىلىپ كېلىۋاتىدۇ. نۆۋەتتىكى كونسېرتىڭىزدىمۇ بۇ ئەنئەنە ساقلىنىپ قالسا كېرەك؟

— ئەلۋەتتە. ۋەتەن مەن ئۈچۈن مۇقەددەس ماۋزۇ. ئىجادىمدا خەلق ناخشا - سازلىرىنىڭ پۇرىغىنى ساقلاپ قېلىش بولسا، ئەڭ ئالىي ئارزۇيۇم. ئىجات قىلىش پائالىيىتىمنىڭ ئاساسى.

— سۆزىڭىزگە قارىغاندا، بۇ قېتىمقى كونسېرتىڭىزدا يەنە يېڭى ناخشىلىرىڭىزنى ئاڭلايمىز كەندە؟

— ئەگەر شۇنداق بولمىغاندا، بۇ كونسېرتمۇ بولمىغان بولاتتى.

— نۆۋەتتىكى بۇ كونسېرتقا سىزدىن باشقا يەنە كىملەر قاتنىشىدۇ؟

— ۋەتەندىن كەلگەن ئىنىمىز تاشمەھەممەت تۇرسۇن، تاشكەنتلىك ئەركىن يۇنۇس، ئالمۇتىدىن «ئۆزبەكستان خەلق ئارتىستى» ئابدېرىم ئەخمەدى، تولۇناي ئەيساروۋا، نۇرالىم ۋارىسوۋ، مارات مەمەتباقىيېۋ، يارمەھەممەت كالاشىيېۋ، مارات نۇرۇزوۋ، پەرھات داۋۇتوۋ ۋە باشقىلار ئىشتىراك قىلىدۇ.

— ئېيتماقچى، ھازىرغىچە قانچىلىك ناخشا ئىجات قىلدىڭىز ۋە ئۇلارنىڭ تەغدىرى قانداق بولىۋاتىدۇ؟

— ئىجادىي ناخشىلىرىم 500گە يېتىپ قالدى. بۇلارنىڭ ھەممىسى ئۇن ئالغۇدا ساقلىنىۋاتىدۇ. ئۇلاردىن ئايرىملىرى كىتاپ ۋە كاسسېتا قىلىپ چىقىرىلدى. قالغانلىرىنى بولسا كېلەچەكتە رەتلەپ، قايتا ئىشلەپ ئىختىسات يار بەرسە كىتاپ، كاسسېتا قىلىپ چىقارماقچىمەن.

— سېلماخۇن ئاكا، سىز ئۆتكەن يىللا ئىجادىي كونسېرتىڭىزنى نامايىش قىلغانىدىڭىز. بۇ يىل بولسا يەنە تەكرارلاۋاتىسىز. شۇنىڭغا قارىغاندا، بۇنىڭ تېگىدە ماددىي مەنپىيەتدارلىقمۇ بارغۇ دەيمەن؟

— ئاخچا ئۈچۈن بىر نەرسە يېزىش - بۇ ئىجات ئەمەس، بازار ئۈچۈن توۋار ئىشلەپ چىقىرىشتەك بىر گەپ. كىتاپنى ئوقۇش، رەسىمنى كورۇش، ناخشا - سازنى ئاڭلاش كېرەك. ئەكس ھالدا ئۇنى ئىجات قىلىشنىڭ ھاجىتى يوق. مېنىڭ كونسېرت ئۇيۇشتۇرۇشىمدىكى مەخسەت پۇل تېپىش ئەمەس، ئازدۇ- تولا ئەمگىكىمنى تىڭشىغۇچىلارغا يەتكۈزۈش، خالاس.

— شۇنىڭغا قارىغاندا، بىلېت باھاسى ئۈنچە قىممەت بولمىسا كېرەك؟

— كونسېرتنى سەھنىگە ئېلىپ چىقىش ئۈچۈنلا قانچىلىك خىراجەت كېرەكلىكىنى ئۇنى تەشكىل قىلىۋاتقانلار ئۆزىلا بىلىدۇ. شۇنى ۋە ھازىرقى ئىختىسادىي قىيىنچىلىقلارنى نەزەردە تۇتۇپ بىلېت باھاسىنى 50 تەڭگىدىن 200 تەڭگىگىچە قىلىپ بەلگۈلىدىم. بۇ سەنئەت خۇمارلىرىمىزغا ئېغىر كەلمىسە كېرەك، دەپ ئويلايمەن.

— مەزمۇنلۇق سۆھبىتىڭىز ئۈچۈن رەخمەت.

ھايات ئېقىملىرىغا ھەمنەپەس ئەدىپ

ئىجادىيەتنىڭ چىغىر يوللىرىدا

(شائىر مىرزەخمەت مېھرىمۇۋ – 60 ياشتا)

شائىر، يازغۇچى رېتىدە بۈگۈنلەردە نامى خەلقىمىزگە تونۇلغان مىرزەخمەت مېھرىمۇۋ ھەر ئىككى تەۋەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ بېشىغا ئېغىر كۈلپەتلەرنى چۈشۈرۈشكە زەمىن بولغان ستالىننىڭ بەدنام سىياسىي پلاتفورمىسىنىڭ كاساپىتىدىن، يەنى كېڭەش ئېلىدىكى ئۈرۈش ئاقىۋىتىدە جۇلمەرەپ كەتكەن ئۇيغۇر ئەدەبىياتىنىڭ 60 - ژىللارنىڭ بېشىدا يەنىلا قايتىدىن جانلىنىش پۇرسىتىدە ئىجادىيەت سېپىگە كىرگەن ياش تالانتلارنىڭ بىرى بولدى. ئەلۋەتتە، قېدىمىي كلاسسىك باي مەنبەگە ئېگە بولغان بۇ خىل ئەدەبىياتنىڭ ۋاقىتلىق چۈشكۈنلۈككە ئۇچرىشى بىلەن مەڭگۈلۈك بەرباتلىققا مۇپتىلا بولۇپ قېلىشى مۇتلەق مۇمكىن ئەمەس ئىدى.

ئەدەبىي ئىجادىيەت بەيگىسىگە چۈشكەن ھەۋەسكارلارنىڭ پەقەت بۇ ساھادا تەبىئىي تالانتقا ۋە ئىنتىلىش ئىجتىھاتىغا ئېگە بولغانلىرىلا شۇ ئىپتىخارلىق لېكىن مەشەقەتلىك سەپتىن ئورۇن ئېلىپ قالالايدىغانلىغى ھەق. م. مېھرىمۇۋ ئەينە شۇلارنىڭ بىرى رېتىدە تۇراقلىق ئىجات قىلىپ كېلىۋاتقان ئەدىپلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپ قالدى.

ئىلى تەۋەسىنىڭ جاغىستاي يېزىسىدا كەمبەغەل دېخان ئائىلىسىدە دۇنياغا كەلگەن مىرزەخمەت كۆپ باللىق ئائىلە شارائىتىدا ھەم ئانىسىدىن كىچىك ژېتىم قېلىشى تۈپەيلى تۇرمۇش ئېغىرچىلىقلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ ئۆستى. شۇ تەغدىر قىسمىتىنىڭ ھەلەيكۈنلىرى ئۇنىڭ ئويچان، ھېسسىياتچان بولۇپ ئۆسۈشىگە تۈرتكە بولغاندۇ، بەلكىم. ئۇ دەسلەپ شۇ يېزىدىكى مەكتەپتە، ئاندىن غۇلجا شەھىرىدىكى 2 - تولۇقسىز ئوتتۇرا مەكتىۋىدە ئوقۇپ بىلىم ئالدى. ئۇ يەردىكى ئۇستازلىرى بۇ چۈغى كىچىك، لېكىن ئىندەرەكلىك بالىنىڭ ئەدەبىياتقا بولەكچە قىزىقىدىغانلىغى، كىتاپ ئوقۇشقا خۇمارلىغىغا قاراپ ئۇنىڭ كېلەچىكىدىن ئۈمۈت كۈتۈشكەن ئىدى.

1955 - ژىلى مەزكۇر مەكتەپنىڭ 7 - سىنىپىنى تاماملاپ، ئائىلىسى بىلەن قازاقستانغا كوچۇپ چىققان مىرزەخمەت مېھرىمۇۋ ئەندى ئۆزلىرى ئورۇنلاشقان ئۇيغۇر ناھىيەسىنىڭ چوڭ ئاقسۇ يېزىسىدىكى ھازىرقى غوجاخمەت سەدۋاقاسوۋ نامىدىكى مەكتەپتە ئوقۇشنى داۋاملاشتۇردى. بۇ مەزگىلدە ئەدەبىياتقا بولغان قىزىقىش ئىستىكى بىلەن ئۇ دەسلەپكى شېئىرلىرىنى يېزىشقا كىرىشتى. شۇندىن بېرىقى ئۆتكەن ژىللار ئىچىدە شائىر، يازغۇچى بولۇپ تونۇلغان مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ ئىجادىي مەھسۇلاتلىرى بولغان «ياشلىغىم»، «ساداقەت»، «سوزلەر سوزلەيدۇ»، «ئۆكتەبىر بەرگەن بەخىت»، «مېنى كۈتكىن، ۋەتەن» ناملىق شېئىر، ھېكايىلار ۋە بەدىئىي پۇبلىستىكىلىق توپلاملىرى نەشر قىلىنىپ، ئۇلار كىتاپخانلار تەرىپىدىن ئىللىق قارشى ئېلىندى.

ئىجادىيىتىدە پوئېزىيە ساھاسىدىكى ئىختىدارى كۈچلىكىرەك سېزىلىدىغان مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ شېئىرلىرىنى ئوقۇغىنىمىزدا، شائىرنىڭ قەلبى دۇنياسى، مەنىۋىيىتىنى ئەكس ئەتتۈرۈپ بېرىدىغان ئىجادىيىتىدە ئۆزىگە خاس بىر ئالاھىدىلىك بايقىلىدۇ.

كېلىشمەيمەن رەنجىمە، دوستۇم،
مەن «ماقۇلنىڭ» بەندىسى ئەمەس.
ۋىجدان ئەمرى بىلەن ياشايمەن
مەن ئۇستىنىڭ رەندىسى ئەمەس.

شائىرنىڭ شەخسىي ئىنسانىي تەبىئىتى ۋە ئىجادىيىتى ئۈچۈن ئۇمۇمىي خاراكتېرلىك بۇ شېئىرىي مىسرالىرى ئارقىلىق ئۇ ئۆزىنىڭ كىشىلىك مەۋقەسىنى ئىپادىلەش بىلەن بىر قاتاردا ئۇستىنىڭ رەندىسى مىسالىدىكى بەدىئىي ئوبرۇز قىياسىدا بەزى كىشىلەر تەبىئىتىدىكى تۇراقسىزلىق، ئەگەشمىچىلىك ئىللەتلىرىگە تەنقىدىي ئىما - ئىشارىتىنى بىلدۈرىدۇ.

دېخان ئائىلىسىدە تۇغۇلۇپ، پۈتكۈل ھاياتى يېزىدا ياشاپ ئوتۇۋاتقانلىقتىنمۇ شۇ ھايات تەرىزىنىڭ ئەمەلىي تەسىرى تۈپەيلى ئۇنىڭ شېئىرلىرىدا شۇ مۇھىت كىشىلىرىنىڭ ۋۇجۇدىدىكى ئاددىي - ساددىلىق، پاكلىق، دىيانەت، مېھرى - شەپقەت قاتارلىق ئىزگۈ خىسلەتلەر ئىزھار قىلىنىدۇ.

ئىجادىي دىياپازونىنىڭ خىلمۇ - خىل تارماقلىق بولۇشى ھەر بىر شائىرنىڭ ھاياتىي كۆز قارىشىنىڭ كەڭلىگى، يېزىش ماھارىتىنىڭ يۈكسەكلىگىنى ئىپادە قىلىدىغان ئۆلچەمدۇر. شۇ تۇرغىدىن پىكىر قىلغىنىمىزدا، م. مېھرىمۇۋ شېئىرلىرىنىڭ تېماتىكىسى - خەلق، ۋەتەن تەغدىرى، تەبىئەت مەنزىرلىرى، جەمىيەت ھاياتىدا يۈز بېرىدىغان ئادالەتسىزلىكلەر، كىشىلەر مۇناسىۋىتىدىكى ئالىي پەزىلەتلەر بىلەن بىر قاتاردىكى يارامسىز ئىللەتلەرنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. بولۇپمۇ، كېيىنكى ۋاقىتلاردا كوممۇنىستىك ئېتىقات ئىدىيەسى ئۆلچىمىدىن چىقىش چەكلىمىسىگە ئۇچرىتىپ كەلگەن ھاكىم مۇتلەق تۈزۈم قارا بۇلۇتلىرىنىڭ تارقىلىشى بىلەن ئىجادىي ئەركىنلىككە يول بېرىلىۋاتقانلىغىغا مۇناسىۋەتلىك شائىرلىرىمىزنىڭ ھەقىقىي ژۈرەك خاھىشىنى بايان قىلىپ بېرىش مۇمكىنچىلىگى يارىتىلدى. شۇ تۈپەيلى مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ ئىجادىيىتىدىمۇ ئاساسىي سالماق ۋەتەنپەرۋەرلىك تېمىغا قارىتىلىشقا ئوتتى. ئۇنىڭ ئاخىرقى ژىللاردا گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلىۋاتقان شېئىرلىرى ۋە يېقىندا «ژازۇشى» نەشرىياتىدىن چىققان «مېنى كۈتكىن، ۋەتەن» ناملىق توپلامىمۇ شۇنىڭ دەلىلى بولىدۇ.

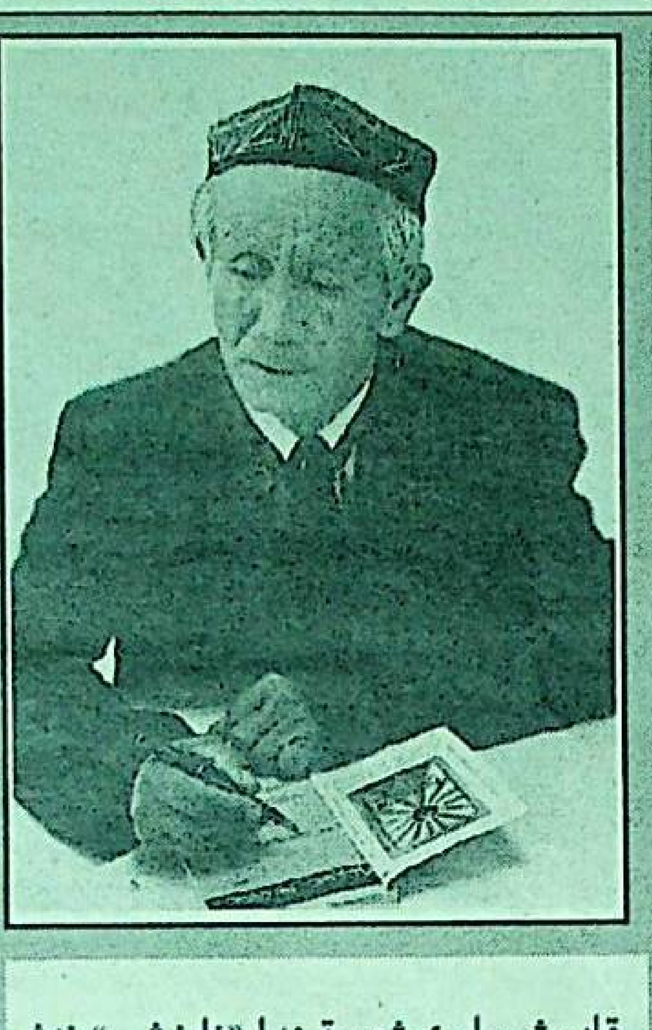

ئانا يۇرتنىڭ قەدرىنى ئىشقىدا كۆيگەن بىلەر،
تاغ، دالا ۋە باغلىرىنى چىن دىلكەش سويگەن بىلەر.
تۇغقان ئانا مېھرى كەبى قويىنى بەك ئىسسىق ئۇنىڭ
ياقا يۇرتلاردا مۇساپىر، ئەنتىرەپ ژۈرگەن بىلەر.
مىرزا ھەرگىز تۇتمىغىن دوست بېۋاپالار ئەھلىنى
جۇدالىقنىڭ دەرتلىرىنى سىنەڭدەك تارتقان بىلەر.

«بىلەر» ناملىق غەزىلىدىن ئېلىنغان بۇ مىسرالاردا ۋەتەنگە بولغان سويگۇ - مۇھەببەت، ئۇنىڭدىن جۇدا بولۇشنىڭ ئېغىر كۈلپەتلىرى چوڭقۇر تەۋرىنىش ھېسسىياتى بىلەن تەسۋىرلىنىدۇ.

ۋەتىنى باسقۇنچىلار تەرىپىدىن مۇستەملىكە قىلىنىپ، تەغدىرى پاجىئەلىك ئاقىۋەتلەرگە دۇچ كېلىۋاتقان خەلقىنىڭ مۇڭ - زارىغا، سوغۇلماس كۈرەش روھىغا ھەمنەپەس شائىرنىڭ «ئەخمەتجان قاسىمى مونولوگى»، «مېنى كۈتكىن» ناملىق لىرىكىلىق پوئېمىسى، «ئىككى يول» بالладىسى ۋە باشقىمۇ كوپلىگەن شېئىرلىرىمۇ ۋەتەنپەرۋەرلىك ھىس - تۇيغۇسى بىلەن سۇغۇرۇلغان.

ئۇنىڭ بۇ خىل تېمىدا يازغان شېئىرلىرى ھەقىقىي قەلب ئىنداسىدىن توكۇلۇپ چىقىدىغانلىغى ئۈچۈن ئۇلار مەزمۇنى بىلەن بىر قاتاردا بەدىئىلىك جەھەتتىنمۇ مۇكەممەللىككە ئېگە.

شۇنى ئالاھىدە مەمنۇنىيەت بىلەن تىلغا ئېلىش لازىمكى، ئىجادىي پائالىيىتىدە داۋاملىق ئىزدىنىش بىلەن تەكامۇللىشىپ كېلىۋاتقان م. مېھرىمۇۋ كېيىنكى ژىللاردا ژۇقۇرى ماھارەتنى تەلەپ قىلىدىغان كلاسسىك شېئىر شەكلىنى ئۆزلەشتۈرۈپ، ئارۇز ۋەزنىدە ئۈنۈملۈك ئىجات قىلىپ كېلىۋاتقان شائىرلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپ تونۇلدى. بۇ ئۇسۇلدا يېزىلغان شېئىرلىرىنىڭ كۆپى دېگىدەك ژۇقۇرىدا قەيت قىلىنغان ۋەتەن ۋە سويگۇ - مۇھەببەت تېمىلىرىغا باغلىنىشلىق. ئىلگەركى ژىللاردا بىر ئىككى شائىرىمىزلا قەلەم تەۋرىتىپ كەلگەن كلاسسىك شېئىرىيەت ئۇسلۇبىمىزنىڭ بىر تۈرى بولغان رۇبائىي يېزىش بۈگۈنكى ئەدەبىي ئىجادىيىتىمىزدا ئومۇميۈزلۈك تۈس ئېلىشقا باشلىدى. بۇ بىر تەرەپتىن تورت مىسراغا قاچىلىنىپ، مەزمۇن سالمىغىدا پۈتۈن بىر چوڭ ئەسەرنىڭ ژۈكىنى كوتىرىپ تۇرىدىغان رۇبائىيلارنى يېزىش ھوددىسىدىن چىقالايدىغان دەرىجىدىكى شائىرلىرىمىزنىڭ سانىنىڭ كوپىيىۋاتقانلىغىدىن دالالەت بەرسە، يەنە بىر ئەمەلىي كورۇنۇشى، ئۇنىڭ بۈگۈنكى ھايات تەقەززاسىدىن تۇغۇلۇۋاتقانلىغىدۇر. چۈنكى كىشىلەر ھازىرقى تۇرمۇش خاتىرجەمسىزلىكلىرىنى باشتىن كەچۈرۈۋاتقان شارائىتتا مەنىۋىي تەلپۈنۈشلىرىنىڭ سۇسلىشىشقا يۈز تۇتۇۋاتقانلىغىغا ئېتىۋاردىن ئۇلارنىڭ كۆڭۈل بولۇپ ئوقۇشنى نەزەردە تۇتقان ھالدا چوڭ ھەجىملىك بەدىئىي ئەسەرلەردىن كورە شائىرنىڭ ئوي - تەپەككۇرىنىڭ يەكۈنى بولغان پىكىرلەر جۇغىجەم ئىپادە قىلىنىدىغان رۇبائىيلارنىڭ ئوتۇمى ئۈستۈن بولۇۋاتىدۇ. شۇ قاتاردا م. مېھرىمۇۋنىڭ ژۇقۇرى تەلەپ دەرىجىسىدىن چىقىپ يېزىۋاتقان رۇبائىيلىرى ئەدەبىيات مۇخلىسلىرى قەلبىگە يول تاپماقتا.

دالا كۆلەر قۇياش نۇرىن چاچقاندا،
كۆڭۈل يايرار دوست قۇچىغىن ئاچقاندا.
كەتمە ژۈرەك ۋۇلقان بولۇپ يېرىلىپ،
نائەھلىگە غەزەپ قايناپ تاشقاندا.

ۋۇجۇدۇم ئورتىنەر ئىچىمدە زەرداپ،
تىترەيمەن تەشۋىشتىن گوياكى بېتاپ.
قۇيغىنا ئەي ساقى، تولتۇرۇپ قەدەھ،
كەيپىدە دەريانى مەن ئوتەي ئاتلاپ.

شەخسىي تۇرمۇشىدا بالىلىغىدىن ژېتىمچىلىقتا، نامراتلىقتا ئوسكەن مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ كۆپ ژىللارغىچە نامىتى ئوڭدىن كەلمەي ئوزى «قېقىلىپ ھەر تەرەپكە ژۈردۈم تالاي، سۈرۈنۈپ تاشتىن تاشقا تەگدى ماڭلاي» دەپ يازغىنىدەك، كوپلىگەن قىيىنچىلىقلارنى باشتىن كەچۈردى. ئوتتۇرا مەكتەپنى تاماملاپ بىر نەچچە ژىللار تەڭتۇشلىرى قاتارىدا ئالىي ئوقۇش ئورۇنلىرىغا چۈشۈپ ئوقۇشقا ئىنتىلىپ كورسىمۇ، شۇندىمۇ ئوشۇغى ئالچۇ چۈشمىگەنلىكتىن ئۇ مەخسەت - مۇرادىغا قول يەتكۈزەلمەي ئاخىرى تالغىر شەھىرىدىكى يېزا ئېگىلىك مېخانىزاتورلىرىنى تەييارلايدىغان ئۇچىلىشىدا ئوقۇدى. ئۇنى تاماملىغاندىن كېيىن تىڭ ئولكىسىدە، قوستاناي ۋىلايىتىنىڭ چەت بىر سوۋخوزىدا ئىشلەپ ژۈردى. شۇندىمۇ ئۇ ئەدەبىياتقا باغلانغان كۆڭۈل رىشتىدىن قول ئۈزگىنى يوق. ئاخىرى 1965 - ژىلدىن باشلاپ ئۇيغۇر ناھىيەسىدە يېڭىدىن تەشكىللىنىپ چىقىشقا باشلىغان «ئىلى ۋادىسى» گېزىتىگە مۇخبىر بولۇپ ئىشقا ئورۇنلىشىپ، ژۇرنالىست كەسپى بىلەن شۇغۇللاندى. ئۇ ئۆزىنىڭ بۇ ساھادا كەسپىي بىلىم ئېلىشنى كوزلەپ، يېشىنىڭ ئوتۇپ قالغىنىغا قارىماستىن قازاقستان دولەت ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ ژۇرنالىستىكا فاكۇلتېتىنى سىرتتىن ئوقۇپ تاماملىدى. بۇ ئوتكەن ژىللار ئىچىدە مەتبۇئاتىمىز سەھىپىلىرىدە ئۇنىڭ يېزا ئەمگەكچىلىرىنىڭ ھاياتىنى ئەكس ئەتتۈرىدىغان ماقالىلىرى تۇراقلىق بېسىلىپ كەلدى.

مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ يەنە بىر قىرى بولغان يازغۇچىلىق قابىلىيىتى بىلەنمۇ كوزگە چۈشۈپ، بىر نەچچە ھېكايە، پوۋېست توپلاملىرىنى نەشر قىلدۇرغان ئەدىپ. ئۇنىڭ بۇ ساھادىكى ئىجادىي ئەمگەكلىرىمۇ كىتاپخانلار تەرىپىدىن مۇناسىپ باھاسىنى ئېلىپ كېلىۋاتىدۇ. يېقىندا يازغۇچىنىڭ بىر نەچچە پوۋېستتىن تەركىپ تاپقان توپلىمى نەشرىدىن چىقىش ئالدىدا تۇرىدۇ.

ھاياتىنىڭ 60 باسقۇچىنى ئاتلاپ ئوتۇپ، پىكىر - تەپەككۇرى مۇقىملاشقان، ئىجادىي ماھارىتى يۈكسەلگەن شائىر، يازغۇچى مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ بۇنىڭدىن كېيىن يەنىمۇ يېڭى - يېڭى ئەسەرلەرنى بارلىققا كەلتۈرۈشكە تىلەكداشلىق بىلدۈرىمىز.

ساۋۇت ئىسكەندەرىي.

سۈرەتتە: شائىر مىرزەخمەت مېھرىمۇۋ (سولدا) كەسىپداشلىرى ئارىسىدا.

ژۇرنالىستنىڭ دەسلەپكى قەدەملىرى

ناھىيەلىك گېزىتىمىز «ئىلى ۋادىسى» بولۇپ قايتىدىن چىقىشقا باشلىغان 1965 - ژىلى رېداكسىيەمىزگە چۈغى كىچىك كەلگەن بىر ژىگىت كىرىپ كېلىپ، گېزىتخانىدا ئىشلەش تىلىگىنىڭ بارلىغىنى بىلدۈردى. ئوزىنىڭ شوگىنچە تراكتورىست بولۇپ تىڭ يەردە ئىشلەپ كەلگەنلىكىنى ئېيتقان بۇ ژىگىتنىڭ چىرايىدىن باللىق، ياشلىغىدىن تارتىپ تۇرمۇش قىيىنچىلىقلىرىنى باشتىن كەچۈرۈپ ئوسكەنلىكى بىلىنىپ تۇراتتى. بىز ۋاقىتلىق سىناپ كورۇش بىلەن ئۇنى ئىشقا قوبۇل قىلدۇق. لېكىن ئارىدىن كوپ ۋاقىت ئوتمەيلا مىرزەخمەت مېھرىمۇۋ نامى بىلەن ئىلگىرى گېزىتلىرىمىزدە بىرىن - سىران شېئىرلىرى چىقىپ تۇرىدىغان بۇ ژىگىتنىڭ پىكىر - مۇلاھىزىلىرى، قەلەم قۇۋۋىتى خادىملىرىمىزنىڭ دىققەت - ئېتىۋارىغا ئېرىشىپ، ئۇ رېداكسىيەمىزنىڭ تۇراقلىق خادىملىرىنىڭ بىرىگە ئايلاندى ۋە كوللېكتىۋىمىزنىڭ يېتەكچى خادىملىرىنىڭ بىرى بولۇپ قالدى. شۇ مەزگىلدە رېداكسىيەمىزدە ئىشلەپ كېلىۋاتقان تونۇلغان شائىرلىرىمىز مەرھۇملار: ناسىر ھەسەن، مەشۇر جەلىلوۋلار بىلەن بىرلىكتە گېزىتتىكى ئەدەبىيات بولۇمىنىڭ ئىشىنى جانلاندۇردى. ناھىيە تەۋەسىدىكى ياش ھەۋەسكارلارنىڭ بېشىنى قوشۇپ، ئۇلارنى ئىجادىيەتكە، گېزىت ئىشىغا جەلىپ قىلىشتا ئۇنىڭ ھەسسىسى ئاز بولمىدى.

مىرزەخمەت مېھرىمۇۋنىڭ ژۇرنالىستىكلىق پائالىيىتى ھەققىدە سوز قىلغىنىمىزدا، شۇنى ئالاھىدە تەكىتلىگۈم كېلىدۇكى، يەتمىشىنچى ژىللاردا گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە ئېگىلىكلەر ھاياتىدىن تەنقىدىي ماقالىلار، فېليېتونلار كوپىرەك بېرىلەتتى. مەتبۇئاتنىڭ بۇ ئوتكۇر ژانىرلىرىدىن مۇۋاپىق پايدىلىنىپ كەلگەن مىرزەخمەت كارخانا، ئېگىلىكلەردىكى ئايرىم باشچىلارنىڭ ئىشىدىكى خاتالىقلارنى دادىللىق بىلەن ئاچچىق تەنقىت قىلىدىغان ماقالىلىرىنى يېزىپ ژۈردى. ئۇ كەسپىگە چىن دىلىدىن بېرىلىپ ئىشلىشى، بىلىمىنى ئاشۇرۇشى نەتىجىسىدە قابىلىيەتلىك ژۇرنالىستلىرىمىزنىڭ بىرى بولۇپ يېتىلدى.

ژۇرنالىستلىق كەسپى بىلەن بىر قاتاردا ئەدەبىي ئىجادىيەت بىلەن شۇغۇللىنىپ، بىر نەچچە توپلاملىرىنى نەشر قىلدۇرغان، بۇ كۈنلەردە 60 ياشلىغى نىشانلىنىۋاتقان كەسىپداشىمىزگە يەنىمۇ ئىجادىي ئۇتۇقلار يار بولسۇن.

قاسىم مەخسۇتوۋ،
ئۇيغۇر ناھىيەلىك «ئىلى ۋادىسى» گېزىتىنىڭ سابىق رېداكتورى.

رىياللىق ياققال سىزىلدۇ

مىرزەخمەت مېھرىمۇۋ ھايات قايناملىرىدا ياشاپ، ئۇنىڭ ئېغىرچىلىقلىرىدا چېنىققان ھالدا ئىجات قىلىپ كېلىۋاتقان ئەدىپ. شۇڭلاشقا ئۇنىڭ ئىجادىيىتىنىڭ روھىدا ھەقلىق، تەمكىنلىك، تەبىئىيلىك بېسىم. بولۇپمۇ ئۇنىڭ نەسرىي ئەسەرلىرىدىكى چوڭ - كىچىك قەھرىمانلىرى خاراكتېرىدا بۇ رىياللىق ياققال سىزىلىدۇ.

مۇھىمى، قەلەم ساھىبى ئوزىنىڭ ئىجادىي تەمكىنلىگىنى قىزغىن داۋاملاشتۇرۇپ كېلىۋاتىدۇ. مەن ھاياتىنىڭ 60 داۋانىغا قەدەم قويغان بۇ قەلەمداش، زامانداش دوستۇمنىڭ كېيىنكى ۋاقىتلاردىكى ئىجادىغا قاراپ ئەڭ ئاۋۋال شۇنى روشەن ھىس قىلىمەنكى، خۇددى بەرىكەتلىك بىر تاغ بۇلىغىنىڭ كوزى تېخىمۇ ئېچىلىپ كېلىۋاتقاندەك بىلىنىدۇ.

ساۋۇتجان مەمەتقۇلوۋ،
قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى مۇكاپاتىنىڭ ساھىبى.

ئىنتېرنېت (دۇنيا ئەخبارات تورى) خەۋەرلىرى (گېرمانىيە)

چوڭ خەنسۇ مىللىتى ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كامسىتىپ كەلمەكتە

ژۇرنالىست ئانجىنىڭ ئامېرىكىدىكى ھارۋارد ئۇنىۋېرسىتېتىنىڭ پروفېسسورى دوكتور ياڭ جىيان لى بىلەن ئۆتكۈزگەن ۋە «بېيجىن باھارى» ژۇرنالىنىڭ 1998 ـ ژىل 11 ـ ساندا ئېلان قىلىنغان سۇھبىتىنىڭ قىسقارتىلما بايانى.)

ياڭ جىيان لى ھەققىدە: *ئامېرىكىدىكى خىتاي دېموكراتىك تەشكىلاتىنىڭ رەھبەرلىرىدىن بىرى. «21 ـ ئەسىر فوندى» نىڭ رەئىسى ھەمدە «21 ـ ئەسىر كىتاپ نەشرىياتى» نىڭ باش مۇھەررىرى.*

ئانجى: ـ ئاڭلىشىمىزچە، جوڭگونىڭ مىللەتلەر مەسىلىسىگە كۆڭۈل بۆلۈۋېتىپسىز. سىلەرنىڭ «21 ـ ئەسىر فوندى» جەمىيىتىمۇ مىللەتلەر بىلەن سۆھبەت قىلىشنى باش خىزمەت نىشانى قىلىۋېتىپتۇ. مىللەتلەر سۆھبىتى دېگەن نېمە؟ كىمگە قارىتىلغان ۋە قايسى مىللەتلەر بىلەن سۆھبەتلەشمەكچى؟

ياڭ جىيان لى: ـ مىللەتلەر سۆھبىتى دېگىنىمىز شىنجاڭ بىلەن تىبەت ۋە ئىچكى موڭغۇلىيە بىلەن سۆزلىشىشنى ئاساس قىلىدۇ ۋە بەزى ئالاھىدە رايونلارنى ئۆز ئىچىگە ئالىدۇ. مەسىلەن، تەيۋەن ۋە شاڭگاڭ قاتارلىقلار. مېنىڭچە، كوممۇنىستلار پارتىيەسى تەختكە چىقىشتىن بۇرۇن خەنزۇ مىللىتى ئاساسى جەھەتتىن ئاز سانلىق مىللەتلەرنى كامسىتىپ كەلدى. كوپلىگەن خەنزۇلار ئۇلارنىڭ ئىنسان ھەق ـ ھوقۇقلىرى كوممۇنىستلار تەرىپىدىن مەھرۇم قىلىنغان بولسىمۇ، ئامما ئۇلار مىللەتلەر مەسىلىسىدە يەنىلا كوممۇنىستلار پارتىيەسىگە ياردەمچى بولۇپ كەلگەن. كەلگۈسىدە بىز جوڭگودا بىر ئىش قىلماقچى بولىدىكەنمىز، ئالدى بىلەن بۇ مەسىلىنى ھەل قىلىشىمىز كېرەك. بۇ مەسىلىدىن سۆز ئاچقاندا، بىز ئالدى بىلەن جوڭگو كوممۇنىستىك پارتىيەسىنىڭ ئاز سانلىق مىللەتلەرنىڭ ئىنسانى ھەق ـ ھوقۇقلىرىنى نەقەدەر ۋەھشىلىك بىلەن دەپسەندە قىلغانلىقىنى بىلىشىمىز كېرەك. بىز ئەگەر چىن كوممۇنىستلىرى ئىچكى ئۆلكىلەردە نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۆلتۈردى دېسەك، ئۇ ھالدا ئاز سانلىق مىللەتلەر رايونلىرىدا بەلكى تېخىمۇ نۇرغۇن ئادەملەرنى ئۆلتۈردى دەپ قاراشقا بولىدۇ. چۈنكى بىر قىسىم ماتېرىياللار بۇنىڭغا ئىسپات بولالايتتى. مېنىڭ بىر دوستۇم شىنجاڭدا ئەسكەر بولۇپ تۇرغان. ئۇ ماڭا مۇنداق دېگەن ئىدى: «شىنجاڭدا داۋاملىق قوزغىلاڭ بولۇپ تۇرىدۇ. ھەر قېتىم قوزغىلاڭ باشلانغان ھامان مەركەزدىن دەرھال بىزگە؛ قوزغىلاڭ يۈز بەرگەن يېزا ياكى كەنتلەردىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسىنى قىرىپ تاشلاش، ئۇ يەردىكى ئەر ياكى ئايال، قېرى ياكى كىچىك بالا بولۇشىدىن قەتئىي نەزەر، بىرىنى تىرىك قالدۇرماسلىق توغرىلىق بۇيرۇق كېلەتتى. بۇنى ئاڭلاپ مەن مۇنداق دېدىم؛ ئادەملەرنىڭ قانداق بولۇشىدىن سۆز ئاچماي تۇرايلى ياكى بۇ كەنتتىكى ئادەملەرنىڭ ھەممىسى جىنايەتچىمۇ دەيلى، ئامما بۇنىڭغا كىممۇ چىداپ تۇرالايدۇ. ئادەم ئۆلتۈرۈش تۈگۈل ئەگەر بىرى ماڭا؛ «شۇندا بىر تال ئاۋتومات بېرەي ۋە مەيدانغا بىر نەچچە يۈز ئىشتىنى ژىغىپ بېرەي، سەن ئۆلتۈرۈپ باق» دېسە مەن ھەرگىز قىلالمايمەن. جوڭگولۇقلار مىللىي بولگۈنچى دېگەن سۆزنى ئاڭلىغان ھامان: ئۆلتۈرۈش كېرەك، ئۆلتۈرۈپ تاشلاش كېرەك! دەيدۇ.»

مىللەتلەر مەسىلىسى ھەم سىياسىي مەسىلىدۇر. ئۇنى سىياسىي ئەقىل بىلەن ھەل قىلىش كېرەك. يېڭى دېموكراتىك تۈزۈم تىكلەنگەندە مىللەتلەرنىڭ مىللىي مۇستەقىللىق كۆرۈشى ئوۋج ئالىدۇ. مەسىلەن، تەيۋەن مۇستەقىللىقى، تىبەت مۇستەقىللىقى، شىنجاڭ مۇستەقىللىقى قاتارلىقلار.

ئانجى: ـ سىزچە، بۇ ئۆزگۈرۈشلەرگە ئاز قالدىمۇ؟

ياڭ جىيان لى: ـ بۇنداق ئۆزگۈرۈش بولۇشقا ئاز قالدى. چۈنكى جياڭ زېمىندىن كېيىن چوقۇم چوڭ ئۆزگۈرۈش بولىدۇ، شۇڭا بولغۇسى جوڭگو دېموكراتىك ھوكۇمىتى بېشىغا كەلگەن ئادەم چوقۇم بۇ مەسىلىگە ئەھمىيەت بېرىشى لازىم. شۇڭا ھازىردىن باشلاپ تىبەتلىكلەر، موڭغۇللار، ئۇيغۇرلار، تەيۋەنلىكلەر بىلەن مۇناسىۋەتنى كۈچەيتىش لازىم. شۇنىڭ بىلەن بىرگە كەلگۈسىدە خەنزۇلارنىڭ مۇتلەق نوپۇس ئۈستۈنلىكىدىن پايدىلىنىپ ھېيلە ـ مىكىر ئىشلىتىشنىڭ ئالدىنى ئېلىش كېرەك. ژۇقۇرقىلار بىلەن ئۆز ئارا تونۇشۇش، مۇناسىۋەت ئېلىپ بېرىش، بىر ـ بىرىگە ئىشىنىش ئىنتايىن مۇھىم جەھەتلەرگە ئېگە.

* * *

تەھرىراتتىن:

بىز بۇ خەۋەرنى خىتاي دېموكراتلىرىنىڭ كۆز قاراشلىرىنى تەشۋىق قىلىش نىيىتىدە ئەمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ مىللىي مەسىلىگە قارىتىلغان مەۋقەسىدىن سىز گېزىتخانلارنى خەۋەردار قىلىش مەخسىتىدە ئېلان قىلىۋاتىمىز. ساغلام ئەقىل ئېگىلىرى بۇنىڭدىن توغرى خۇلاسە چىقىرىپ ئالىدۇ، دەپ ئۈمۈت قىلىمىز.

ئاۋستىرالىيە شەرقىي تۈركىستان جەمىيىتىدە

1998 ـ ژىل 1 ـ نويابىر كۈنى جەنۇبىي ئاۋستىرالىيەنىڭ مەركىزى ئادېلايدې شەھىرىدىكى ئىسلام كوللېدژىنىڭ مەجلىسلەر زالىدا ئاۋستىرالىيە تۈركىستان جەمىيىتىنىڭ 3 ـ قۇرۇلتايى بولۇپ ئۆتتى.

ژىغىنغا ئاۋستىرالىيەدە ئىستىقامەت قىلىۋاتقان 500 دىن ئوشۇق شەرقىي تۈركىستانلىقلاردىن سايلانغان 50 تىن ئوشۇق ۋەكىل قاتناشتى.

قۇرۇلتايدا ئاۋستىرالىيە تۈركىستان جەمىيىتىنىڭ رەئىسى ئەخمەت ئېگەمبەردى 1994 ـ ژىلى مايدا ئېچىلغان 2 ـ قۇرۇلتايدىن بۇيان ئەمەلگە ئاشۇرۇلغان ئىشلار خۇسۇسىدا ھېسابات بەردى.

قۇرۇلتاي يەكۈندە؛

1. شەرقىي تۈركىستان داۋاسىنى يەنىمۇ ئەتىجىدارلىق ئېلىپ بېرىش ئۈچۈن جەمىيەتنىڭ نامىنى ئاۋستىرالىيە تۈركىستان جەمىيىتىدىن شەرقىي تۈركىستان جەمىيىتىگە ئۆزگەرتتى.
2. جەمىيەت نامى ئۆزگىرىشكە باغلىق ئۇنىڭ ئاساسى نىزامنامىسىغا ۋەتەن داۋاسىغا ئائىت مۇھىم، پرىنسىپال، دەۋر روھىغا ماس ماددىلار كىرگۈزۈلدى.
3. ئاۋستىرالىيە تۈركىستان جەمىيىتىنىڭ ئاساسچىسى، جەمىيەتنىڭ پېشقەدەم رەئىسى ئەخمەت ئېگەمبەردى باشچىلىقىدىكى يېڭى ئىجرائىي ھەيئىتىنى سايلاپ چىقتى.
4. قۇرۇلتاي نامىدىن پۈتۈن دۇنيادىكى شەرقىي تۈركىستانلىقلارنى تېزدىن ئىتتىپاقلىشىپ، خەلق ئارا مەركەز قۇرۇپ، شۇ مەركەز رەھبەرلىكىدە ئىنسان ھوقۇقى، دېموكراتىيە ۋە خەلقىمىزنىڭ ئۆز تەغدىرىنى ئۆزى ھەل قىلىشقا قارىتىلغان چاقىرىق قوبۇل قىلىندى.

1998 ـ ژىل، 5 ـ نويابىر، ئادېلايدې.

خاتىرە

خەلق ئۆز قەھرىمانىنى ئۇنتىمايدۇ

خەلق بىرلىگى ۋە مىللىي تارىخ ژىلى دائىرىسىدە خەلقىمىزنىڭ تارىخىنى چوڭقۇر ئۆگىنىش، تارىخىي شەخسلەرنى ـ مىللىي قەھرىمانلىرىمىزنى ئەسلەش، ئۇلارنىڭ يارقىن خاتىرىسىگە ھۆرمەت بىلدۈرۈش ھازىرقى ئەۋلاتنىڭ قەرىزى ۋە پەرىزىدۇر. سادىر پالۋان ئۇيغۇر خەلقىنىڭ تارىخىدا ئالاھىدە ئورۇندا تۇرىدىغان ئەنە شۇنداق تارىخىي شەخسلىرىمىزنىڭ بىرى.

16 ـ نويابىر كۈنى ئالمۇتىدا م. يۇ. لېرمونتوۋ نامىدىكى رۇس دراما تېاترىدا خەلقىمىزنىڭ مىللىي ئازاتلىق كۆرەشلىرىنىڭ قەھرىمانى، ئاتاقلىق سەردار، يالقۇنلۇق قوشاقچى سادىر پالۋان تۇغۇلغانلىغىنىڭ 200 ـ ژىللىغىغا بېغىشلانغان خاتىرە كەچ بولۇپ ئۆتتى. خاتىرە كەچنى قازاقستان رېكونالىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزى، قازاقستان يازغۇچىلار ئىتتىپاقى ئۇيغۇر ئەدەبىياتى كېڭىشى، جۇمھۇرىيەتلىك ئۇيغۇر تېاترى ۋە رې تېاترى ئۇيۇشتۇردى.

كەچ ئەدەبىي پۇبلىستىكىلىق مونتاژ بىلەن ئېچىلدى. دىكتور يالقۇنلۇق شائىر ۋە مەشھۇر ئالىم مەرھۇم ئابدۇرېم ئۆتكۈرنىڭ «ئىز» ناملىق شېئىرىنى ئوقۇدى. ئاندىن پەردە ئېچىلدى. سەھنىنىڭ تۆرىدە سادىر پالۋاننىڭ پورترېتى ئېسىلغان. (رەسىمنىڭ مۇئەللىپى مەرھۇم رەسسام زەيىندىن يۇسۇپوۋ، ئۇنىڭ ئوغلى رۇسلان يۇسۇپوۋ رەسىمنىڭ كوچۇرمىسىنى ئىشلىگەن). ئارقا فوندا بايانداي سېپىلىنىڭ كورۇنۇشى. ئۇيغۇر تېاترىنىڭ ئارتىستلىرى خەلقىمىزنىڭ مانجۇر ـ خىتاي باسقۇنچىلىرىغا قارشى كۆرىشىدىن بىر پانتونىما كورسەتتى. سادىر پالۋان رولىنى مىرزەخمەت ھوشۇروۋ ئىجرا قىلدى.

خاتىرە كەچنى ئېلىپ بارغۇچى قازاقستاننىڭ خىزمەت كورسەتكەن ئارتىسى ماھىنۇر راخمانوۋا قازاقستان رېكونالىق ئۇيغۇر مەدەنىيەت مەركىزىنىڭ رەئىسى پەرھات ھاسانوۋ بىلەن شائىر رەخىم روزىيېۋنى سەھنىگە تەكلىپ قىلدى. پەرھات ھاسانوۋ سادىر پالۋاننىڭ خاتىرىسىگە بېغىشلانغان بۇ كەچكە كەلگەن جامائەتچىلىك ۋەكىللىرىگە مىننەتدارلىق بىلدۈردى. ئاندىن شائىر رەخىم روزىيېۋ سادىر پالۋاننىڭ پائالىيىتى ھەققىدە دوكلاد قىلدى.

شۇنىڭدىن كېيىن سادىر پالۋاننىڭ قوشاق ۋە ناخشىلىرىدىن تەركىپ تاپقان «ناۋا» فولكلورلۇق ئانسامبلى ۋە بېشكېكتىن كەلگەن «ئىنتىزار» ياشلار ئانسامبلى چوڭ كونسېرت بەردى. شائىر ساۋۇت ئىسكەندەر سادىر پالۋانغا بېغىشلانغان «سېنى ئەسلەپ» دېگەن شېئىرىنى ئوقۇپ بەردى.

چوڭ زالغا تولۇپ كەتكەن تاماشىبىنلار سويۇملۇك ئارتىستلار ئابدىرىم ئەخمەدىي، سەيدەكرەم تولەگەنوۋ، نۇرالەم قۇرۋانباقىيېۋا، مارات مەمەتباقىيېۋ، نۇرالەم ۋارىسوۋلارنىڭ ئىجراسىدىكى ناخشىلارنى، تېاتىر ئۇسسۇلچىلىرىنىڭ شوخ مىللىي ئۇسسۇللىرىنى داۋاملىق گۈلدىراس ئالقىشلار بىلەن قارشى ئالدى.

يادىكار سابىتىي.

«ئۇيغۇر ئاۋازى» ۋە ئۇنىڭ قوشۇمچىسى «يېڭى ھايات» گېزىتلىرى رېداكسىيەسىنىڭ كوللېكتىۋى جۇمھۇرىيەتلىك «دەۋر» گېزىت ـ ژۇرنال نەشرىياتىنىڭ خادىمى ئىلھامىيە ئەزىموۋاغا ئاكىسى، قازاقستاندا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست

سۇلتان ئىسرائىلوۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ئالمۇتا شەھىرى درۇژبا مەھەللىسىنىڭ يۇرت ـ جامائىتى، ئەل ـ ئاغىنىلىرى قازاقستاندا خىزمەت كورسەتكەن ئارتىست

سۇلتان ئىسرائىلوۋنىڭ

مەزگىلسىز ۋاپات بولۇشى مۇناسىۋىتى بىلەن مەرھۇمنىڭ ئائىلە ـ تاۋابىئاتىغا، ئۇرۇق ـ تۇققان، قومى ـ قېرىنداشلىرىغا چوڭقۇر قايغۇرۇپ تەزىيە بىلدۈرىدۇ.

ژىراق ۋە يېقىن چەت ئەللەردە

پرېزىدېنتنىڭ بىلدۈرۈشى

يېقىندا تاجىكستان پرېزىدېنتى ئىمامەلى راخمانوۋ تېلېۋىدېنىيە ئارقىلىق سۆزگە چىقىپ، رەسمىي ھاكىمىيەتكە قارشى بۇزغۇنچىلىق ھەرىكەتلەرنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتقانلارغا شەپقەتسىز كۆرەش ژۈرگۈزىدىغانلىغىنى ئېيتتى. بۇ بىلدۈرۈش ئەمەلىيەتتىمۇ ئۆز ئورنىنى تېپىۋاتىدۇ. ئاتاپ ئېيتقاندا، ھوكۇمەت ئەسكەرلىرى ماخمۇت خۇدايبەردىيېۋنىڭ ئەسكەرلىرىنى قىرىشنى داۋاملاشتۇرۇۋاتىدۇ. ئىككى كۈن ئىچىدە ئىسيانچى پولكوۋنىكنىڭ 32 ئادىمى ئۆلتۈرۈلۈپ يەنە 20 سى تۇتقۇن قىلىندى.

س. رادۇيېۋ يوشۇرۇنۇپ ئۈلگەردى

چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرى دالا كوماندىرى «گېنېرال دۇدايېۋنىڭ ئارمىيەسى» ھەرىكىتىنىڭ باشلىغى سالمان رادۇيېۋنى قاماققا ئېلىش بويىچە ئوپېراتسىيەنى ئەمەلگە ئاشۇردى. لېكىن ئۇ ئاخىرقى پەيتتە يوشۇرۇنۇپ ئۈلگەردى. جۇمھۇرىيەت باش مىنىستىرىنىڭ ئورۇنباسارى، كۈچ تارماقلىرىنى نازارەت قىلغۇچى تۇرپال ئاتگېرىيېۋ شۇ ھەقتە خەۋەر قىلدى.

ئۇ يەكشەنبە كۈنى كەچقۇرۇنلىغى گروزنى تېلېۋىدېنىيەسى ئارقىلىق سۆزگە چىقىپ، ئاتا ـ ئانىلارنى رادۇيېۋنىڭ ئەتراپىدا بولۇۋاتقان بالىلىرىنى دەرھال چاقىرىۋېلىشقا چاقىردى. س. رادۇيېۋ يېقىندا ئالىي شەرىئەت سوتىنىڭ قارارى بويىچە تۇرت ژىلغا ئازاتلىقىدىن مەھرۇم قىلىنغان. ئۇنى تۇتۇش ۋاقتىدا ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىغا قارشىلىق كورسەتكەن شەخسلەر قاتتىق جازالىنىدۇ، دەپ بىلدۈردى ت. ئاتگېرىيېۋ.

خىزمىتىدىن بوشىتىلغانلار ھەققەتچى كېلىدۇ

روسسىيە فېدېراتسىيەسىنىڭ سابىق مۇداپىئە مىنىستىرى ئى. رودىئونوۋ دولەت دۇمىسى كومىسسىيەسىگە پرېزىدېنت ب. يېلتسىننىڭ ئىمپىچېنتىغا باغلىق كۆۋالىق قىلىدىغان ھوججەتلەرنى بەرگەن.

ئۇ روسسىيە ھەربىي ئىسلاھاتىنى ئەمەلگە ئاشۇرۇش مەسىلىلىرىدە چوڭ خاتالىقلارغا يول بېرىلدى، پرېزىدېنت ب. يېلتسىننىڭ ئۆز ۋاقتىدا ھوكۇمەت رەئىسى بولغان ۋ. چېرنومىردىننىڭ بىر قاتار مىنىسترلارنىڭ ھەربىي ئىسلاھات مۇئەممالىرىغا جاۋاپكەرچىلىكنى كۈچەيتىش توغرىلىق بىزنىڭ ھەرىكەتلىرىمىزنىڭ ھېچ قايسىسىدىن تېگىشلىك نەتىجە چىقارمىدى، دەپ كورسەتكەن. لاۋازىمىدىن بوشىتىلغانلارنىڭ كوپچىلىكى مانا موشۇنداق ھەققەتچى بولۇپ چىقىدىغانلىغى مەلۇم ۋە بۇ ھازىرقى كۈندە ئادەتتىكى نەرسىگە ئايلىنىۋاتىدۇ.

ئادام ئوغرىلاش تېخىلا داۋاملىشىۋاتىدۇ

يېقىندا ئىنگۇشېتىيە بىلەن چېگارىداش رايوندا نامەلۇم شەخسلەر چېچەنىستان دولەت ئوبيېكتلىرىنى كۈزىتىش دېپارتامېنتىنىڭ ئۈچ خىزمەتچىسىنى ئوغرىلاپ كەتكەن. ئۇلار باكۇ ـ نوۋوروسسىيسك نېفت پروۋودىنى كۈزەتكەن. چېچەنىستان جۇمھۇرىيىتى ھوقۇق قوغداش ئورگانلىرىنىڭ رەھبەرلىكى بۇ ئادەملەرنى ئىزدەپ تېپىش بويىچە ھەرىكەتلەرنى ئۇيغۇنلاشتۇرۇش ئۈچۈن ئىنگۇشېتىيە ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكى بىلەن ئالاقە ئورناتتى. ئىنگۇشېتىيە ئىچكى ئىشلار مىنىستىرلىكىدە خەۋەر قىلىشىچە، چېچەنىستان شەرىئەت دولەت بىخەتەرلىكى مىنىستىرلىكى بىلەن بىرلىكتە كۈزەتچىلەر دېپارتامېنتىنىڭ بۇ خىزمەتچىلىرىنى، شۇنداقلا، 14 ـ نويابىر كۈنى ئىككى دولەت چېگارىسى يېنىدا خەۋەرسىز ژۇتۇپ كەتكەن تورت ئىنگۇش مىلىتسونېرىنى ئىزدەپ تېپىش ۋە ئازات قىلىش بويىچە چارىلارنى ئەمەلگە ئاشۇرۇۋاتىدۇ.

تېررورىستلىق ھەرىكەتلەرنىڭ قۇرۇۋانلىرى

ھىندىستاننىڭ شىمالىدىكى دژاممۇ ۋە كەشمىر شتاتلىرىدا مۇسۇلمان ئېكستىرېمىستلىرى ئەمەلگە ئاشۇرغان تېررورىستلىق ھەرىكەتلەر نەتىجىسىدە ئوندىن ئوشۇق ئادەم قازا بولدى.

دېھلىدىكى رەسمىي ھاكىمىيەت ئورۇنلىرىنىڭ خەۋەرلىرىگە قارىغاندا، كېلىپ چىقىشى پاكىستانلىق بولغان ئېكستىرېمىستلار بىر نەچچە ئاھالىلىق پۇنكىتتا ۋە ژۇقۇرىدا نامى ئاتالغان شتاتلارنىڭ ئاۋتوموبىل يوللىرىدا بىر ۋاقىتتا بىر نەچچە پارتلاشلارنى ئەمەلگە ئاشۇردى. مەزكۇر ھەرىكەتلەر نەتىجىسىدە كوپلىگەن تىنچلىق ئاھالە ۋەكىللىرى قازا بولدى. ئۇلارنىڭ كوپچىلىكى دژاممۇ ۋە كەشمىر شتاتىدا ياشاۋاتقان مۇسۇلمان قەبىلىلىرىگە تەئەللۇق بولغان.

ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى ئوت قويدى

سېيشەنبە كۈنى موسكۋادا دولەت دۇمىسىنىڭ بېناسى يېنىدا كېچىسى سائەت 2 دىن 27 مىنۇت ئۆتكەندە تۈركىيەنىڭ ئىككى پۇخراسى ـ كۇرد ئىشچىلار پارتىيەسىنىڭ پائال قاتناشچىلىرى ئۆزلىرىگە ئۆزلىرى ئوت قويدى.

ئۇلار دولەت دۇمىسى بېناسىنىڭ ئالدىغا كېلىپ ئۆزلىرىگە چاپسان ئوت ئالىدىغان سۇيۇقلۇقنى چېچىپ ئوت قويۇۋەتتى. ۋاقىە يۈز بەرگەن جايغا ئۈلگىرىپ كەلگەن مىلىتسىيە خىزمەتچىلىرىگە ئوتنى ئۆچۈرۈش مۇمكىن بولدى.

تېز تېببىي ياردەم كورسىتىش بىرىگادىسى زەرداپ چەككەنلەرنى ئوتتا كويگەنلەرنى داۋالاش مەركىزىگە يەتكۈزدى.

باش مۇھەررىرى ي. ئازاماتوۋ.

يېڭى ھايات

ئالمۇتا، 480044 ئېيەك يولى كوچىسى 50 بىنا، 8 ـ قەۋەت

گېزىتنى تەسىس قىلغۇچى ـ قازاقستان جۇمھۇرىيىتىنىڭ ئەخبارات ۋە جەمىيەتلىك رازىمەنلىك مىنىسترلىگى.

تىراژى 1875
زاكاز 9507

تېلېفونلار: قوبۇلخانا ـ 59 ـ 84 ـ 33،
مەسئۇل كاتىپ ـ 01 ـ 92 ـ 33،
كاتىبات بولۇمى ـ 27 ـ 86 ـ 33، ئىجتىمائىي ـ سىياسىي بولۇمى 06 ـ 86 ـ 33
ئەدەبىيات ۋە سەنئەت بولۇمى ـ 81 ـ 86 ـ 33،
ئىختىسات بولۇمى 17 ـ 86 ـ 33.

«Йени хаят» (Новая жизнь) индекс 65359, приложение республиканской общественно-политической газеты «Уйгур авази», регистрационное свидетельство №480, выдано Министерством печати и массовой информации Республики Казахстан.
Газета отпечатано в республиканском газетно-журнальном Издательстве «Дәуір», Алматы, 480044, пр. Достык,7/4

گېزىتىمىز سەھىپىلىرىدە بېسىلغان ماقالىلار مۇئەللىپلىرىنىڭ مەۋقەسى تەھرىراتىمىزنىڭ مەۋقەسى بولۇپ ھېساپلانمايدۇ. تەھرىراتتىن ماتېرىياللار قايتۇرۇلمايدۇ ۋە جاۋاپ بېرىلمەيدۇ.